

T.C.
GEBZE TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE’DE İHA VE SİHA’LARIN
ULUSAL GÜVENLİK AMAÇLI KULLANIMI

ATA KAP

YÜKSEK LİSANS TEZİ
STRATEJİ BİLİMİ ANABİLİM DALI

DANIŞMAN: DOÇ.DR. BURCU BULUT GÜRPINAR AYDIN

ARALIK 2023

T.C.
GEBZE TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE’DE İHA VE SİHA’LARIN
ULUSAL GÜVENLİK AMAÇLI KULLANIMI

ATA KAP

YÜKSEK LİSANS TEZİ
STRATEJİ BİLİMİ ANABİLİM DALI

DANIŞMAN: DOÇ.DR. BURCU BULUT GÜRPINAR AYDIN

ARALIK 2023

T.R.
GEBZE TECHNICAL UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL

**USE OF UAV'S FOR NATIONAL
SECURITY PURPOSES IN TURKEY**

ATA KAP

A THESIS OF MASTER OF SCIENCE
SCIENCE OF STRATEGY DEPARTMENT

ADVISOR: ASSOCIATE PROF. DR. BURCU BULUT
GÜRPINAR AYDIN

DECEMBER 2023

YÜKSEK LİSANS JÜRİ ONAY FORMU

GTÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 20/11/2023 tarih ve 2023/20 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından 04/12/2023 tarihinde tez savunma sınavı yapılan Ata KAP'ın tez çalışması Strateji Bilimi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ

ÜYE
(TEZ DANIŞMANI)

: Doç. Dr. Burcu Bulut GÜRPINAR AYDIN

ÜYE

: Doç. Dr. Kurtuluş DEMİRKOL

ÜYE

: Prof. Dr. Engin SELÇUK

ONAY

Gebze Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun
...../...../..... tarih ve/..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

ÖZET

Son yıllarda uluslararası ilişkilerde güvenlik alanında büyük değişimlere yol açan iki önemli gelişme yaşanmıştır. İlk olarak, Özel Askeri Şirketler (PMCs) ve Özel Güvenlik Şirketleri (PSCs), geleneksel devlet ordularının yanı sıra kullanılmaya başlanmış ve bu değişiklikler stratejik ve operasyonel düzeyde etkiler yaratmıştır. Güvenlik alanında yaşanan ikinci büyük değişim ise, İnsansız Hava Araçları (İHA). ve Silahlı İnsansız Hava Araçları (SİHA)'nın kullanımının yaygınlaşmasıdır. Bu araçlar, düşük maliyetle etkili gözetleme, keşif ve hedef vurma yetenekleri sunar. Bu da savaş ve savunma stratejilerini değiştirir ve geleneksel askeri doktrinleri etkiler. Bu araçlar savaş ve savunma faaliyetlerine yeni bir boyut kazandırdığı gibi, konvansiyonel savaş stratejilerine de entegre olabilmekte ve devletlere faaliyetlerinde büyük avantajlar sağlayabilmektedirler. Bu çalışmada, savunma faaliyetlerine yeni bir boyut getiren bu iki önemli gelişmeyi detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Özel güvenlik şirketlerinin yasal statüleri nedir? Uluslararası hukuk açısından özel güvenlik şirketleri nasıl değerlendirilmektedir? Sorularına yanıt aranmıştır. Bu genel çerçevenin ardından Türkiye özelinde bazı sorulara yanıtlar aranmıştır. Türkiye'de üretilen Silahlı / Silahsız insansız hava araçları hangi ülkelerde, ne tür faaliyetler için kullanılıyor? Bu araçların kullanımı ile Türk dış politikasında bir değişim yaşandı mı? Türkiye'de İHA ve SİHA'ların ulusal güvenlik amaçlı kullanımında neler görülmekte, bu durum Türkiye'nin Dış Politikasını ne düzeyde etkilemektedir sorularına yanıt aranmıştır. Bunun için öncelikle güvenliğin anlamı ve önemi incelenmiş, güvenlik ile ilgili kuramlar ele alınmıştır. Sonrasında PMC ve PSC'lerin tarih sahnesine çıkışından günümüze kadar gelişimi incelenmiştir. İHA ve SİHA'ların da tarihsel gelişimi, teknik özellikleri incelenmiş ve Türkiye'de üretilen araçların özellikleri, etkinliği ve ekonomiye katkısı ele alınmıştır. Sonuç olarak ulusal askeri güçler ile PMC şirketlerindeki çalışanlar arasında net bir ayırım yapılamadığı, geçerli ve net bir uluslararası hukuki durum ortaya konulamadığı görülmüştür. Tez, Türkçe kaynaklarda çok fazla yer almamış bu konu için ilave bir çalışma olması sebebiyle önem arz etmektedir. Özel askeri şirketlerin hukuki durumu ile ilgili olarak literatür taranmış ve müstakil bir başlık altında tezde incelenmiştir. Ayrıca Türkiye'de üretilen insansız hava araçlarının etkinliği, özellikleri ve Türk dış politikasına olan etkisi de tez kapsamında incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: PMC, PSC, İHA, SİHA

ABSTRACT

In recent years, two important developments have occurred in international relations that have led to major changes in the field of security. First, Private Military Companies (PMC). and Private Security Companies (PSC). began to be used alongside traditional state armies, and these changes created impacts at the strategic and operational level. The second major change in the field of security is the widespread use of Unmanned Aerial Vehicles (UAVs). and Unmanned Combat Aerial Vehicles (UCAVs).. While these vehicles add a new dimension to war and defense activities, they can also be integrated into conventional war strategies and provide great advantages to the governments in their activities. What is the legal status of private security companies? How are private security companies evaluated in terms of international law? Answers to these questions have been sought. Following this general framework, answers to some questions specific to Türkiye were sought. In which countries and for what kind of activities are Armed/Unarmed unmanned aerial vehicles produced in Turkey used? Can these tools be considered successful in terms of achieving the intended goal? Has there been a change in Turkish foreign policy with the use of these vehicles? Answers were sought to the questions of what is seen in the use of UAVs and UCAVs for national security purposes in Turkey and to what extent this situation affects our foreign policy. For this purpose, first of all, the meaning and importance of security were examined and theories related to security were discussed. Afterwards, the development of PMCs and PSCs from their emergence to the present day was examined. The historical development and technical features of UAVs and UCAVs were examined, and the features, effectiveness and contribution to the economy of the vehicles produced in Turkey were discussed. As a result, it was observed that a clear distinction could not be made between national military forces and employees of PMC companies, and a valid and clear international legal situation could not be presented. The thesis is important because it is an additional study on this subject, which has not been covered much in Turkish sources. The literature regarding the legal status of private military companies has been scanned and examined under a separate title in the thesis. In addition, the effectiveness and features of unmanned aerial vehicles produced in Turkey and their impact on Turkish foreign policy were also examined within the scope of the thesis.

Keywords: UAV, UAS, PMC, PSC

TEŞEKKÜR

Tez sürecimin her aşamasında yardımlarını esirgemeyen kıymetli hocam Doç. Dr. Burcu Bulut Gürpınar Aydın'a teşekkürlerimi borç bilirim.

Ayrıca çalışmalarım esnasında iş yerimde her türlü kolaylığı sağlayan değerli müdürüm Efsun Ergin'e, yöneticim Neslihan Öztürk'e, çalışma arkadaşlarım Sinem Demir ve Merve Erdemir'e çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
TEŞEKKÜR	vii
İÇİNDEKİLER	viii
SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ	x
ŞEKİLLER DİZİNİ	xi
TABLolar DİZİNİ	xii
1. GİRİŞ	1
2. ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜVENLİK	5
2.1. Uluslararası İlişkiler Yaklaşımlarında Güvenlik	6
2.1.1. İdealizm	6
2.1.2. Realizm	7
2.1.3. Neorealizm	8
2.1.4. Neoliberalizm	9
2.1.5. İngiliz Okulu	11
2.1.6. İnşacılık (Konstruktivizm)	12
2.2. Güvenliğin Özelleşmesi	13
2.2.1. Yeni Aktörler: Özel Güvenlik Şirketleri ve Özel Askeri Şirketler	15
2.2.1.1. Özel Güvenlik Şirketleri	15
2.2.1.1.1. Irak Örneği	17
2.2.1.2. Özel Askeri Şirketler	18
2.2.1.2.1. Özel Askeri Şirketlerin Tarihsel Arka Planı	28
2.2.1.2.2. Özel Askeri Şirketlerin Hukuki Boyutu	29
2.2.2. Yeni Teknolojiler: İHA, SİHA Teknolojisi	41
2.2.2.1. İnsansız Hava Araçlarının Teknik Özellikleri	41
2.2.2.2. Karşı İnsansız Hava Aracı Sistemleri	42
2.2.2.3. İnsansız Hava Araçları Sınıflandırılması	44
2.2.2.3.1. Sınıf 1 İnsansız Hava Araçları	44
2.2.2.3.2. Sınıf 2 İnsansız Hava Araçları	44
2.2.2.3.3. Sınıf 3 İnsansız Hava Araçları	45
2.2.2.3.4. MALE Tipi İnsansız Hava Araçları	45
2.2.2.3.5. HALE Tipi İnsansız Hava Araçları	47

2.2.2.4. İnsansız Hava Araçlarının Farklı Kullanım Alanları	48
3. İNSANSIZ HAVA ARAÇLARININ SAVUNMA ALANINDA KULLANIMI	50
3.1 Türkiye’de Tarihten Günümüze İHA Kullanımı	50
3.2 Türkiye’de İHA ve SİHA’ların Ulusal Güvenlik Amaçlı Kullanımı	59
3.2.1 Zeytin Dalı Harekâtında İHA/SİHA Kullanımı	62
3.2.2 Erbil ve Kandil’de İHA/SİHA Kullanımı	62
3.2.3 Karabağ’da İHA/SİHA Kullanımı	63
3.2.4 Bahar Kalkanı Harekâtında İHA/SİHA Kullanımı	63
3.2.5 Dünya Basınında Türkiye’nin İHA ve SİHA’ları	64
3.2.6 Sonuç ve Çıkarımlar	65
3.3 Dünyada Türkiye’nin İnsansız Hava Araçları	65
3.3.1 Sonuç ve Çıkarımlar	69
4. İNSANSIZ HAVA ARAÇLARININ EKONOMİYE KATKISI	71
4.1 Türkiye’nin Drone Programının Tarihsel Arka Planı	72
4.2 Türkiye’de Drone Endüstrisinin Gelişim Süreci	74
4.3 İHA ve SİHA Endüstrisinin Ekonomiye Katkısı	79
5. TÜRKİYE’DE ÜRETİLEN İHA VE SİHALARIN ULUSLARARASI İLİŞKİLERE ETKİSİ	83
5.1 İHA ve SİHA’ların Uluslararası İlişkilere Çok Yönlü Etkisi	83
5.2 Türkiye’nin İHA-SİHA Araçlarının ve Kullanımlarının Uluslararası İlişkilere Etkisi	87
6. SONUÇLAR	95
KAYNAKLAR	98
ÖZGEÇMİŞ	109
TEZ METNİNDEN TÜRETİLEN YAYINLAR	110

SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ

HALE	: Yüksek İrtifada ve Menzili Uzun Olan
IDEAS	: Uluslararası Savunma Fuarı ve Semineri
İHA	: İnsansız Hava Aracı
KKK	: Kara Kuvvetleri Komutanlığı
MALE	: Orta İrtifada ve Menzili Uzun Olan
MİUS	: Muharip İnsansız Uçak Sistemi
PMC	: Özel Askeri Şirketler
PSC	: Özel Güvenlik Şirketleri
SİHA	: Silahlı İnsansız Hava Aracı
SSM	: Savunma Sanayii Müsteşarlığı
STM	: Savunma Teknolojileri Mühendislik
TAI	: Türk Havacılık ve Uzay Sanayii
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
UMEX	: İnsansız Sistemler Fuarı
3D	: Dull, Dirty, Dangerous (Sıkıcı, Kirli, Tehlikeli)

ŞEKİLLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 2.1: Sınıflarına Göre İnsansız Hava Araçları	44
Şekil 2.2: HALE Tipi İnsansız Hava Aracı	47
Şekil 3.1: İHA-X1 ŞAHİT	51
Şekil 3.2: Bayraktar Mini İHA	53
Şekil 3.3: Bayraktar DİHA	54
Şekil 3.4: Bayraktar Kemankeş	55
Şekil 3.5: Bayraktar TB2	55
Şekil 3.6: Bayraktar Akıncı	56
Şekil 3.7: Bayraktar Kızılelma	57

TABLolar DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 2.1: ABD'nin Farklı Kuvvetlerdeki Askeri Personel Grafiği (Keser, 2020).	20
Tablo 2.2: Dünyadaki En Büyük On PMC Personel Sayısı, Ana Görev Sahası ve Yıllık Giderleri (Keser, 2020).	26
Tablo 2.2: Dünyadaki En Büyük On PMC Personel Sayısı, Ana Görev Sahası ve Yıllık Giderleri (Keser, 2020).	27
Tablo 3.1: Mini İHA Üreten Firmalar (Bayram, 2022).	52
Tablo 3.2: Bayraktar Mini İHA Teknik Özellikleri (BAYKAR, 2023).	54
Tablo 3.3: Bayraktar DİHA Teknik Özellikleri (BAYKAR, 2023).	54
Tablo 3.4: Bayraktar Kemankeş Teknik Özellikleri (BAYKAR, 2023).	55
Tablo 3.5: Bayraktar TB2 Teknik Özellikleri. (BAYKAR, 2023).	56
Tablo 3.6: Bayraktar Akıncı Teknik Özellikleri (BAYKAR, 2023).	56
Tablo 3.7: Bayraktar Kızılelma Teknik Özellikleri (BAYKAR, 2023).	57
Tablo 3.8: Türkiye'de Envantere Kayıtlı İHA'lar (Düz, 2020).	58
Tablo 3.9: Türkiye'deki İHA Üsleri (Gettinger, 2019).	59
Tablo 3.10: İHA Operasyonu Hedef Döngüsü (Düz ve Üzen, 2023).	60
Tablo 3.11: Türkiye'nin İHA İhracatı (Boztaş ve Çınar, 2022).	67
Tablo 4.1: Türkiye'nin İHA İhracat-İthalat Verileri (Ateş, 2021).	81

1. GİRİŞ

Biyolojik bir varlık olan insan, varlığını sürdürebilmek için her daim güvende olmak ister. Maslow ihtiyaçlar piramidinde hava, yeme, içme gibi yaşamsal faaliyetlerden sonra ikinci basamakta güvenlik ihtiyacını belirtmiştir (Maslow, 1943). Bu ihtiyaçlar piramidinde her adımda ihtiyaçlar aşağıdan, yukarıya öncelik sıralamasına göre dizilmiş şekildedir. Güvenlik ihtiyacı arkadaşlık, aile, bağlanma duygusu, saygı, özgüven, statü, özgürlük, güç, kendini gerçekleştirme gibi bireyler için temel gereklilik diyebileceğimiz ihtiyaçlardan daha temel bir ihtiyaç olarak bu piramitte karşımıza çıkmaktadır. Güvenlik her çağın ihtiyacı olmuştur. Yerli kabilelerde dahi kendilerini koruyabilmek için ürettikleri ilkel silahlar bulunmaktadır. Hatta diğer canlılara bakacak olursak, örneğin birçok bitkinin kendi güvenliğini sağlayabilmesi için dikenleri olduğunu, kirpilerin kendilerini güvende hissetmediğinde dikenlerini tehdit unsuruna fırlattığını, bazı böceklerin vücutlarında kimyasal silah üreterek tehdit anında püskürttüğünü görebiliriz.

İnsanoğlu doğa karşısında çok güçsüzdür. Gerekli önlemlerin alınmaması durumunda insana hayat veren doğa da bir anda tehdit haline gelebilir. Volkanik patlamalar, seller, fırtınalar, meteorlar, depremler, vahşi hayvanlar ve bunun gibi birçok durum insanoğlu için bir tehdittir. Bu sebeple insanlar bu tehditler ile baş edebilmek için tarih boyunca bir arada yaşamaya özen göstermişlerdir. Bu da yetmemiş, diğer insan gruplarından gelebilecek tehditlere karşı da ülkeler haline gelmişler ve bu ülkeleri koruyan askeri güçler oluşturmuşlardır.

Zaman içerisinde bu da yeterli olmamış, sayısız savaşımlardan geçen ülkeler savaşın yıkıcı etkilerini yaşadıkça, savaşımdan başka yollar aramışlar ve bu noktada da çeşitli çözümler bulmaya çalışmışlardır. Bütün bu yaşanan gelişmeler, uluslararası ilişkiler alanının ortaya çıkması ve bağımsız bir disiplin haline gelmesine; güvenlik alanında da farklı kuramların doğuşuna yol açmıştır. Her ne kadar bu tezde güvenliği ele alan kuramlar farklı başlık altında ele alınmışsa da aslında bu kuramların realizm ve idealizm ana kümesi etrafında değerlendirilebileceği düşünülmektedir. Bir diğer deyişle, diğer kuramlar siyah ve beyazın farklı tonları gibi düşünülebilir.

Neorealizm kuramı ile realizm arasındaki fark güç politikalarının kullanılma sebepleri ile sınırlıdır (Özdoğan, 2019). Temelde klasik realist yaklaşım neorealizm için de geçerlidir. İlave olarak neorealizm ekonomik gücün de önemine vurgu yapmaktadır. Realizmi siyah renk ile tanımlarsak, neorealizm aslında siyahın bir tonudur diyebiliriz. Neoliberalizm de askeri güç ve ekonomik gücün yanında sosyal, kültürel, ekonomik gücün de gereğine vurgu yapmaktadır. Temelde güç odaklı bu yaklaşım da aslında siyahın başka bir tonudur denebilir. İdealizm kuramı güç kullanımı yerine barışçıl politikaları benimsemektedir. İdealizme göre saldırgan insan tutumları şartlar sebebiyledir ve insan doğasında olmayan bir durumdur. İngiliz Okulu kuramına baktığımızda da adalet, bağımsızlık, güvenlik gibi temel değerlere hümanist bir bakış açısı ile değer verdiği görünmektedir. İdealizmi beyaz renk ile tanımlarsak, İngiliz Okulu kuramına da beyazın bir tonu diyebiliriz. Siyah renk ile tanımlanan görüşlerde uluslararası sistem anarşik yapıdadır. Bu durum da savaşa yol açabileceğinden devletlerin askeri güçlerini her daim kullanıma hazır bulundurması gereğini doğurur. İnşacılık kuramında uluslararası sistemin anarşik yapısı koordine edilemeyen bir kurallar dizisini ifade eder. Yani tamamen bir kuralsızlık durumu değildir. Bu da her an savaş olacak gibi bir yaklaşımı bünyesinde barındırmamaktadır (Sezgin ve Kaya, 2008). Bu tavrıyla inşacılık da beyazın tonları içerisinde yer alıyor denilebilir.

Tarih boyunca, paralı asker uygulamasını dışarıda tutarsak, ülkeler genel anlamda güvenliklerini kendi bünyelerinde eğiterek geliştirdikleri ordular ile sağlarlar. Dolayısıyla buradaki faaliyetler aslında ticari bir faaliyet gibi değil, vatanını seven, bağlılık duyan askerlerin vatan savunması şeklindedir.

Yakın tarih olarak isimlendirebileceğimiz bir zaman içerisinde ülkelerin kendilerini savunmak ya da farklı sebepler ile gerçekleştirecekleri muharebeler için hizmet veren özel şirketler sahneye çıkmıştır. Bu şirketler PMC (Özel Askeri Şirketler) ve PSC (Özel Güvenlik Şirketi) olarak isimlendirilmekte, ülkeler ile yaptıkları sözleşmeler kapsamında tamamen kar odaklı olarak çalışmaktadırlar. PMC'ler, devletlerin askeri hizmetlerini yürüten özel şirketlerdir. Bu şirketler, genellikle silah ve askeri uzmanlıkla donatılmış personelden oluşur. Devletler, PMC'leri çeşitli görevlerde kullanabilirler, örneğin özel güvenlik sağlama, lojistik destek, eğitim, danışmanlık veya hatta savaş bölgelerinde doğrudan savaşan askeri güçler olarak. PMC'ler, hükümetlerin askeri kapasitelerini esnek ve maliyet etkin bir şekilde genişletmelerine yardımcı olabilir. Ancak, bu uygulama çeşitli etik, yasal ve güvenlik endişelerini de

beraberinde getirir. PSC'ler ise genellikle sivil güvenlik görevlileri, korumalar ve güvenlik danışmanları gibi sivil personelden oluşur. Devletler ve özel şirketler, PSC'leri genellikle kritik altyapı, elçilikler, büyükelçilikler ve diğer hassas bölgelerin güvenliğini sağlamak için kullanabilirler. PSC'ler, özellikle yüksek riskli bölgelerde veya istikrarsız ortamlarda faaliyet gösteren şirketler ve kuruluşlar için önemli bir güvenlik kaynağıdır. PMC'ler ve PSC'ler, devletlerin hızla değişen güvenlik ihtiyaçlarına cevap verebilecek esnekliğe sahiptir. Özel şirketlerle çalışmak, devletlerin askeri harcamalarını azaltarak maliyet verimliliği sağlayabilir. Ek olarak, İHA'lar ve SİHA'lar, yüksek teknolojiye sahip, düşük riskli ve uzaktan kontrol edilebilen güvenlik araçları sunar. Ancak, bu gelişmelerin de birçok sorunu beraberinde getirdiği unutulmamalıdır. Özel askeri şirketlerin ve güvenlik şirketlerinin faaliyetleri sık sık hukuki ve etik sorunlara yol açabilir, PMC ve PSC'lere aşırı bağımlı hale geldiklerinde, kendi askeri kapasitelerini yitirebilirler, teknolojik gelişmeler, siber saldırılar ve diğer güvenlik tehditleri değişirken, güvenlik sağlama konusundaki yeni araçlar ve yöntemler de daha fazla risk yaratabilir. Tezde bu şirketlerin avantaj ve dezavantajları incelenmiş, hukuki durumları ile ilgili literatürdeki kaynaklar taranmış ve incelenmiştir. Belirgin bir hukuki zemine oturtulamayan bu şirketler çoktan bazı ülkeler için vazgeçilmez hale gelmişlerdir. Hatta ülkelerin orduları da küçülmeye başlamıştır. Bununla birlikte çeşitli avantajları sebebiyle tercih edilen bu şirketler bazen ülkeleri çok zor durumlarda da bırakabilmektedir. Örneğin Ukrayna ile savaşan Rusya'nın hizmet aldığı Wagner şirketi kurucularından Yevgeni Prigojin bir isyan başlatmış ve ülkenin iç güvenliğini tehdit etmiştir. Daha sonrasında Putin, Prigojin'i affettiğini açıklamıştır (Selvi, 2023). Rusya savunma bakanı Şoygu, ayaklanmanın ordu mensuplarının yeminlerine sadık kalması sebebiyle başarısız olduğunu ifade etmiştir (Ситдиков, 2023). Sonrasında ise Rusya Sivil Havacılık Servisi (Rosaviatsiya). Prigojin'in düşen uçakta olduğunu duyurmuştur. Rusya Acil Durumlar Bakanlığı düşen uçaktaki herkesin öldüğü bilgisini yayınlamıştır (Tsaryuk, 2023). Yakın zamanda yaşanan bu olay bu şirketlerin sözleşmelerine olan güvenin nasıl tesis edilebileceği konusunda çok düşündürücü olmuştur.

Teknolojinin güvenlik faaliyetleri için geliştirdiği çok önemli ürünler olan İHA ve SİHA'lar da detaylı bir şekilde tezde ele alınmıştır. İnsansız hava araçları sağladığı önemli faydalar sebebiyle pek çok ülkede kullanılmaktadır. En önemli özelliklerinden biri de içerisinde bir insana ihtiyaç olmadan uçabildiği için can güvenliği konusunda

sağladığı üstün faydadır. Bunun dışında daha birçok avantajları olan bu araçlar detaylı bir şekilde tezde işlenmiştir. Türkiye’de de başarılı bir şekilde üretilen ve dünya pazarında yerini alan bu araçların Türk Dış Politikasına olan etkisi de bu tez kapsamında incelenmiştir.

Bu araçlar günümüzde güvenlik dışında çok çeşitli alanlarda kullanılmaktadır. Kullanım amacına göre araçların teknik özellikleri değişiklikler göstermektedir. Yine tez içeriğinde bu konudan da bahsedilmiştir.

Özetle güvenliğin, içerisinde bulunduğumuz zaman diliminde en güncel gelişmelerinden olan Özel Askeri Şirketler ve İnsansız Hava Araçları birçok boyutu ile tezde ele alınmıştır.

2. ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜVENLİK

Güvenlik kavramını çok geniş bir çerçevede ve günlük hayatın her alanında kullanılmaktadır. Tehdit unsurları savaşlar, iç çatışmalar, terör, siber saldırılar, salgın hastalıklar, doğal afetler gibi çok geniş bir yelpazeye sahiptir. Bununla birlikte zaman içerisinde tehditler evrilir, öncelikleri değişir ve yepyeni tehdit unsurları belirir. Bütün bu sebeplerden dolayı evrensel bir güvenlik kavramından söz etmek mümkün olmamaktadır.

Türk Dil Kurumu sözlüğünde güvenlik: “Toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu, emniyet.” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2023). Türkçe ‘de güvenlik kelimesi, itimat ya da inanmak anlamına gelen güven (küven) kökünden türetilmiştir (Birdişli, 2011). 8 ile 11’inci yüzyıl arasında Orta Asya Türkçesinde ün, nam, iktidar anlamında kullanılan “küve” ya da “kuv” kelimeleri kelimenin etimolojik kökenini oluşturur. Böbürlenmek, mağrur olmak anlamına da gelen “küven” kökünden dolayı kelime 19’uncu yüzyıla dek ağırlıklı olarak olumsuz anlamda kullanılmıştır (Birdişli, 2011). Güvenlik ise sıfatlardan soyut ad ya da adlardan işlev belirten ad türeten –lik ekinin eklenmesiyle elde edilir. Bu haliyle günümüz Türkçesinde kullanılan “güvenlik” dil devrimi bünyesinde türetilmiş bir kelimedir (Birdişli, 2011). İngilizceye ise Latince “securus” kelimesinden türetilerek geçen bu kelimenin temelde anlamı kaygıdan, üzüntüden emin olma ya da emniyet hali gibi anlamlara karşılık gelmektedir (Birdişli, 2011).

Bireylerin ihtiyaçları denildiğinde muhtemelen ilk akla gelen Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisi olacaktır. Bir piramit halinde sıralanan bu ihtiyaçları incelerken, piramidin en altından yukarı doğru önceliklendirilerek kategorize edilmiş beş basamak bizi karşılar. Maslow’a göre piramidin en altından, yukarı doğru ihtiyaçlar karşılandıkça bir üst basamağa geçilebilir. Bir altta yer alan birey ihtiyaçları karşılanmadan diğer basamağa geçmek mümkün değildir. Burada en önemli ihtiyaç basamağı fizyolojik ihtiyaçlardır. Fizyolojik ihtiyaçlar yemek, su, nefes alma, uyku gibi biyolojik açıdan vazgeçilmez ihtiyaçları içermektedir. Bu ihtiyaçları karşılayan bireyler ikinci adımda güvenlik ihtiyaçlarına gereksinim duyarlar. Bu adımda kişinin bedensel güvenliği, mülkiyet güvenliği, ailesinin güvenliği gibi unsurlar ön plana çıkar. Piramitten de anlaşılacağı üzere bireylerin yaşamında yeme, içme gibi biyolojik ihtiyaçlardan sonra en önemli ihtiyaç, güvenlik ihtiyacıdır. Yaşam yolunda kendini gerçekleştirmek,

başarılı olmak için bireylerin kendilerini güvende hissetmeleri gerekir (Maslow, 1943).

2.1. Uluslararası İlişkiler Yaklaşımlarında Güvenlik

Uluslararası ilişkiler Birinci Dünya Savaşı sonrasında savaşın gerçek yüzünü derinden hisseden devletlerin alternatif çözümler arayışına mecbur kalmaları sebebiyle özerk bir alan olarak ortaya çıkmıştır (Karabulut, 2014).

Thomas Hobbes ve John Locke doğada algılanan tehditlerden kurtulmak için insanların devletler kurduğunu söylemiş (Tabanlı, 2018). Kurulan bu devletler sayesinde yabancılardan gelebilecek tehditlerden korunmuş olacaklar, doğa karşısında zayıf bir varlık olan insan, güç birliği ile bu tehlike olgusundan kurtulacaktır. Bu sayede toplumsal sözleşmeler ile tesis edilen günümüz devletleri var olmuştur. Fakat yeni devletlerin dünya sahnesine çıkmasıyla birlikte bu sefer de devletlerin güvenliğini sağlamak bir zaruret halini almıştır (Palta ve Özdal, 2020). Şahin (2017)'ye göre, "Uluslararası ilişkiler disiplininde hatırı sayılır bir yere sahip olan Arnold Wolfers'ın, bugünkü anlamıyla ilk defa bahsettiği güvenlik kavramı; "edinilmiş değerleri tehlikeye atan veya atma ihtimali bulunan herhangi bir tehdidin olmaması" (Wolfers, 1952). Olduğuna göre, mevzubahis kavrama ilk insandan bu yana yaşamsal önem atfedilmektedir." Buradan anlaşıldığı üzere ortada bir tehdit varsa güvenlik ile ilgili de bir sorun var demektir. Uluslar için tehdit unsurlarından biri de savaştır. Sınırlarını genişletme isteği, ekonomik çıkarlar, zengin yeraltı kaynaklarına sahip olma arzusu gibi birçok sebebe dayalı olarak saldırgan tutum sergileyen devletler, diğer devletler için tehlike unsuru haline gelmektedir. Bu noktada savaş kavramı ortaya çıkmaktadır. Savaş insanlar için elbette korkutucu ve istenmeyen bir olgudur. Peki bu kadar korkulan ve istenmeyen bir durum nasıl olur da tercih edilir? Realist ekole göre savaş insan doğasındaki kusurlardan kaynaklanmaktadır. Bazılarına göre ise devletin yapısı savaşın meydana gelmesinde belirleyicidir. Bu konuda Realist ve İdealist olmak üzere iki kavram karşımıza çıkmaktadır.

2.1.1. İdealizm

İdealizm, Realist yaklaşıma göre fazla pozitivist, hatta bekli ütöpik görünen bir yaklaşım olarak görünebilmektedir. Bir güvenlik politikası olan idealizme göre savaşlar başlamadan önce önlenmelidir. Dünya barışçı politikalar ile yönetilmelidir.

Realizm gibi karamsar olmayan bu yaklaşıma göre insan doğası iyi ve güzel olana meyillidir. Bu sebeple yardımlaşma, dayanışma gibi hümanist yaklaşımlar insanın yapısına daha uygun olduğundan bu yönde hareket edecek ve barışçıl politikalar izlemeyi tercih edecektir. İdealizme göre insanların saldırgan tutumları dış koşullar sebebiyle gerçekleşir ve onların beşeriyetinden kaynaklanmaz.

Devletler her daim dayanışma içerisinde olmalı, barışı desteklemeli, sorunları barışçıl metotlarla çözmelidirler. Aralarındaki barışın sürdürülebilmesi için de devlet yönetimleri otoriter değil demokratik olmalıdır. Otoritenin yönettiği devletlerde şiddet ve savaşa meyil olabilir. Baskıcı rejimler de devletler arası çatışmaların bir sebebi olabilir. Devletlerin yönetim biçimleri bu konuda kritik role sahiptir.

İdealizm için de devletler önemlidir ama beraberinde enternasyonal örgütler, multinasyonal ortaklıklar da son derece önemlidir. Barışı pekiştiren her türlü aktivite idealizm için gereklidir.

Realist yaklaşımlar ile yapılan savaşlar gerek insanlık için gerekse doğamız ve doğayı paylaştığımız diğer canlılar için büyük acılara ve yıkımlara sebep olmuştur. Bu tarz yıkımlar yaşandıktan sonra insanlar idealist yaklaşımlara yönelmiş ve benimsemiştir. Yani savaşın sonuçlarını görenler barışın kıymetini daha iyi anlamışlardır (Kamacı, 2021).

2.1.2. Realizm

Realist yaklaşımda isminin de çağrıştırdığı üzere devletler tehditlere karşı her zaman güçlü olmalı ve güvenliklerini korumak için komşuları pahasına her şeyi yapmalıdır (Baylis, 2008).

Buradan referans ile realist yaklaşımın uluslararası ilişkilere bakış açısını karşılıklı bir güç mücadelesi ve çıkarları için sürekli olarak birbirleri ile mücadele halinde olan devletlerin arasındaki ilişki ağları olduğunu söyleyebiliriz. Şu hâlde devlet dışarıdan gelecek tehditlere karşı ya da ihtiyaç duyduğu kaynaklara erişimde diğer devletlere karşı kullanmak üzere sürekli olarak askeri güce sahip olmalıdır. Varlığını sürdürebilmesi için diğer tüm devletler ile baş edebilecek gücü bünyesinde sürekli olarak bulundurmalıdır.

Thomas Hobbes devletlerin eylemlerinde duygulara yer olmadığından bahseder. (Steele, 2008). Ona göre devletler korku, şan ve kazanç üçlüsü üzerinde hareket eder.

Korku da bir duygu olduğuna göre aslında bir bakıma kendisi ile çeliştiği de söylenir. Realist yaklaşımda olaylara rasyonel bir bakış açısı ile tepkiler verilir. Önemli olan devletin güvenliği ve çıkarlarıdır. Elbette devleti devlet yapan unsur bireylerdir. Bireyler ise duyguları olan varlıklardır, öfke, acıma, gurur, sevinç gibi birçok duyguyu bünyesinde barındır. Nasıl olur da devlet yönetiminde realizm bu denli hüküm sürebilir?

Tam da burada Brent J. Steele'in 'Ontolojik Güvenlik' kavramından bahsetmemiz uygun olacaktır (Steele, 2008). Steele (2008), bu konuya giriş yaparken öncelikle devletlerin uluslararası ilişkilerde hayatta kalmaktan fazlasını isteyip istemediğini sorarak başlar. Eğer bir devlet fiziksel varlığını tehlikeye atmak pahasına duygularından ileri gelen (Gurur, Öfke, Onur, Öz kimlik ihtiyaçlar...vb.) bir güdüyle hareket ediyorsa, burada realist bir tutumdan söz edilemez. Steel bu durumu 'Ontolojik Güvenlik' yaklaşımı ile açıklar. Realist yaklaşıma göre ahlaki eylemler maliyetlidir ve onur tehlikelidir (Steele, 2008). Devletler stratejik, gerçekçi çıkarlarından taviz vermemelidir. Steel (2008) kitabında üç soru sormuştur: Devletler neden kendilerini bu tür eylemlerde bulunmaya mecbur hisseder? Bu tür eylemler ulusal çıkarlara nasıl hizmet eder? Ahlaki eylemler nasıl rasyoneldir? Bu sorulara şöyle yanıt vermiştir:

"Bu tür soruların kısa yanıtı, bu eylemlerin devletlerin öz kimlik ihtiyaçlarını karşılamasıdır. Ya da tersine, eğer devletler bu eylemlerden kaçınırsa, öz-kimlik duygusu kökten bozulur ve böyle bir bozulma devletler için fiziksel bütünlüklerine yönelik tehditler kadar önemlidir" (Steele, 2008).

Steele burada öz kimlik ile, devletlerin fiziksel varlıkları dışında diğerleri tarafından nasıl görüldüğünü kastetmektedir (Steele, 2008).

Realist yaklaşım çok fazla eleştiri almasına rağmen, daha anlaşılır olması sebebiyle en etkin teori olmaya devam etmektedir (Tokatlı, 2022).

2.1.3. Neorealizm

Neorealizm adlı görüşün doğuşuna Kenneth Waltz'ın "Theory of International Politics" isimli eseri sebep olmuştur (Özdoğan, 2019). Bu yaklaşım realizm ile çok benzer görüşlere sahiptir. Aralarındaki fark, realistler güç politikalarını kullanmanın insan doğasına ait bir güdü olduğunu savunurken, neorealistler uluslararası sistemin anarşi içerisinde olmasından kaynaklandığını savunurlar. Waltz'a göre devletlerin

oluşturduğu topluluk uluslararası sistemdir. Devletler de uluslararası sistemin birer birimidir (Tokatlı, 2022). Devletler varlıklarını sürdürebilmek için sadece öz kaynaklarına güvenebilirler. Savaş da anarşik yapıdaki uluslararası sistemin getirdiği zorunluluktan kaynaklanır (Tokatlı, 2022). Burada anarşi bir kaos anlamında kullanılmamıştır. Bahsedilmek istenen yaptırım gücüne sahip bir otoritenin sistemde bulunmamasıdır. Klasik realist yaklaşım ulusların varlıklarını devam ettirebilmelerini ve hedeflerini gerçekleştirebilmelerini direkt askeri güç ile ilişkilendirir. Vietnam Savaşı'nda askeri güç anlamında üstün durumda olmasına rağmen savaştan istediklerini alamamıştır (Özdoğan, 2019). Bu sebeple neorealizm sadece askeri güvenliğin yeterli olmadığını, ekonomik güvenliğin de bir o kadar önemli olduğunu savunur (Özdoğan, 2019).

Waltz, neorealizm görüşünü açıklarken realizmi tamamen reddetmemektedir. Bu sebeple de görüşü realizme yeni bir bakış açısı olarak görülmüştür (Kökyay, 2020).

Neorealizme göre de ekonomik problemler ve devletlerin birbirlerine olan bağımlılıklarının artması dünya politikası açısından önemlidir. Ancak bununla birlikte devletlerin benimsedikleri politikaların kendi göreceli güçlerinin maksimize edilmesi amacıyla oluşturulduklarını ifade ederler (Aydın, 1996).

Neorealizmin uluslararası sistemin anarşik yapısına yaptığı vurgu, devleti temel alan yaklaşımı, askeri güce verdiği önem ve iş birliğine kuşkulu bir bakış açısı geliştirmesi, aldığı eleştirilerin sebepleri arasında olmuştur (Tokatlı, 2022).

2.1.4. Neoliberalizm

Neoliberalizmin tanımını yapmanın zor olduğu, yapılacak olan tanımın, bu görüşe farklı bir perspektiften bakan bir başkası tarafından kolayca yanlışlanabileceği ifade edilmektedir (Kurmuş, 2010).

Neoliberalizm yaklaşımı realizme alternatif olarak doğmuştur. Realizmden farklı olarak bu görüş savunma gücü ile ekonomik güç, sosyal ve kültürel güç, teknolojik güç de ulusal güce dahildir. Ayrıca gücün tek bir devlet tekelinde olmadığını, kendi gücünün diğer devletlerin güçsüzlüğü anlamına gelmediğini savunur. Neorealist görüş de sistemde anarşik bir yapı olduğunu kabul eder ama devletlerin ekonomik anlamda birbirlerine bağımlı olduğunu ve ekonomik iş birlikleri ile özlemini duydukları barış ortamında kavuşabileceklerini ifade eder (Serdar, 2015).

Neoliberalizm bu noktada küreselleşmenin gereğini de ifade etmiş olmaktadır. Küreselleşme yeryüzünde dağınık halde bulunan devletlerin etkileşimlerinin giderek artması şeklinde tanımlanabilir (Bayar, 2008). Küreselleşme çeşitli boyutlardan meydana gelmekte ve bu boyutların etkileşimleri ile oluşmaktadır. Bu boyutlar Ekonomik, Siyasi, Güvenlik, Teknolojik, Çevresel ve Küresel boyutlardır. Küreselleşmeye iki tür yaklaşım sergilenebilir. Gelenekçi yaklaşım ve Aşırı Küreselleşmeci yaklaşım. Gelenekçi yaklaşımda realist görüş hâkim denilebilir. Diğer bir ifade ile devlet temelli sistemi temel alan, sadece devlet çıkarları doğrultusunda küreselleşme içerisinde bulunan bir yaklaşım. Aşırı küreselleşmeci yaklaşım ise küreselleşmeyi her koşulda destekleyen, dünyada giderek yaygınlaşması ve derinleşmesi gereken bir süreç olduğunu ifade eden bir anlayışa sahiptir (Bayar, 2008). Küreselleşme ülkeler arası diyalogun artması, problemlerin çözümünde iletişim dilinin kullanılması için çok önemli ve faydalı bir süreç olarak görünmektedir.

Neoliberalizm, ekonomileri kapitalist bir düzlemde seyreden ülkelerde yaşanan sermaye doymuşluğu ve tıkanıklığın çözümü olarak üretimin daha ucuz yapılabileceği, değerlerin realize edilebileceği yeni üretim ve tüketim sahaları arayışlarının gündeme getirdiği politikaları ve toplumsal alanlarda dayatılan değişiklikleri gündeme getiren bir modeldir (Uçkaç, 2019).

Neoliberalizm ve güvenlik arasındaki ilişki karmaşık ve çok yönlüdür. Neoliberalizm, ekonomi ve politika alanlarında serbest piyasa, özelleştirme ve devlet müdahalesinin minimize edilmesi gibi temel ilkelere dayanan bir ekonomik doktrindir. Güvenlik ise devletlerin, toplumların ve uluslararası topluluğun istikrar ve güvenliğini koruma çabalarını ifade eder. Neoliberalizmin öncelikli bir özelliği, serbest piyasa ekonomisinin teşvik edilmesi ve devlet müdahalesinin azaltılmasıdır. Bu, ekonomik büyümenin ve refahın artırılmasını hedefler. Ancak, bu yaklaşım ekonomik güvenlikle ilgili bazı sorunları da beraberinde getirebilir. Örneğin, serbest piyasa koşullarının aşırı liberalleştirilmesi, gelir eşitsizliği ve sosyal dengesizliklerin artmasına neden olabilir. Bu da toplumun ekonomik güvenliğini tehlikeye atabilir.

Uluslararası ilişkilerde, neoliberalizm uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi, çok taraflı anlaşmalar ve ekonomik iş birliği üzerine odaklanır. Bu, barışçıl çözüm ve iş birliğini teşvik etmeyi amaçlar. Neoliberal teoriye göre, ekonomik bağımlılık ve iş birliği savaş riskini azaltabilir. Bu nedenle, ekonomik güvenlik ve barış arasında bir ilişki kurulur. Ayrıca neoliberalizmde güvenlik sadece askeri güç ve savunma ile sınırlı

değildir. Ekonomik güvenlik, bir ülkenin ekonomik istikrarını, kaynak güvenliğini ve refahını da içerir. Ekonomik olarak güçlü bir ülke, askeri savunmasını desteklemek için kaynaklara daha fazla sahip olabilir. Bu nedenle, ekonomik güvenlik ve askeri güvenlik arasında sık sık bir bağlantı bulunur.

Neoliberalizme göre, güvenlik politikaları, ekonomik etkilere yol açabilir. Örneğin, savunma harcamalarının artırılması ekonomik kaynakların askeriye yönlendirilmesi anlamına gelir, bu da diğer alanlara yatırım yapma yeteneğini sınırlayabilir. Ayrıca, güvenlik endişeleri ekonomik ticaret ve yatırımı etkileyebilir. Özellikle uluslararası ilişkilerdeki gerilimler, ticaret savaşlarına ve ekonomik belirsizliğe yol açabilir. Ekonomik güvenlik, ulusal güvenlik ve uluslararası güvenlik arasındaki dengeyi bulma ve sürdürme çabaları, devletler ve uluslararası toplum için önemlidir. Bu nedenle, güvenlik ve ekonomi arasındaki etkileşimler dikkatle incelenmelidir.

2.1.5. İngiliz Okulu

Bu ekolün İkinci Dünya Savaşı sonrasında başladığı kabul edilmektedir. Bu ekol uluslararası ilişkileri önemli ölçüde etkilemiştir. Bu görüşte ikinci dünya savaşından sonra eski gücünü kaybetmiş olan İngiltere, bunun yerine uluslararası hukuk ve normlara yönelmiş ve günümüzde de etkilerini devam ettirmeyi başaran bu yaklaşımı geliştirmiştir. Özetle ifade edecek olursak bu yaklaşım bağımsızlık, güvenlik, adalet gibi temel değerlere önem vermekte, insan odaklı bir yaklaşımı savunmakta, anarşik yapıyı tamamen reddetmese de bu anarşik toplumun kendine has kuralları, kurum ve rejimleri olduğunu ifade etmektedir (Serdar, 2015).

İngiliz Okulu kuramı üç kavram üzerinde geliştirilmiştir: Uluslararası toplum, dünya toplumu, uluslararası sistem (Stivachtis, 2018).

Bu üç kavramı Buzan (2004) şu şekilde açıklamaktadır;

Uluslararası sistem devletlerin aralarındaki güç politikaları ile ilgilidir ve uluslararası anarşinin yapısını uluslararası ilişkilerin merkezinde kabul eder. Uluslararası toplum devletlerin arasındaki ortak çıkarların ve kimliklerin kurumsallaşmasıyla ilgilidir. Ortak normlar, kural ve kurumların oluşturulmasını uluslararası ilişkiler teorisinin merkezine koymaktadır. Uluslararası toplum İngiliz Okulu ekolünün ana odak noktasıdır. Dünya toplumu ise bireyleri, devlet dışı örgütleri, sonuç olarak da global nüfusu bir bütün olarak almakta ve uluslararası ilişkiler teorisinin merkezine

koymaktadır.

Devlen ve Özdamar (2010) İngiliz Okulu ekolünün 4 temel argümanını aşağıdaki şekilde ifade etmektedir;

1- Uluslararası ilişkilerde egemen devletler birincil unsurlardır (Ulus ya da Şehir devletleri).

2- İki ya da daha fazla devletin aralarında bir ilişki varsa ve birbirlerinin kararlarına yeterince etki edebiliyorlarsa burada bir devlet sistemi vardır.

3- Uluslararası sistem anarşiktir. Burada anarşi ortak bir hükümet olmaması ile ilgilidir.

4- Devletler uluslararası sistemde ortak kurallar ve birlikte yürütülen kurumların oluşturduğu bir uluslararası toplum içerisinde var olmaktadır.

Sonuç olarak, güvenlik ile ilgili öne çıkan yaklaşımları realist ve idealist olmak üzere iki karşıt görüş etrafında değerlendirmek mümkündür. Diğer yaklaşımlar, bu iki görüşün birinden etkileniyor ve kendi görüşünü bir nevi bu referans ile inşa ediyor. Güvenlik yaklaşımları birbirinden farklı görüşler öne sürse de bazı konularda hemfikir görünüyorlar. Bu konuların başında da anarşik yapı, diğer bir deyişle ulusların çıkarları için diğer uluslara vereceği olası bir zararda ya da potansiyel tehdit ile verdikleri rahatsızlık durumlarında uluslar arasında adaletle hüküm vereceğine inanılan herhangi bir otoritenin bulunmadığına yönelik inanç güvenlik ile ilgili tüm görüşlerin ortak paydada bulunduğu bir konu olarak önümüze çıkıyor. Bununla birlikte devletlerin önemi ve gerekliliği konusunda da fikir ortaklığı gözlemlenmektedir.

2.1.6. İnşacılık (Konstraktivizm)

Küreselleşme teorisyenleri merkezde devletin olduğu yaklaşımları kabul etmemektedirler. Bu sebeple sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik etmenlere daha çok önem vermektedirler. İnşacılık, güç ve ulusal çıkarları tümüyle reddetmez, ona göre devletler bütün bu unsurları beraber içerirler. Yoğunlukla da fikirlerin dünya siyasasındaki etkileri üzerinde durmaktadır (Serdar, 2015).

İNŞACILIK açıkça mevcut olanı ifade etmektedir. Eylem, algı ve etkileşimler gerçekliği şekillendirmektedir. Uluslararası ilişkileri düşünce ve eylemlerimiz inşa etmektedir. Uluslararası ilişkiler disiplini de ana akım teorilerin ihmal ettiği konuları ele aldığı için

inşacılıktan faydalanmaktadır. İnşacılık yaklaşımına göre devlet davranışlarını açıklamaya sadece güç, zenginlik, coğrafi koşullar yetmemektedir. Fikirler, roller ve kimlikler de çok önemlidir (Theys, 2018).

Alexander Wendt, inşacı uluslararası ilişkiler teorisinin önemli bir temsilcisidir. "Anarchy is What States Make of It" (Anarşi Devletlerin Ona Kattığı Şeydir). adlı ünlü makalesinde, devletlerin ve uluslararası sistemlerin nasıl anlamlandırıldığının önemini vurgulamıştır (Went, 1992). Ona göre, uluslararası sistemdeki ilişkiler, devletlerin birbirlerine nasıl baktıklarına ve algıladıklarına bağlıdır. Bu nedenle, uluslararası ilişkilerde sosyal yapı ve ideational faktörler çok önemlidir. İdeational faktörler, somut ve maddi olmayan kavramlara odaklandığı için, sosyal bilimlerde analizlerde soyut düşünme, inançların rolü, sembollerin anlamı, kültürel etkiler ve benzeri konularla ilgilenen teorilerin temelini oluşturur. Bu faktörler, somut nesneler veya ekonomik güç gibi daha somut faktörlerle birlikte, insan davranışlarını ve toplumsal olayları anlamak için kullanılır.

Nicholas Onuf, bir diğer inşacı yaklaşımın öncülerinden biridir. "World of Our Making" (Kendi Yarattığımız Dünya) adlı kitabında, uluslararası ilişkilerin inşa edilmiş bir dünya olduğunu savunur (Onuf, 1989). Ona göre, devletler ve uluslararası sistemler, aktörlerin ve devletlerin kendi normlarını, kurallarını ve kimliklerini inşa etmelerinin bir sonucu olarak şekillenir.

Bu teorisyenler, uluslararası ilişkilerde inşacı yaklaşımın temelini oluşturan düşünce akımlarını geliştirmiş ve uluslararası politikanın sosyal inşa ve anlamlandırılması konularına önemli katkılarda bulunmuşlardır.

2.2. Güvenliğin Özelleşmesi

Güvenliğin özelleştirilmesi global bir olgudur ve eski zamanlardan bu yana kullanılmaktadır. Çin'den Yunan ve Roma'ya kadar eski ordular, Viktorya dönemi Britanya'sı, Rönesans döneminin İtalyan şehir devletleri ve 1618 Otuz Yıl Savaşları sırasında Avrupa kuvvetlerinin çoğu gibi, büyük ölçüde sözleşmeli kuvvetlere bağımlıydı (Holmqvist, 2005).

Konuya giriş yaparken öncelikle özelleşme (Privatization) kavramı üzerinde durmak faydalı olacaktır. Özelleştirme kavramı 1960 yılında Alman hükümetinin Volkswagen devlet hisselerini halka satmasıyla literatüre girmiştir (Vural, 2015).

Kelime anlamına baktığımızda özelleştirme, devlete ait taşınır, taşınmaz malların teklif alma veya ihale yoluyla satışını yapma olarak karşımıza çıkmaktadır (TDK, 2023). Bu faaliyet çok çeşitli açıklamalara sahiptir. Literatürde yapılan özelleştirme ayrımlarından biri Maddi Özelleştirme ve Gerçek Özelleştirme şeklindedir (Vural, 2015). Maddi özelleştirme kamusal görevin bütünüyle özel iktisadi alana bırakılması yoluyla gerçekleştirilmektedir. Gerçek Özelleştirme (Outsourcing) ise belirli görevlerin gerçekleştirilmesi amacıyla özel şirketlerin görevlendirilmesi şeklindedir (Vural, 2015).

Bir örnek ile açıklamak gerekirse, çağrı merkezi hizmetini dış kaynak ile alan bir firma, bu hizmeti veren özel bir şirketle sözleşme imzalar. Bu sözleşme kapsamında, kaç müşteri temsilcisi talep edeceği, arayan müşterilerine telefonda hangi hizmetleri vermek istediği, (Abonelik açma, fatura ödeme, üyelik tipi değiştirme, satış...vb.). Müşteri diyaloglarının nasıl olacağı, (Standart cümle kalıpları, free format...vb.). Gelen aramaların yüzde kaçının, kaç saniyede karşılanacağı gibi tüm teknik detayları bu sözleşme çerçevesinde netleştirir. Bu sayede istediği standartlarda çağrı merkezi hizmeti yüklenici firma tarafından karşılanır. Firmanın normal şartlarda bu hizmet kolunda uzmanlığı olduğundan hizmet kalitesi de artacaktır. Dış kaynak hizmet alan firmaya ise sadece sözleşme bedelini ödemek ve ara ara aldığı hizmetin kalitesini ölçümlemek kalacaktır. Temelde gerçek özelleştirmeyi bu şekilde açıklayabiliriz. Maddi özelleştirmede çağrı merkezi örneğinde olduğu gibi işin bir kolu değil şirket faaliyetlerinin tümü özel sektöre devredilir.

Özelleşmenin serbest piyasa mekanizması içerisinde genel kabul gören gerekçesinin özel şirketlerin kamuya göre daha etkin ve üretken çalışması olduğu söylenebilir. İktisadi açıdan bakıldığında ekonomide serbest rekabet kuralları tesis edilirse hem tek tek işletmeler düzeyinde hem de tüm ekonomide etkinlik sağlanacağı söylenmektedir (Sezgin, 2014).

Özel güvenlik aktörleri kamusal alanların korunmasından uluslararası savaşımlara kadar birçok faaliyette önemli roller üstlenirler. Türkiye de dahil olmak üzere, küresel çapta özel şirketlerin güvenliklerini sağlayan güvenlik görevlilerine kadar hemen her yerde görebildiğimiz özel güvenlik personelleri bize güvenliğin özelleşmesini modern dünyaya ait bir olgu gibi gösterse de aslında savaşların günümüze göre daha ilkel şartlarda yapıldığı kadim zamanlarda da paralı askerler kullanılmıştır. Adını ‘Güvenliğin Özelleşmesi’ olarak bildiğimiz bu faaliyetler aslında kendi sınırlarının

ötesinde, ölçüsüz şiddet kullanımının caydırıcı etkisinden faydalanarak diğer ulusların coğrafi zenginliklerinden faydalanmak adına yapılan girişimleri de içerebilmektedir. Wulf, güvenliğin özelleşmesini ‘Şiddetin Özelleşmesi’ terminolojisi ile ifade eder (Wulf, 2007). Wulf, bu devlet dışı aktörlerin güvensizlik ve kaos ortamı yarattığını ifade etmektedir. Devlet sisteminin bazen bu devlet dışı aktörlerle ortaklık kurması halinde yapılan, kaotik ve kanunsuz durumlara ve hatta devletlerin çökmesine sebep olabilen bu tarz özelleşmeler ‘Aşağıdan yukarıya özelleşme’ olarak tanımlanmaktadır. Bir diğer özelleşme türü ise ‘Yukarıdan aşağıya özelleşme’ olarak tanımlanan, doğrudan devletler tarafından isteyerek yapılan özelleştirme faaliyetleridir. Burada devletler kendi bünyelerinde yürüttükleri geleneksel işlevlerini kendi istekleri ile özel şirketlere devrederler.

Türkiye’de özelleştirmenin ana felsefesi, devletin, asli görevleri olan adalet ve güvenliğin sağlanması yolundaki harcamalar ile özel sektör tarafından yüklenilemeyecek altyapı yatırımlarına yönelmesi, ekonominin ise pazar mekanizmaları tarafından yönlendirilmesidir. Özelleştirme ile sermaye piyasasının geliştirilmesi ve âtıl tasarrufların ekonomiye kazandırılması, bu yolla elde edilecek kaynakların altyapı yatırımlarına kanalize edilebilmesi mümkün olacaktır (Özel Güvenlik Denetleme Başkanlığı, 2023).

Özel Güvenlik Denetleme Başkanlığı 2022 faaliyet raporunda yayınlanan verilere göre özel güvenlik istihdamı Türkiye’de 340.000 üzerindedir. Maddi karşılığı ise 3 milyar euro büyüklüğündedir. Sivil kullanım amaçlı patlayıcı madde sektörü ise 5000 kişilik bir istihdama ve 330 milyon dolarlık bir ekonomik büyüklüğe sahiptir.

Güvenlik alanında özelleşme yolunda PSC ve PMC olmak üzere iki farklı yapı karşımıza çıkmaktadır. Buradan yola çıkarak güvenliğin özelleşmesine ana hatlarıyla bakılacak olursa iki farklı kolda gerçekleştiği söylenebilir (Çağlar, 2020).

2.2.1. Yeni Aktörler: Özel Güvenlik Şirketleri ve Özel Askeri Şirketler

2.2.1.1. Özel Güvenlik Şirketleri

PSC kullanımı uzun zamandır çok yaygın ve gerek özel sektör gerekse de kamuda faydalanılan bir yöntemdir. Güvenlik gereksinimi çok geniş bir yelpazeye sahiptir. Şehirleşmenin artması ile plazalar, alışveriş merkezleri, hastaneler, siteler, eğlence

mekanları gibi akla gelebilecek birçok yerde güvenliğin sağlanması elzem bir hal almıştır. Kamusal ortamlarda güven ve huzurun sağlanması, bireylerin başta hayatları olmak üzere değer verdikleri şeylerin güvence altına alınması için bu işi ücret karşılığında yapan profesyonel yüklenici şirketleri PSC olarak tanımlayabiliriz. Dünyada da PSC'lerin kullanımı son derece yaygındır. Fred Schreier ve Marina Caparini'nin 2005 yılında yayınladığı bir makalede ABD, Birleşik Krallık, İsrail, Almanya, Rusya, Güney Afrika, Filipinler ve bunlar gibi birçok ülkede PSC'lerin sayı ve bütçe anlamındaki hacmi kamu kolluk kuvvetlerinin üzerinde olduğunu söylemektedir (Schreier ve Caparini, 2005).

Bankalar, nükleer santraller, elçilikler, havaalanları gibi yüksek riskli yerler de dahil olmak üzere birçok alanda PSC'ler kullanılmaktadır. Hatta hapishanelerde, mahkemelerde tanık koruması olarak da kullanılmaktadır. 11 Eylül saldırısı sonrasında Amerika'da özel korumalara yönelik talebin arttığı söylenmektedir. ABD'de özel güvenlik sektörünün önemli ölçüde düzensiz olduğundan ve PSC hizmeti veren şirketlerin genellikle yetersiz eğitilmiş ve yetersiz bir şekilde kontrollerden geçmiş olan personellerin işe alındığından bahsedilmektedir. Ayrıca yine ABD'de PSC personellerinin çoğu zaman şiddete uğradığından, karanlık işlere karıştığı da söylenmektedir. Birleşik krallıkta ise kolluk kuvvetleri ve PSC personelleri arasında, net olmayan yetki sınırları sebebiyle sürtüşmeler yaşandığı ifade edilmektedir. Verdikleri iç güvenlik hizmetlerinin yanı sıra PSC'lerin yurtdışında da multinasyonel şirketler, hükümetler, hükümete ait mülkler, bunların dışında çeşitli uluslararası kuruluşlar için de güvenlik hizmeti sağlamaktadır (Schreier ve Caparini, 2005).

Yurt dışında sağlanan PSC hizmetleri aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Schreier ve Caparini, 2005).

Danışmanlık: Yurt dışında yapılacak faaliyetler (Maden araması, Enerji araştırmaları...vb.) ile ilgili risk değerlendirmeleri ve güvenlik planlamaları için verilen hizmetler.

Eğitim: Sınır güvenliği, yakın koruma rehine kurtarma gibi birçok alanda verilen özel eğitimler.

İstihbarat: Gerekli önlemlerin alınması adına tehditlerin belirlenmesi için verilen istihbarat hizmetleri

İkmal Konvoylarına Güvenlik Desteği: STK'ların gönderdiği insani yardımlar gibi

çeşitli nakliye işlemleri için verilen güvenlik hizmetleri.

Kritik Altyapı Koruması: Petrol boru hatları gibi kritik öneme sahip yerler için verilen güvenlik hizmetleri

Kişisel Güvenlik Hizmeti: Önemli, üst düzey kişiler için verilen güvenlik hizmetleri

2.2.1.1.1. Irak Örneği

PSC'lerin yurtdışında kullanımı ile ilgili olarak ABD'nin Irak'ta konuşturduğu özel güvenlikler iyi bir örnek olabilir. Burada tüm PSC'ler Irak'ı yeniden inşa etmek için tutulan şirketlerle doğrudan ya da dolaylı olarak yüklenici şirketler yoluyla ABD bordrosunda hizmet vermiştir. Bu çalışanlar farklı şirketlerin alt şirketleri tarafından işe alınan personellerdir ve burada denetimin yeterli düzeyde olup olmadığı konusu da tartışmalıdır. Her işletme gibi kuruluş amacı maddi kazanç elde etmek olan PSC'ler elbette bu pazardan pay alabilmek adına kendi aralarında agresif bir şekilde rekabet etmiştir (Schreirer ve Caparini, 2005).

Bu güvenlik personelleri ana hatlarıyla aşağıdaki konular için hizmet verdiler (Schreirer ve Caparini, 2005).

- Önemli tesislerin güvenlik hizmetleri,
- Askeri olmayan saha güvenliği,
- Üst düzey sivil yetkililerin güvenliği,
- Askeri olmayan konvoy güvenliği,
- Nakliye işlemlerine refakat.

2003 yılında Irak'ta 15.000 – 20.000 özel güvenlik yüklenicisinin çalıştığı tahmin edilmektedir. Buradaki çatışmalar 'Özelleştirilmiş Savaş' olarak anılmaktadır (Holmqvist, 2005).

ABD ve Birleşik Krallık'ın tehdit içeren silahlara sahip olduğu gerekçesiyle PMC kontratlarıyla savaş açtığı Irak'ta daha sonra yine güvenliğin sağlanabilmesi amacıyla PMC'ler kullanılmıştır. Savaşın özelleşmesi anlamında kritik öneme sahip olan Irak örneği, güvenlik konusunda çalışan birçok uzmana göre 'Özelleşen Savaş'ın en yüksek noktasını temsil eder ve The Economist dergisi bu savaşı "İlk Özelleşmiş Savaş" olarak adlandırır (Zabcı, 2014).

Yukarıda Birleşik Krallık gibi hukuk kurallarının iyi bir şekilde uygulandığını söyleyebileceğimiz bir ortamda dahi PSC'ler ile Kolluk Kuvvetleri arasında yetki sınırları anlamında problemler yaşandığını belirtmiştik. Irak gibi kaotik ve yeterince denetime tabi tutulamayan alt taşeron firma çalışanlarının hizmet verdiği bir ortamda da PSC personellerin PMC'ler ile ne derece sağlıklı yetki, iş ayrımı yapabildiği konusu ise düşündürücüdür. Bazı durumlarda PSC'lerin askeri görev olan çatışmalarda dahi yer aldıkları bildirilmiştir. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda, tanımlama yaparken keskin çizgiler ile ayrılıyormuş gibi görünen PSC ve PMC'ler pratikte görev karmaşası içerisinde ve iç içe hizmet vermektedir.

Türkiye'de de yoğun olarak kullanılan PSC'ler kanunlara tabi olarak çalışmaktadırlar. İlgili kanunda PSC'lerin statüsü 'Kamu güvenliğini tamamlayıcı mahiyetteki özel güvenlik hizmetleri' olarak geçmektedir (5188 Numaralı Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanun). Buradan anlaşıldığı üzere Türkiye'de özel güvenlik hizmeti destekleyici bir unsur olarak görülmekte ve güvenliğin tamamı yüklenici özel şirketlere bırakılmamaktadır. Ayrıca yine 5188 numaralı kanunun 3. maddesinde güvenlik hizmetini sağlayacak yüklenici şirketlerin güvenlik faaliyetleri ile ilgili kararların alınması amacıyla bir 'Özel Güvenlik Komisyonu' oluşturulduğu görülmektedir. Komisyon valinin görevlendireceği bir vali yardımcısının başkanlığında, il emniyet müdürlüğü, il jandarma komutanlığı, ticaret odası başkanlığı ve sanayi odası başkanlığından oluşmaktadır.

2.2.1.2. Özel Askeri Şirketler

Savaşların özelleşmesi soğuk savaştan sonraki dönemlerde ortaya çıkmaya başlamıştır. Buradaki özelleşme ile paralı asker kavramını birbirinden ayırmak gerekir. Yedi bin yıllık kadim savaş tarihine bakıldığında paralı askerler her zaman kullanılmıştır. Kadeş Savaşı'ndan itibaren Mısır, Antik Yunan, Makedonyalılar olmak üzere yabancı askerler kullanıldığı bilinmektedir.

Bu faydalanmada ordular uluslara aittir. Paralı askerler de bu ulusal ordu içerisinde hizmet verirler. Bu durum şirketinin güvenlik işlerini bir kontrat ile tamamıyla özel bir firmaya devreden bir iş adamının durumundan çok farklıdır. Yine de savaşın özelleşmesi ve kontratlara bağlanması ile ilgili sürecin temellerinin paralı asker uygulaması ile atıldığını söyleyebiliriz (Yalçınkaya, 2006). Kaldı ki, Singer (2005) PMC'lerin, hükümetlere profesyonel hizmetler sağlayan işletmeler olması sebebiyle,

“asırlık paralı askerlik mesleğinin kurumsal gelişimi”ni temsil ettiğini belirtmiştir.

Özel askeri şirket terimi herhangi bir uluslararası sözleşmede ya da mevzuatta yer almamaktadır. Özel askeri şirketleri askeri eğitim, istihbarat, lojistik, çatışma bölgelerinde güvenlik gibi daha önce ulusal askeri kuvvetlere ait olan faaliyetleri ücret karşılığı gerçekleştiren şirketlerdir. Bu şekilde tanımladığımız PMC lerin aslında genel kabul gören bir tanımı bulunmamaktadır. Bununla birlikte her PMC aynı değildir ve aynı hizmetleri sunmamaktadırlar. Tarihte ilk PMC David Stirling’in denizasırdı orduları eğitmek için eski İngiliz SAS personelini Watchguard International’ı kurduğu 1967 yılına dayanmaktadır (İlbaş, 2023). PMC’ler küçük çapta danışmanlık şirketlerinden lojistik destek sağlayan savaş helikopterlerine sahip şirketlere, komando hizmeti veren şirketlerden, taburları kiralayan büyük ulusötesi şirketlere kadar geniş bir yelpazede hizmet vermektedir. Bu şirketlerin önemli bölümü askeri güçleri sürekli bünyelerinde tutmazlar. Sözleşmeden sözleşmeye kaynakları veri tabanından seçen sanal şirketler olarak çalışırlar. PMC’ler genellikle hizmetini yükledikleri ulusun eski askeri personelini işe alarak faaliyetlerini gerçekleştirirler. Bununla birlikte uluslararası çapta askerleri bünyesinde bulunduran büyük ölçekli şirketler de bulunmaktadır. Her özel şirkette olduğu gibi bu şirketler arasında da rekabet olabilmekte, başarılı çalışanların talep ettikleri ücretler yüksek meblağlara ulaşabilmektedir. Irak’ta bu çalışanları bünyesinde tutundurmak amacıyla ABD Özel Harekât Komutanlığının yeni maaş, yan hak ve eğitim teşvikleri formüle ettiği bilinmektedir. Irak ve Afganistan’da 151 adet özel şirkete toplam 51,8 milyar dolar ödenmiştir (Yalçinkaya, 2006). Ulusal kuvvetlerin elbette yegâne gayesi uluslarının güvenliğini sağlamaktır ve asla maddi kazanımlar için farklı ülkelere hizmet vermeyi düşünmezler. PMC’lerde ise durum farklıdır. Faaliyet gösterme sebepleri maddi kazanım sağlamak olan bu çalışanlar ve bu şirketler elbette daha yüksek ödeme yapan yerlere geçme konusunda son derece istekli olacaklardır. Batı tipi PMC’lerin çoğu meşru işleri tercih eden, gayrimeşru işlere girerek itibarlarını kaybetmek istemeyen şirketlerdir. Birçoğu organize suçlulara, uyuşturucu kartellerine, insan hakları ihlaline sebep olabilecek işler konusunda hizmet vermeyeceklerini iddia etmektedirler.

PMC’lerin faaliyetleri için birçok araştırmacı çeşitli tablolar düzenleyerek yayınlamıştır. Genel anlamda aşağıdaki şekilde hizmetler gerçekleştirdikleri söylenebilir (Schreirer ve Caparini, 2005).

Danışmanlık Hizmetleri: Tehdit analizi, strateji geliştirme faaliyetleri ile ilgili

hizmetler sağlanması.

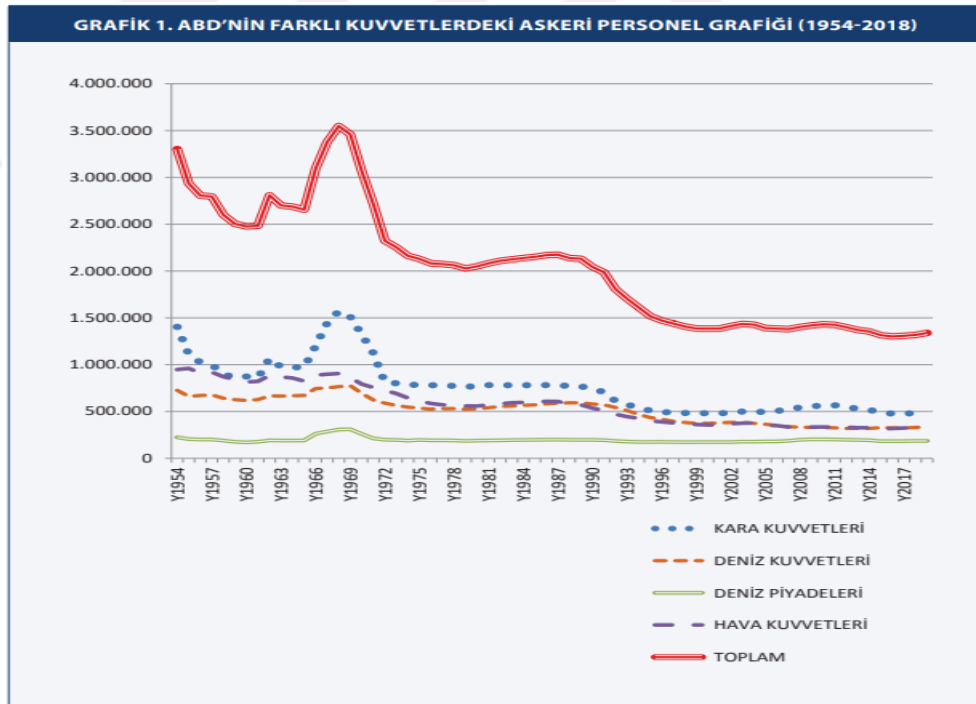
Lojistik ve Destek Hizmetleri: Teknik Servis, Bakım ve Onarım Hizmetleri: BT hizmetleri, silah tamiri, istihbarat hizmetlerinin sağlanması.

Eğitim Hizmetleri: Askeri eğitim, silah ve özel kuvvetleri eğitimi, dil eğitimi ve benzeri eğitimlerin sağlanması.

Savaş Kuvvetleri: Çoğunlukla yasa dışı, bazen de devlet tarafından talep edilen hizmetlerin sağlanması.

Bunların dışında yasal olmayan görevlerde de hizmetler sağlanabilmektedir. Bunlar da ekonomik kazanç için gerçekleştirilen suç eylemlerinin yapıldığı şiddet pazarları olarak tanımlanabilir (Schreirer ve Caparini, 2005).

Tablo 2.1: ABD'nin Farklı Kuvvetlerdeki Askeri Personel Grafiği (Keser, 2020).

Dünya'nın artık güvenlikte ve askeri faaliyetlerde PMC ve PSC'lere bağımlı hale geldiğini söylemek mümkündür. Ülkelerin orduları da daha avantajlı olan bu özel şirketlerin kullanımı sebebiyle küçülmüş, faaliyet alanları daraltılmıştır. Keser, (2020) ABD'nin askeri personel grafiğini yukarıdaki şekilde göstermektedir.

Antarktika hariç her kıtada 50'den fazla ülke örneğin denizaşırı kuvvetlerini nakletme ve destekleme araçlarından yoksun olan Avrupa orduları, artık bu konuda büyük ölçüde özel askeri güvenlik şirketlerine bağımlıdır. Avrupalı askerler, Afganistan'a gitmek için 100 milyon doları aşan bir sözleşme kapsamında onları oraya eski Sovyet jetleriyle taşıyan Ukraynalı bir firmaya güveniyordu (Singer, 2005).

Dünya geneline bakıldığında özel askeri şirketlerin ortalama 200-250 milyon dolarlık bir Pazar oluşturduğu tahmin edilmektedir. PMC'ler çok yüksek maliyetleri sebebiyle uluslara hizmet veren pazarlar olarak karşımızda çıkmaktadır. Dünyada en büyük özel askeri hizmet sağlayıcısı ABD'deki Constellis Group'dur. Irak örneğinde incelediğimiz gibi özel askeri şirketlerde bu taşeron firmaların çeşitli alt taşeronları olduğundan bahsedilmişti. Bu şirkette çeşitli alt şirketleri mevcuttur. Bunlar ACADEMI, Olive Group, Triple Canopy, Centerra, OMNIPLEX, TDI, Edinburgh International and Strategic Social'dır. Özetle ABD, özel askeri hizmetler sektörünü büyük bir pazara dönüştürmüştür (Akhiyadov, 2022).

Özel askeri şirketlerin kullanımı ile ilgili olarak uluslararası hukukta herhangi bir düzenlemeye rastlanmamaktadır. Bir başka deyişle tam bir "hukuki boşluk" söz konusudur (Zabcı, 2014). Bu durum ilk bakışta olumsuz gibi görünse de devletler için ve bu özel şirketler için belki de bir avantaj da sağlayabilir.

PMC kullanımının elbette çeşitli avantajları mevcuttur. Bunları aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz (Akhiyadov, 2022).:

- Düzenli ordulara göre maliyetlerinin az olması,
- Daha mobil olmaları,
- İnsani kayıplarda, dış kaynak kullanan ülke vatandaşlarının daha az tepki vermesi,
- Eski askerlerden oluşan kadroları sebebiyle daha profesyonel olmaları.

PMC Dezavantajlarını ise aşağıdaki gibi sıralayabiliriz, (Akhiyadov, 2022).

- Maddi kar odaklı olmaları
- Devlete karşı herhangi bir sorumluluk taşımamaları,
- Sözleşmeler çerçevesinde hareket alanlarının kısıtlı olması

Dünyamızda yaşanan savaşların en günceli olarak takip ettiğimiz Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinde de elbette PMC kullanımı söz konusudur. 2022 Şubat'ta başlayan

bu savaşa da paralı askerlerin damgasını vurduğu söylenmektedir. Rusya – Ukrayna Savaşı’nda özel güvenlik şirketlerinin faaliyetleri anlamında bir dönüm noktası yaşanıyor olabilir. Askeri tarihçi Prof. Dr. Mesut Uyar ve Stratejist Ercan Çitlioğlu, genelde özel operasyonlarda kullanılan özel askeri şirketlerin Ukrayna’da cephe savaşıyla bir ilk yaşanmış olduğunu belirtmişlerdir (Erdem, 2023).

2014 yılında kurulmuş olan Rus askeri güvenlik şirketi Wagner, bu zamana kadar PMC’lerin genelde gerçekleştirdiği istihbarat, özel operasyonlar, belirli alanların güvenliğinin sağlanması gibi faaliyetlerde bulunuyordu. Ukrayna Savaşı’nda ise “bir ilk” olarak nitelendirilen cephe savaşına dahil oldular. Burada aslında “bir ilk” olarak bahsedilen faaliyet, düzensiz bir savaş ya da sömürge savaşları dışında ilk kullanımıdır. Ukrayna Savaşı’nda Wagner şirketi personelleri (Bir şirketten söz ediyorsak, şirket bünyesinde hizmet verenlere de personel demek yanlış olmaz diye düşünüyorum.), cepheye tıpkı düzenli ordular gibi gidiyorlar. Batı’dan on binlerce askerin de (Elbette paralı askerler). Ukrayna saflarında katıldığı bildirilmiştir. (Oda TV, 2023). Rusya’nın ise parası asker gücü Wagner şirketidir. Wagner şirketinin daha önce de Suriye, Afrika ve Latin Amerika’da faaliyetleri bulunmaktadır. PMC Wagner özel savaş şirketinin sahibi Yevgeniy Prigojin’e, göre şirketi “ezilenleri teröristlere ve haydutlara karşı savunuyor” (Oda TV, 2023).

Wagner’in bu faaliyeti Uyar’ a göre PMC’lerin bir evrimi olarak görünmemektedir. Başka bir deyişle bundan sonraki süreçte de bu şirketlerden lojistik, yakın güvenlik, konvoy güvenliği, istihbarat ve insansız hava araçlarının kullanılmasında faydalanılacaktır.

Ukrayna cephesine bakıldığında, onların da PMC’lerden destek aldığı görülmektedir. Ancak bu faydalanma İHA’ların kullanımı, istihbarat, elektronik harp gibi faaliyetler ile sınırlıdır (Erdem, 2023).

Karakurt (2020), verilen hizmetleri ana hatlarıyla aşağıdaki şekilde detaylandırmaktadır;

- Askeri Hizmet:

Askeri hizmet sağlayıcıları genellikle savunma gücü yeterli olmayan, askeri ve güvenlik faaliyetleri için ilave desteğe ihtiyaç duyan müşterilerine hizmet vermektedir. Bu kapsamda PMC’ler sahada aktif rol üstlenmektedirler. Temel görevi savaşmak olan bu birimler muharebelerde ön saflarda, harekât alanında gerekli hizmeti sağlarlar.

Bununla birlikte önemli kişilerin korunması, lojistik güvenliği, konvoyların güvenliği gibi ilave hizmetler de sağlamaktadırlar. Savaşlara lojistik sağlanması, mayın temizliği, asker ve mültecilerin re-entegrasyonu ve askeri üslerin yönetim hizmetlerinin sağlanması da verdikleri hizmetler arasındadır. Kategorize etmek gerekirse PMC hizmeti kapsamında iki farklı sözleşme biçimi sunarlar. Bunlardan birincisi “Genel Birlik Paketleri”dir. Bu kapsamda aslında mevcut kadroya destek şeklinde hizmet vermezler. Sürecin tamamını yüklenirler. “Özel Kuvvet Arttırıcı” olarak verilen hizmet paketinde ise mevcut kadro yanında yer alırlar ve müşterilerinin aktif savaş esnasında ihtiyaç duydukları yönde hareket ederler. Bu şirketlerin bazen kurucuları da emekli ordu mensupları olmaktadır. Bomba imha işlemleri, yüksek güvenliklı koruma hizmetleri, polislerin eğitimi gibi faaliyetlerde de aktif olarak kullanılmaktadırlar. Eğitim hizmetleri de bu şirketlerin ana faaliyetleri arasında sayılabilir. Güvelik hizmeti verilecek bölgelerde gerekli analizlerin yapılması, bunların raporlanması da hizmetleri arasındadır. Bütün bu hizmetler müşterilerinin mevcut faaliyetleri ile ilgili yapılan analizler sonrası ihtiyaca göre şekillenmektedir. Bütün işlevler sözleşme kapsamında ele alınmasına karşın, söz konusu savaş ya da çarpışma ise, öngörülemeyen durumlar her zaman çıkabilmektedir. Bu gibi durumlarda PMC’ler sözleşme dışına çıkmaya gönüllü olmayacaklardır. Bu da özel askeri kuvvetlerin kullanılması ile ilgili bir dezavantaj olarak karşımıza çıkmaktadır.

- Askeri Danışmanlık

Danışmanlık kapsamında verilen hizmetler ordunun yeniden yapılandırılması, askeri eğitimlerin, dil eğitimlerinin, silah ve özel güvenlik eğitimlerinin verilmesi, teknolojik ekipmanların kullanımı ile ilgili de özel eğitim hizmetleri, silah sistemleri eğitimleri, genel askeri danışmanlık çerçevesinde yapılmaktadır. Danışmanlık verecek olan şirket aktif olarak faaliyet alanında yer almaz. Burada fiili savaş mücadelesini vermek müşterinin kendi kadrosuna aittir. Şirket ise faaliyet sahasında takip edilecek stratejilerin geliştirilmesi ve yukarıda bahsettiğimiz hizmetlerin verilmesinden sorumludur. Dolayısıyla ani gelişen bir çatışma ihtiyacı ya da savaş gibi durumlar için uygun olmayan bu hizmet, planlama aşamasındaki durumlar için geçerlidir. Burada en önemli fayda konusunda uzman, tecrübeli ve dünya standartlarında know-how sahibi bir kadrodan profesyonel destek almaktır.

Bu hizmeti sağlayan ünlü danışmanlık şirketlerinden bazıları MPRI, Vinnell, DynCorp, Cubic, Betac, Ronco, SAIC, sayılabilir. Askeri danışmanlık hizmeti,

sektörün diğer hizmetlerine göre, hizmeti veren bu özel şirketler açısından çok daha karlıdır. Bu sebeple şirketler hizmetlerini danışmanlık anlamında kaydırmaya meyillidirler.

- Askeri Destek

Bu şirketler tamamlayıcı olarak hizmet sunarlar. Ana kadro sahaya gitmeden önce, faaliyet alanı yakınında konuşlanan bu destek unsurları faaliyet bitene ve ana kadro sahadan ayrılana kadar hizmetlerine devam ederler. Burada verilen hizmetlerin en önemlisi istihbarat desteği olarak sayılabilir. Zira istihbarat bilgileri savaş ya da çatışma esnasında başarılı olabilmek ve anlık stratejileri geliştirebilmek için kritik öneme sahiptir. Söz konusu destek hizmeti olunca bu kapsamda verilen hizmetlerin yelpazesi de bir o kadar geniştir. Barınma desteğinden yemek, temizlik, çamaşır gibi hizmetlere, küçük hizmet binalarının inşasından, bakım onarım hizmetlerine kadar birçok faaliyeti üstlenirler. Bu alan özel askeri sektörün en geniş ve en çok maddi kazanımı olan alan olarak nitelendirilmektedir. Askeri destek unsurları olarak özel hizmet veren şirketlere örnek olarak, KBR (Kellogg Brown & Root) verilebilir (Karakurt, 2020).

Tablo 2.2: Aşağıdaki tabloda dünyadaki en büyük on PMC'ye dair bilgiler yer almaktadır (Keser, 2020).

	Özel Askeri Şirketin Adı/Kuruluş Yılı	İstihdam Edilen Toplam Personel Sayısı	Askeri Şirketin Merkez Ofisinin Bulunduğu Ülke ve/veya Sorumluluk Üstlendiği Ülkeler	Şirketin Mottosu / Misyon İfadesi ve/veya Görev Sahaları	Şirketin Elde Ettiği Yıllık Ortalama Gelir ve/veya Kar Durumu
1	G4S 2004	2012 itibarıyla 620 binden fazla çalışanı mevcut. Çalışan sayısı itibarıyla ve tüm sektörler dahil küresel ölçekte 3'üncü büyüklükteki özel sektör şirketi.	Londra merkezli İngiliz şirketi.	Şirket kendisinin "Dünyanın lider küresel güvenlik organizasyonu" olduğunu belirtmektedir. Uzmanlık konusunda "Güvenlik risklerinin stratejik tehdit olarak değerlendirildiği bölgelerde, güvenlik ve emniyet konusunda iş yüklenicisi" olarak Tanımlamaktadır	Yıllık 12 milyar Dolar gelir (2012 itibarıyla)
2	SECURITAS AB 1934	2012 itibarıyla şirketin 53 Ülkede 330 bin çalışanı bulunmaktadır.	Helsingborg, İsveç merkezli şirkettir. Ana ofisleri Stockholm'de bulunmaktadır.	Hizmet alanları: "Devriye ve nöbet gibi güvenlik hizmetleri, Olay yeri inceleme ve delil toplama, bina ve tesis alarm sistemleri, güvenlik danışmanlığı ve Güvenlik ve koruma köpek yetiştirme ve eğitimi" Şeklinde sıralanmaktadır	Yıllık 10 milyar doların üzerinde gelir (2012 itibarıyla)
3	ADT 1874	Veri Mevcut Değildir.	Boca Raton, Florida, ABD'de konuşlu. 35'ten fazla ülkede faaliyet yürüten ABD'nin lider güvenlik şirketlerinden birisidir.	Hizmet Alanları: Alarm sistemleri tedarik ve montajı, bina, tesis, evler ve küçük şirketler için güvenlik sistemleri sunumu.	2011'de yıllık 3,1 milyar dolar olan geliri, 2018'de 4,18 Milyar dolara yükselmiştir (Statista, 2019).

Tablo 2.2 Devam: Dünyadaki En Büyük On PMC Personel Sayısı, Ana Görev Sahası ve Yıllık Giderleri (Keser, 2020).

	Özel Askeri Şirketin Adı/Kuruluş Yılı	İstihdam Edilen Toplam Personel Sayısı	Askeri Şirketin Merkez Ofisinin Bulunduğu Ülke ve/veya Sorumluluk Üstlendiği Ülkeler	Şirketin Mottosu / Misyon İfadesi ve/ veya Görev Sahaları	Şirketin Elde Ettiği Yıllık Ortalama Gelir ve/ veya Kar Durumu
4	ALLIEDBARTON 1957	55 binden fazla çalışanı mevcuttur.	Pennsylvania/ ABD merkezli, ABD'nin en büyük özel sektör güvenlik ve Özel askeri Şirketi durumundadır.	Hizmet Alanları: Yüksek Öğrenim Kurumlarına ait kampüslerin, ticari alan ve binaların, havacılık, uzay ve savunma birimlerinin, konut alanlarının, AVM, sağlık ve kimya tesislerinin güvenliği	Yıllık geliri: 1,9 milyar dolar (2012 itibarıyla)
5	DYNCORP 1951	13 bin 998 çalışanı mevcuttur.	Mc Lean- ABD, Annandale, Virginia konşludur. 1987'de ismini DynCorp olarak değiştirmiştir. Peru, Kolombiya, Somali, Kosova, Kuveyt, Bolivya, Angola ve Haiti gibi ülkelerde ABD Silahlı Kuvvetler unsurlarına destek hizmetleri sunmaktadır.	Hizmet alanları: "Güvenlik, Havacılık Desteği, İstihbarat ve İKK Operasyonlarını içermekte, sivil ve askeri kurumlara "Uçuş hareketlerine destek, eğitim, danışmanlık, istihbarat ve keşif hizmetleri eğitimi ve hareket desteği, güvenlik hizmetleri, kara araçları bakım hizmeti görevleri icra etmektedir.	Yıllık geliri: 2,1 milyar dolar (2018 yılı itibarıyla)
6	GARDA WORLD	45 bin çalışanı mevcuttur.	Kanada şirkettir. Montreal, Quebec. Kuzey Amerika'nın değişik bölgeleri, Avrupa, Afrika, Asya, Latin Amerika ve Ortadoğu ülkelerinde faaliyetlerini sürdürmektedir.	Hizmet alanları: Garda World dünya üzerinde 140'tan fazla şehirde şahısların korunması, hammadde kaynakları, bina ve tesislerin korunması gibi faaliyetler yürütmektedir. Yalnızca Kuzey Amerika bölgesinde 28 havalimanının güvenlik hizmetlerini sağlamaktadır.	Yıllık 1,2 milyar Dolar gelir (2012 itibarıyla)
7	CONTROL RISKS 1975	3 binden fazla sürekli çalışanı mevcuttur	Londra merkezli İngiliz şirkettir. Dünya üzerinde 36 ayrı şehirde ofisi bulunmaktadır.	Hizmet alanları: "Kompleks ve riskli bölgelerde organizasyonların değişen siyasi ve güvenlik risklerini yönetebilmesine destek hizmetleri" sunmaktadır	Yıllık 223,32 milyon dolar (2010 itibarıyla)

Tablo 2.2 Devam: Dünyadaki En Büyük On PMC Personel Sayısı, Ana Görev Sahası ve Yıllık Giderleri (Keser, 2020).

	Özel Askeri Şirketin Adı/Kuruluş Yılı	İstihdam Edilen Toplam Personel Sayısı	Askeri Şirketin Merkez Ofisinin Bulunduğu Ülke ve/veya Sorumluluk Üstlendiği Ülkeler	Şirketin Mottosu / Misyon İfadesi ve/ veya Görev Sahaları	Şirketin Elde Ettiği Yıllık Ortalama Gelir ve/ veya Kar Durumu
8	BOOZ ALLEN HAMILTON 1914	25 bin 803 çalışanı mevcuttur (2019)	Tysons Corner, Virginia merkezli ABD şirkettir.	Hizmet alanları: “Artan risk koşullarında güvenilir savunma ve güvenlik danışma hizmetleri” “Sunmaktır. Şirket, ABD Kara Kuvvetleri, Hava Kuvvetleri ve Deniz Piyadelerine, savunma şirketlerine, uzay Ajanslarına ve istihbarat gruplarına güvenlik, harekât desteği gibi hizmetler vermektedir	2012’de 5,86 Milyar dolar olan yıllık gelirini 2019 itibarıyla 6,7 milyar dolara çıkarmıştır. 2019 net kar Düzeyi ise 419 milyon dolar düzeyindedir.
9	CACI INTERNATIONAL 1962	15 binden fazla çalışanı Bulunmaktadır	Arlington, Virginia merkezli ABD şirkettir. ABD ve Avrupa’da 120’den fazla noktada faaliyetlerini sürdürmektedir	Hizmet alanları: Bilgi işlem teknolojileri ve güvenliği, milli güvenlik misyonlarına ve devlet kurumlarına teknolojik dönüşüm, güvenlik, istihbarat, istihbarata karşı koyma ve savunma hizmetleri sunmaktadır.	3,8 milyar dolar (2012 itibarıyla)
10	THE BRINK’S COMPANY 1859	70 binden fazla çalışanı Bulunmaktadır	Virginia-ABD merkezli şirkettir. 100’den fazla ülkede faaliyetlerini sürdürmektedir.	Hizmet Alanları: Devlet kurumları, bankalar ve değerli maden ve mücevherat sektöründeki firmalara para ve kıymetli varlık taşımacılığı için zırhlı Van hizmeti, Havalimanı güvenliği, Bina ve tesislerin emniyeti vb. hizmetler sunmaktadır.	3,9 milyar dolar (2011 itibarıyla)

Sonuç olarak, tüm dünyada uzun yıllardır kullanılan PSC ve PMC'ler artık güvenlik için vazgeçilmez bir unsur halini almaktadır. Her ne kadar bu özel şirketler ile ilgili uluslararası hukuk çerçevesinde yasal bir düzenleme yoksa da sektör giderek büyümekte ve faaliyet alanları da genişlemektedir. Paralı askerlerin kullanıldığı eski tarihlerden bu yana teknolojik gelişmeler savaşın ya da güvenliğin çehresini olabildiğince değiştirmiştir. Teknolojinin bize kazandırdığı ürünleri satın almak artık ülkeler için yeterli görünmemektedir. Kaldı ki, bütün bu cihazları kullanmak, eğitimlerini vermek gibi faaliyetler artık uzman kadrolar gerektirmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere savaşların da artık eskisi gibi eli silah tutan herkesin cepheye sürülerek gerçekleştirilebileceği faaliyetlerden çok uzak görünüyor.

2.2.1.2.1. Özel Askeri Şirketlerin Tarihsel Arka Planı

Askeri özelleşmenin tarihine bakılacak olursa, savaşlarda ücretli olarak tutulan yabancı insan gücünün olduğunu antik dönemlerde dahi görebiliriz. Ulusal orduların ise tarihi çok da fazla olmadığı görünmektedir (Aslan, 2022).

Özel orduların temeli on beşinci yüzyılda İtalya'da atılmıştır. Bu sistemin ismi condottiere'dir. Bu sistemin ismi İtalyanca condotta (Sözleşme) kelimesinden gelmektedir. İtalyan prenslikleri Condottiere sözleşmeleri ile korunmuşlardır (Yalçinkaya, 2006).

Orta çağın son dönemlerine kadar savaşmak ya da askeri hizmet vermek standart bir Hristiyan için çok da istenen bir durum olmadığı görülmektedir. Bu sebeple askeri faaliyetler için paraya ihtiyacı olan fakir insanların kullanıldığı bilinmektedir (Yalçinkaya, 2006).

Otuz yıl savaşlarında hemen her ülkede orduların önemli ölçüde paralı askerlerden oluştuğu görülmektedir. Sonrasında ise Vestfalya anlaşması ile egemen devletler ortaya çıkmıştır. Bu dönemde milli duygular, vatanseverlik, vatana hizmet idealleri yükselmiş ve milli ordular diğerlerinin yerini almıştır (Koşu, 2018).

Soğuk savaşın bitmesinin ardından dönemin koşulları özel askeri şirketlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Aslan, 2022).

Çalışmanın önceki bölümlerinde detaylı bir şekilde incelediğimiz üzere ortaya çıkan bu özel askeri şirketler, tarihteki atalarına göre daha kurumsal yapıda ve görev çeşitliliği daha fazla olan yapılardır.

1994 yılında yarım milyona yakın insan Ruanda'da katledilmiş ve gerekçe olarak da Birleşmiş Milletler Ruanda Yardım misyonunun yetersiz kalması ile uluslararası kamuoyunun müdahaleye isteksiz kalması gösterilmiştir. Bu durum ABD'yi özel askeri şirketlerin kullanılması alternatifini düşündürmüştür (Yalçinkaya, 2006).

California Analysis Center, Incorporated (CACI) isimli şirket Sierra Leone, Papua Yeni Gine, Angola ve benzeri ülkelerde faaliyetlerde bulunmuştur. Bu faaliyetlerde bazen hükümetin, bazen de isyancıların yanında yer almıştır. 1997 yılında ise Sierra Leone'de halkın kendi kendini yönetme hakkını ihlal ettiği gerekçesiyle Birleşmiş Milletler tavrı almış, şirket de ülkeden çıkmak durumunda kalmıştır. 1999 yılında Güney Afrika'da paralı asker kullanımı 1999 yılında çıkan bir kanun ile yasaklanmış ve CACI şirketinin elemanlarından bazıları Zimbabwe'de hapis cezası almıştır (Yılmaz, 2007).

Titan Corporation isimli şirket çalışanları Irak Ebu Garib cezaevindeki mahkumlara kötü davranmakla suçlanmış, 2005 yılında Benin Başkanı Kerekou'nun başa gelmesi için yasa dışı yollardan 2 milyon dolar harcadığını açıklamış, ardından ABD'de 28 milyon dolar ceza ödemiştir (Beyhan, 2020).

Sonuç olarak özel askeri şirketlerin kadim tarihten günümüze evrilerek geldiği ve varlığını sürdürmeye devam ettiği görülmektedir. Ülkeler bu şirketleri tercih etmede ekonomik olarak daha karlı oldukları gibi askeri personel kayıplarında yaşadıkları toplum baskısından da kurtulmaktadırlar. Bu yönüyle ülkelerin neoliberalist bir yaklaşımı benimsediklerini söyleyebiliriz.

Çalışmanın içeriğinde ülkelerin PMC kullanımını her geçen yıl arttırdığı, bununla birlikte kendi bünyelerindeki askeri güçlerini de hacim olarak küçülttükleri tabloda istatistiki veriler ile gösterilmiştir. Buradan çıkarımla ülkelerin realizme alternatif olarak doğmuş olan, realist görüşe yakın ve idealizmin hümanist yaklaşımına taban tabana zıt görünen neoliberalist yaklaşımlarının gelecekte de artarak devam edeceği tahmin edilmektedir.

2.2.1.2.2. Özel Askeri Şirketlerin Hukuki Boyutu

Birinci Dünya Savaşı, ardından yaşanan İkinci Dünya Savaşı ve diğer savaş ve çatışmalar, uluslararası savaş konseptlerini önemli ölçüde değiştirmiş ve kamusal askeri faaliyetlere ek olarak özel askeri şirket ve oluşumları da beraberinde getirmiştir.

Soğuk Savaş ile daha güçlü şekilde varlığını kabul ettiren özel askeri şirketler, ülkelerin kendi yasal ve mevzuatları çerçevesinde bir yapısal zemin tesis ederken, aynı zamanda daha üst şemsiyede bir uluslararası hukuki durum ile de muhatap olmuştur. Çalışmanın bu bölümünde, özel askeri şirketlerin uluslararası hukuki durumuna atıfta bulunan literatür çalışmalarına odaklanılmakta ve ilgili makale, tez ve dergilerin içeriklerine yer verilmektedir.

ABD ve Rusya gibi başat ülkelerin küresel birer güç olarak dünyanın birçok ülkesinde, sınır dışı faaliyetler kapsamında yürüttükleri operasyonlar, askeri müdahaleleri farklı bir perspektifte incelemeyi gerektirmiştir. Özellikle ABD'nin Afganistan ve Irak'ta sürece dahil ettiği askeri operasyonların özel birlikler kolu, birer özel şirket aracılığı ile oluşturulmuştur. Blackwater Worldwide, bu noktada en çok bilinenlerdendir. Ancak bu durum, küresel "camianın" bu kavramı bir çerçeveye oturtma iradesini ortaya çıkarmış ve özel şirketlerin varlığından kaynaklanan sorunları ortadan kaldırmasa da en azından yasal bir zemine oturtmasını mecburi hale getirmiştir. Zira, bilindiği üzere Papua Yeni Gine'de, söz konusu özel askeri şirketlerin sürece çok fazla dahil olması, bu ülkede iç savaş ve darbeleri tetiklemiş ve nihayetinde bu durum, küresel bir sorun haline gelmiştir. Papua Yeni Gine'de meydana gelen bu sorunlar, sivillerin hedef alınarak ölmelerine veya yaralanmalarına neden olmuş ve hukuka aykırı eylem ve davranışları doğurmuştur. Yine 16 Eylül 2007'de Irak'ın başkenti Bağdat civarlarında meydana gelen bir olayda ABD askerlerini taşıyan konvoyu yapılan taciz, Blackwater Worldwide çalışanları tarafından çok şiddetli şekilde püskürtülmüş ve bu da ciddi anlamda orantısız güç kullanımını ortaya çıkarmıştır. 20'den fazla sivilinin ölümüne ve yüzlerce diğerlerinin yaralanmalarına neden olan bu durum, halen günümüzde bir uluslararası yargı sürecinin devam etmesine neden olmuştur (Singer, 2007).

Saddam Hüseyin'in devrilmesi ile Irak'ta meydana gelen güvenlik ve idare eksikliğini ortadan kaldırmak üzere kurulmuş ve aynı zamanda Afganistan, Kosova, Bosna Hersek ve Kolombiya gibi ülkelerde halen aktif olarak görev yapan DynCorp adlı şirket personelleri, 12 yaşındaki çocuk ve onlarca kadın ve erkeğin ırzına geçmekle suçlanmakta ve dava süreci uluslararası mahkemelerde halen devam etmektedir. Bunlara ek olarak Ebu Garip Cezaevinde meydana gelen ve birçok ulusal ve uluslararası basın ve yayın organlarında da paylaşılan, taciz, tecavüz ve işkence görüntüleri, halen akıllarda derin bir iz bırakmıştır. Tüm bunlara rağmen, söz konusu

şirketler ve çalışanlarına yönelik halen ciddi bir dava ve sonucunun ortaya çıkmaması, bu tür şirketlerin hukuki statüsünün açıklığa kavuşturulmasını zaruri hale getirmiştir. Silahlı çatışmalar hukuku başta olmak üzere uluslararası hukukun da ayrıca konusu olan bu statüye yönelik birçok çıkarım yapılabilir. Söz konusu hukuki durumun net çerçeveler ile belirlenmesi, bu şirket ve çalışanlarının yükümlülüklerini ortaya koyarken aynı zamanda taraf kişilerin de hak ve yükümlülüklerini teminat altına almayı sağlayacaktır.

Zabcı (2004), özel askeri şirketleri global piyasada oluşan bir çeşit iş türü olarak tanımlar. Kâr amaçlı, profesyonel savaş ve mühimmat tedarikçisi olarak tanımladığı özel askeri şirketlerin, temel motivasyonlarının ülkelerinin “ali” menfaatleri yerine, kendi ya da ailelerinin temel geçimlerini sağlamak olduğunu ifade eder. Özel askeri şirketlerinin genel olarak ABD, İngiltere, Fransa, Güney Afrika, Rusya ve İran merkezli olduğunu ifade eden Zabcı (2004), bu şirketlerin daha çok Asya, Güney Amerika ve Afrika’dan eleman devşirdiklerini ifade eder. Bir yönü ile vekil savaşçılar olarak tanımladığı bu oluşumlar, aslında birer paramiliter örgüt olarak tanımlanmaktadır. Yazara göre dünyada en fazla askeri şirket bulunduran ülke ABD’dir ve hali hazırda ABD Merkez Kuvvetler Komutanlığına bağlı olmayan 90 binden fazla özel askeri şirket personeli söz konusudur.

Zabcı (2004)’e göre, uluslararası hukukta, özel askeri şirketlere yönelik temel hukuki düzenlemelerin dışında, güçlü düzenlemeler yoktur. Bunun nedeni olarak, genel olarak özel askeri şirketlerin hukuki açıdan çökmüş ya da zaten hukuki anlamda yasal ya da kurumsal bir çerçeve oluşturamamış (özellikle Ortadoğu ve Güney Afrika ülkelerinde olduğu gibi) ülkelerde faaliyet göstermesi ve söz konusu ülkelerdeki halkların, kendi haklarını aramaması ve sonuç olarak bir “başıboşluk” neticesinde bu şirketlerin diledikleri gibi hareket etmeleri gösterilmektedir.

Topal (2011) söz konusu özel askeri şirketlerin uluslararası hukuki statüsünü ele alan çalışmasında, konuya *jus in bello** çerçevesinde yaklaşmış ve sivil ve silahlı kuvvetler, muharip olan ve olmayanlar ile paralı askerler noktasında yaklaşımlar getirmiştir. Topal (2011)’a göre paralı askerler, üç uluslararası hukuk belgesine göre özel askeri şirketlere yönelik uluslararası hukuk çerçevesinde ele alınmıştır. 1949 Cenevre Sözleşmeleri ‘ne Ek I No’lu Protokol, bu bağlamda ilk olarak bu konuya

*Savaş sırasında uyulması gereken kuralları anlatan bir uluslararası hukuk kavramı.

atfedilebilecek ciddi adım olmuştur. Bunu 1977 tarihli Paralı Askerliğin Kaldırılmasına Dair Afrika Birliği Sözleşmesi takip ederken, üçüncü uluslararası hukuk belgesi ise Paralı Askerlerin Çalıştırılması, Kullanılması, Finanse Edilmesi ve Eğitimini Yasaklayan Birleşmiş Milletler Sözleşmesi bağlamında ele alınmıştır.

Topal (2011) muharip ve muharip olmayanlara yönelik özel askeri şirketlerin uluslararası hukuki durumunu irdelerken; yine I No'lu Ek Protokol'e atıfta bulunmaktadır. *Hors de combat*, diğer bir deyişle çatışma dışı kalanlar hariç, diğer savaşçıların, savaş esnasında hedef olabileceğini ancak bunun dışındaki kişi ve sivillerin birer uluslararası suç kapsamında hukuki statü ile korunabileceğini ifade etmiştir. Yine 1907 tarihli IV No'lu Kara Savaşındaki Kanun ve Âdetlere İlişkin Lahey Sözleşmesi'ne Ek Yönetmelik ile III No'lu Cenevre Sözleşmesi madde 4(A)(1), (2). Ve 1949 Cenevre Sözleşmeleri 'ne Ek I No'lu Protokol madde 43(1)., temelde muharip olan ve olmayanlara yönelik uluslararası hukuki norm ve kuralları belirten birer yaklaşım olmuştur.

Topal (2011) I No'lu Ek Protokol madde 43(1) kimlerin silahlı kuvvetler olarak bir ülkeye isnat edilebileceğinin çerçevesini net bir şekilde ortaya koymuş ve diğerlerinin bunun dışında kalarak birer özel askeri şirket statüsünde değerlendirileceğini ifade etmiştir. I No'lu Ek Protokol madde 43(1);

“Bir çatışma tarafına ait silahlı kuvvetler, söz konusu taraf karşı tarafça tanınmayan bir hükûmet ya da otorite tarafından temsil ediliyor olsa dahi, astlarının yaptıklarından dolayı söz konusu tarafa karşı sorumlu olduğu bir emir komutası altında bulunan tümüyle teşkilatlanmış silahlı kuvvetlerden, gruplardan ve birimlerden oluşur. Bu tür silahlı kuvvetler, silahlı çatışmalarda uygulanabilir uluslararası hukuk kurallarına uyulmasını sağlayacak bir iç disiplin sistemine tâbi olacaklardır.”

Topal (2011) ayrıca, silahlı kuvvetlere refakat eden sivillerin de mezkur hükümler çerçevesinde uluslararası hukuki durumunu incelemiş ve sonuç olarak III No'lu Cenevre Sözleşmesinin 4(4) maddesine atıfta bulunmuştur: Mezkûr hükümde; birlikte hareket ettikleri silahlı kuvvetlerin müsaadesini almış bulunmak ve bu durumu gösterir uygun bir kimlik kartı verilmesi şartıyla, silahlı kuvvetlere doğrudan dâhil olmamakla beraber bu kuvvetleri takip eden askerî uçakların sivil mürettebatı, savaş muhabirleri, tedarik müteahhitleri, askerlerin istirahatini temine memur çalışma birlik veya hizmetlerinin mensupları, silahlı kuvvetlere refakat eden siviller olarak

nitelendirilmiştir. Buna ek olarak daha sonra en net hukuki statü, Ek Protokol madde 50(1)'de sivil tanımı ile ortaya konmuştur:

“Silahlı kuvvetler mensubu olmayan herkes sivil olarak kabul edilir ve kişinin statüsüyle ilgili bir şüphe olması durumunda da bu kişi sivil olarak kabul edilir. Sivil halk, sivillerden meydana gelen topluluktur”

Öztürk (2021), özel askeri oluşumları “paralı askerlik” kavramı ile tanımlar ve diğer yazarların aksine (Topal, 2011; Cameron, 2006; Franklin, 2008), bu kavramın savaş tarihine kadar uzandığını ifade eder. Ancak yazara göre profesyonel açıdan özel askeri oluşumlar, ilk defa Soğuk Savaş ile ABD tarafından dünya kamuoyuna tanıtılmıştır. Öztürk (2021), modern uluslararası hukukta özel askeri şirketlerin statüsüne yönelik hukuki ve etik yaklaşımlar getirirken, Cenevre Sözleşmesinin Ek Protokollerini baz almıştır. Yazara göre uluslararası hukuki yaklaşımlar, aslında bir yönü ile bu pek de “hoş” görülmeyen oluşumların meşrulaştırılabileceğini ve hibrit savaşın oldukça yaygın olduğu günümüz koşullarında, savaşın daha acımasız ve uzun bir sürece yayılmasını kolaylaştırabilecektir.

Öztürk (2021), hem Cenevre Sözleşmesinin hem de BM sözleşmelerinin, bu kavrama yönelik net bir çerçeve oluşturamamasının temel nedeninin, özel askeri şirketlerinin birer silahlı kuvvet aktörü olup olmadığına yönelik soru işaretlerinin fazla olması olduğunu ifade etmektedir. Aynı zamanda iç hukukta bir tanım getirilmesinin de meşruiyet kazanmasına neden olabileceği ve icra ettiği faaliyetlerin küresel bir sorunsala dönüşebileceği endişesi de uluslararası hukuki durumun oluşumunu olumsuz etkilemektedir. 1989 BM Sözleşmesinin 1 ve 2. maddelerine atıfta bulunan yazar; özel askeri şirketlerin ya da ulusal silahlı kuvvetlerin statüsünün, ihtiva ettikleri personellerin kullanıldığı amaç ve yere göre tanımlandığını ifade etmiştir. Bunun da uluslararası hukuki statünün aslında insancıl hukuk yönüyle değerlendirilmesi sürecini ortaya çıkardığını savunmaktadır.

Kırmızıgül (2021), özel askeri şirketlerin uluslararası hukuki durumunu, uluslararası güvenlik ve terörizmle ilişkilendirerek ele almakta ve ilgili mevzuat ve yasalara atıfta bulunmaktadır. Tarihsel perspektifte özel askeri şirketlerin, paralı askerlik konsepti ile ilintili olduğunu ve Soğuk Savaş ile birlikte bir kavramsal çerçeveye oturtulduğunu savunan yazar, özel askeri şirketlerin, savaş ve çatışma bağlamında üstlendikleri roller bakımından Savaş Hukuku kapsamında, işledikleri suç ve sergiledikleri insan dışı muamele bağlamında Savaş Suçu Hukuku kapsamında, ticari kaygılar bağlamında

Ticari Sözleşmeler Hukuku kapsamında ve faaliyet gösterdikleri ülkelerdeki demografik hareketler bağlamında Göç ve Göçmen Hukuku kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini savunmakta ve uluslararası hukukun tecellisinin bu minvalde değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Kırmızıgül (2021), ulusal hukukta özel askeri şirket düzenlemelerinde ABD ve İngiliz Hukukunun önemli birer referans olabileceğini ifade etmektedir. Ancak uluslararası hukuki durum çerçevesinde 1) Cenevre Sözleşmesine Ek 1977 tarihli I Sayılı Protokol'e, 2) 1989 tarihli Paralı Askerlerin İstihdamına, Kullanılmasına, Finanse Edilmesine ve Eğitilmesine Yönelik BM Uluslararası Sözleşmesine (Afrika Sözleşmesi olarak da bilinmektedir), 3) Montrö Belgesi'ne ve 4) Uluslararası Davranış Kuralları Belgesi'ne başvurmuştur. Cenevre Sözleşmesi ve Afrika Sözleşmesi'ne yukarıda değinilmiştir. Bununla birlikte Kırmızıgül (2021) Montrö Belgesi'ne ve Uluslararası Davranış Kuralları Belgesi'ne farklı çerçevelerden yaklaşarak atıfta bulunmaktadır. İsviçre Dışişleri Bakanlığı ile Uluslararası Kızılhaç Komitesi arasında başlayan ve sonraları diğer ülkelerden hükümet yetkililerinin de iştirak ettiği toplantı sonucunda Montrö Belgesi imzalanmıştır. Buna göre; özel askeri şirketlerin tanımı, personel seçimi, kullanılan araç ve gereçler ile personel tanım ve kapsamı ile kullanılan yöntem, özel askeri şirket ve çalışanlarına yönelik uluslararası hukuki statüyü belirlemek için kullanılabilecek birer parametre olarak kabul edilmiştir.

Kalkan (2022), özel askeri şirketlere uluslararası hukuki durum bağlamında yaklaşımlar getirirken, bu kavramı bir “devletin güç kullanmak tekeli” çerçevesinde değerlendirmiştir. 17. yüzyılda modern devlet kavramının ortaya çıkması ile egemenlik kavramının değiştiğini ve bunun sonucunda süreç içerisinde devlet otoritesine ek olarak özel şirketler aracılığı ile de bunun pekiştirildiğini ifade eden yazar, özel askeri şirketlerin başta istihbarat olmak üzere, eğitim, lojistik ve tedarik gibi birçok noktada ulusal askeri kuvvetlere destek verdiğini ifade etmiştir. Elbette tüm bu destekler, birer uluslararası hukuk konusudur.

11 Eylül 2001 olaylarının, bu şirketlere daha fazla yönelimi beraberinde getirdiğini savunan Kalkan (2022) özellikle ABD ve Rusya'nın özel askeri şirkete sahip olmada iki başat ülke olması ve birçok uluslararası olayda söz sahibi olmasını, üzerinde tarafsız bir mutabakatın oluşmasını engellediğini savunmaktadır. Zira, uluslararası hukuki durumun, iki büyük ülkeden bağımsız şekillenmesi zor gibi görünmektedir. Blackwater ve Wagner gibi onlarca farklı ülkede yüzlerce farklı olayda savaş suçu

işlemekle itham edilen özel askeri şirketlerin kendi ülkelerince desteklendiğini dünya kamuoyunun bildiği bir ortamda, güçlü birer hukuki yaklaşımın getirilmesi, elbette zor olacaktır. Bu da yazara göre özel askeri şirketlerin uluslararası hukuki durumunun söz konusu Cenevre ve BM sözleşmeleri de dahil hiçbir kapsayıcı oturumda net bir şekilde ele alınmasını mümkün kılmayacaktır.

Manoilo ve Zaytsev (2019), özel askeri şirketlerin uluslararası hukuki durumuna yönelik, tanım, kapsam ve uygulamalara odaklanmakta ve ilgili uluslararası sözleşmelere yer vermektedir. Yazarlara göre; muhripler, düzenli silahlı kuvvetler, milisler ve partizanlar, gönüllü birimler ve bilinçsizce ve kendiliğinden işgalci düşman kuvvetlerine karşı savaşmaya başlayan bir halktır. Muharip olmayanlar (tıbbi ve ilgili personel), silahları yalnızca meşru müdafaa için kullanma hakkına sahiptir. Kuvvet kullanımına sadece muhriplerle ilgili olarak izin verilir ve sadece muhripler silah kullanabilir. Silahlı kuvvetlerde yer alan muharip olmayanların yanı sıra muhripler de savaş esiri statüsüne sahip olabilir. Uluslararası hukuka göre gazeteciler, siviller, izciler ve paralı askerler özel bir statüye sahiptir. Bu kişiler savaş esiri ve savaşçı statüsü almazlar, ancak insani muamele görme hakları vardır. Özel askeri şirketler, silahlı kuvvetler yerine askeri işlevleri yerine getirdiklerinde, savaşçı ve savaşmayan terimleri birleşir ve bunları ayırt etmek imkânsız hale gelir.

Hem paralı askerler hem de özel askeri şirketler askeri hizmetleri ticari temelde sunarlar; bu nedenle BM insan hakları uzmanları, özel askeri şirketler personelinin askeri çatışmalara doğrudan katılmaları halinde paralı asker olarak kabul edilebileceği görüşündedir. 1974 BM Kararına göre, “saldırı, bir devletin başka bir devletin egemenliğine, toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı silahlı güç kullanmasıdır”. Saldırganlık eylemi, “bir devlet tarafından silahlı güç kullanarak eylemler gerçekleştiren silahlı gruplar, düzensiz kuvvetler veya paralı askerlerin gönderilmesi” olarak sınıflandırılır. Yazarlar bu formülasyonu kullanarak ayrıca dolaylı olarak özel askeri şirketlere atıfta bulunmaktadır.

Manoilo ve Zaytsev (2019), BM’in 1974 kararlarına atıfta bulunarak şu çıkarımları ortaya koymaktadır;

Özel askeri şirketler ve paralı askerler arasındaki farklar pek fark edilmese de tanımlarını ayırt etmeye yardımcı olarak ortaya çıkarılabilirler:

- Bir özel askeri şirket resmi bir ticari kuruluştur,

- Özel askeri şirketler yalnızca tanınmış devlet ve uluslararası kuruluşlarla ve çok uluslu kuruluşlarla çalışır,
- Bir paralı asker gerçek bir kişidir ve özel askeri şirketler işletmelerdir,
- Özel askeri şirket personeli, bir çatışmaya katılmak için tutulan paralı askerlerden farklı olarak şirket yönetim görevlerini yerine getirir,
- Özel askeri şirketler diğer ülke ya da bölgelerin topraklarında, kural olarak, yasal olarak, paralı askerler hakkında söylenemeyen bir sözleşme kapsamında çalışırlar.

Çoğu durumda, özel askeri şirketleri kiralayan ülkelerin temsilcileri, özel askeri şirket personelinin bir çatışmaya katılmak için değil, yalnızca silahlı kuvvetleri desteklemek ve koruyucu bir işlevi yerine getirmek için kullanıldığını ifade etmektedir. Özel askeri şirket personeli, yalnızca bu kuruluşların bölgesel ve uluslararası düzeylerde işleyişini düzenleyen yasal olarak açık bir belge olmadığı için, suç sınırına varan durumlardan veya açık suç faaliyetlerinden dolayı genellikle cezasız kalır. Özel askeri şirket personelinin mahkemeye çıkarılması neredeyse imkansızdır. Örneğin, ABD'nin Irak'taki askeri operasyonları sırasında Ebu Gureyb hapishanesinde mahkumlara zorbalık yapılmasıyla ilgili bir skandal ortaya çıktı. Amerikan özel askeri şirketi CACI International ve Titan Corporation personeline sorgulamalar yürütüldü ve skandalın benzeri görülmemiş boyutlara ulaşmasına ve özel askeri şirketlerin personelinin dava edilmesine rağmen hiçbirisi cezalandırılmadı. Maniolo ve Zaytsev (2019) burada; Montrö Belgesine atıfta bulunarak özel askeri şirketlerin uluslararası hukuki durumuna değinmektedir: “çatışmalara sokarak, bir devlet kendini tarafların iş birliği, “iki şirket arasındaki sözleşmeye uygunluk sorunu çerçevesinde uluslararası hukuk süreçlerinden soyutlayabilir. Böyle bir suçlamaya verilebilecek cevap şudur: Devlet özel şirketlerin iç işlerine karışmaz”. Yukarıdaki Montrö Belgesi, devletlere özel askeri sektörü düzenleme gerekliliğini hatırlatmak için zaten ifade edilmişti. Yasal bir gücü olmamasına ve tavsiye niteliğinde olmasına rağmen, bu durum Montrö Belgesi'nin tutarlı bir hukuki durum oluşturduğunu göstermektedir.

Cameron (2006), özel askeri şirketlere, uluslararası insancıl hukuk kapsamındaki statüleri ve düzenlemeleri üzerindeki etkisi bağlamında yaklaşımlar getirmektedir. Cameron (2006), paralı asker konvansiyonları, I. Protokol'ün 47. maddesinde belirlenen benzer bir paralı asker tanımını benimsediğinden, bu tanıma başlangıç noktası olarak kullanmaktadır. Ek Protokol I'in 47.2. Maddesi şunları şart

koşmaktadır: Bir paralı asker:

- (a) silahlı bir çatışmada savaşmak üzere yerel veya yurt dışından özel olarak askere alınanlar,
- (b) aslında düşmanlıklarda doğrudan yer alırsa,
- (c) esasen kişisel kazanç arzusuyla düşmanlıklara katılmaya motive edilir ve aslında, çatışmadaki bir taraf tarafından veya onun adına, çatışmanın savaşçılarına söz verilen veya ödenenden önemli ölçüde daha fazla maddi tazminat sözü verilir.
- (d) ne çatışma tarafının vatandaşı ne de çatışma tarafı tarafından kontrol edilen topraklarda ikamet ediyor,
- (e) çatışma taraflarından birinin silahlı kuvvetlerinin bir üyesi değildir,
- (f) çatışmaya taraf olmayan bir Devlet tarafından silahlı kuvvetlerinin bir mensubu olarak resmi görevle gönderilmemiş olması.

47. maddedeki tanım, bir kişinin paralı asker olarak kabul edilebilmesi için yerine getirmesi gereken altı kümülatif koşul nedeniyle, geniş çapta neredeyse “uygulanamaz” olarak görülmektedir. Cameron’a göre tanımın tuhaflığına rağmen, Uluslararası Kızılhaç Komitesi’nin örf ve âdet hukuku üzerine çalışması, bu hükmün uluslararası teamül hukukunun bir parçasını oluşturduğu tespit edilmiştir (Cameron, 2006). Paralı asker olarak tutulmanın sonucu, 47. maddenin birinci fıkrasında şu şekilde belirtilmiştir: “Bir paralı asker, savaşçı veya savaş esiri olma hakkına sahip olmayacaktır. Ancak I. Protokol, birisinin düşmanlıklara hukuka aykırı olarak katılmış olması ve savaş esiri statüsüne sahip olmaması durumunda bile, bu kişinin yine de Protokol’ün 75. maddesinin korumasından yararlanacağını belirtir (temel garantiler). Uluslararası insancıl hukuka göre, savaş esiri statüsü sorgulandığında bir “yetkili mahkeme” kurarak bir kişinin paralı asker olup olmadığına karar verecek olan alıkoyan güçtür.

Cameron (2006)’ya göre, yine de Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, tartışmalı bir şekilde, alıkoyma yetkisini, bir kişinin 47. maddenin gerekliliklerini karşılaması durumunda savaş esiri statüsünü reddetmesini zorunlu kılmaz. Bu, muhriplerin yararlandığı savaş esiri statüsü hakkını talep edemeyecekleri, ancak alıkoyan gücün buna rağmen bu hakkı tanımayı seçmesi durumunda bundan yararlanabilecekleri şeklinde yorumlanabilir veya bir alıkoyma gücünün paralı askerlere savaş esiri statüsü

vermemesi gerektiği anlamına gelebilir. Protokol I’i benimseyen Diplomatik Konferans’ın paralı asker statüsünün sonuçlarının daha kategorik olarak ifade edilmesi taleplerini reddetmesi, paralı asker olma eyleminin kendi başına uluslararası insancıl hukuku ihlal etmediğini göstermektedir. Uluslararası insancıl hukuk, paralı askerlerin kullanımını açıkça engellemeye çalışmaz, yalnızca bunu yapmak isteyen devletlere seçenekler sunar. Savaşçı dokunulmazlığından yararlanmamanın sonuçları ağır olabilir: Bir kişi, çatışmalara katılırken bir savaşçıyı öldürmüştse, cinayetten yargılanabilir ve mahkûm edilebilir. Bu şekilde, normalde uluslararası insancıl hukuk tarafından sunulan korumanın gevşetilmesi, dolaylı olarak pek çok kişiyi kendilerini böylesine savunmasız bir konuma sokmaktan caydırabilir, ancak uluslararası insancıl hukuk kendi başına bu kategorideki kişileri düzenlemez. Son olarak, Uluslararası Ceza Mahkemesi Tüzüğü’ne göre paralı asker olmak suç değildir (Cameron, 2006).

Kees (2011)’de özel askeri şirketlerin uluslararası hukuki durumuna yönelik değerlendirmeler yapmakta ve özellikle düzenlemeler ve etkilerine yönelik çıkarımlar ortaya koymaktadır;

Özel askeri şirketlerin düzenlenmesi için özel bir uluslararası yasal rejim yoktur. Devletler genellikle egemenlik kararlarının kapsamını kısıtlayacak yeni düzenlemeler yapma konusunda çok isteksizdirler. Son yıllarda çeşitli alanlarda -çevre hukuku, ceza hukuku ve belirli silahların kısıtlanması gibi- önemli uluslararası antlaşma projelerinin başarısız olması bu isteksizliğin sonuçlarından yalnızca biridir. Mevcut uluslararası yasal rejimin belirli durumlarda özel askeri şirketlerin kullanımını doğrudan veya dolaylı olarak etkileyebilecek ilke ve kuralları ne ölçüde içerdiği dikkate alınmalıdır. Öte yandan, ancak o zaman, mevcut standartlar belirlendikten sonra, bu yasal rejimin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi, yalnızca uluslararası düzeyde değil, aynı zamanda genel uluslararası yasal standartların daha ayrıntılı ulusal mevzuata dahil edilmesiyle başarılı bir şekilde ele alınabilir. Özel askeri şirketlerin kullanımını ayrıntılı olarak yöneten etkili yasal ve idari tedbirleri benimseyerek bu genel çerçeveyi uygulamak devletlere ve ulusal yönetimlerine kalmıştır.

Weck (2007)’ye göre, uluslararası hukuk, silahlı çatışmalarda ve sonrasında özel askeri şirketlerin istihdamı için düzenleyici bir çerçeve sağlar. Uluslararası hukuk düzeninin doğası gereği bu çerçeve sadece temel ilkeleri ve genel parametreleri içermektedir. Öngörülebilir bir gelecekte, özel askeri şirketlerin kullanımını ayrıntılı olarak düzenleyen uluslararası bağlayıcı bir belgenin oluşturulması olası değildir.

Ayrıca, uluslararası hukukun doğası ve uluslararası ilişkilerin karmaşıklığı göz önüne alındığında, bunun arzu edilir olup olmadığı şüphelidir. Uluslararası hukukun dayattığı gerekliliklerin uygulanması ve daha fazla belirtilmesi genellikle en iyi şekilde ulusal idari, medeni ve cezai hukuk sistemlerinde gerçekleştirilebilir. Daha tutarlı bir şekilde takip edilmesi gereken bu uygulamadır, çünkü kural eksikliği yoktur, aksine uluslararası hukukun uygulanmasında bir başarısızlık vardır. Özel askeri şirketlere yönelik daha etkili bir ulusal düzenlemenin temel unsurlarını belirleyen uluslararası bir sürecin koordinasyonu, bu amaçlara ulaşmak için sürdürülebilir bir temel gibi görünmektedir.

Weck (2007), Uluslararası Kıızıl Haç Komitesi'nin görev tanımını yaparken; "yalnızca insani misyonu savaş ve ülke içi şiddet kurbanlarının yaşamlarını ve onurlarını korumak ve onlara yardım sağlamak olan tarafsız ve bağımsız bir kuruluş", şeklinde bir tanım yapmaktadır. Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokollerinin tam metninin yanı sıra uluslararası insancıl hukuk hakkında genel arka plan bilgileri ele alan yazar; yürürlükteki yasalara göre, yüklenicilerin sivil olarak kalacağını ve dolayısıyla silahlı çatışma sırasında yakalanırlarsa savaş esiri statüsüne hak kazanacağını belirtmektedir. BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği tarafından Paralı Askerlerin İşe Alınması, Kullanılması, Finansmanı ve Eğitimine Karşı Uluslararası Sözleşme, Ekim 2001'de yürürlüğe girdi. Bu adım, özel askeri şirketlerin uluslararası hukuki durumunu en güçlü şekilde ortaya koyan adımlardan biri olmuştur.

Hoffmann (2000), özel askeri şirketlerin uluslararası hukuki durumunu belirleyen Cenevre Sözleşmesinin ilgili protokol maddeleri ve BM sözleşmesine yönelik eleştiriler yapmaktadır. Yazara göre; Cenevre Sözleşmeleri ve Protokolleri kapsamında ortaya çıkan sorunlar, bunların uluslararası silahlı çatışmadan uluslararası olmayan bir silahlı çatışmaya doğru ilerleyen çatışma geçiş bölgelerindeki operasyonlarıdır. Cenevre Sözleşmelerinin temel koruma ve yükümlülüklerinin uluslararası silahlı çatışmalar için geçerli olduğu açıktır. Ek olarak, Cenevre Protokolü, 'halkların sömürge egemenliğine ve yabancı işgaline karşı savaştığı silahlı çatışmaları' da içerecek şekilde genişliyor ve bu durumun, Irak'ta Temmuz 2004'ten bu yana var olan duruma kadar uzandığı iddia edilebilir. Cenevre Sözleşmesi kuralları, yalnızca ulusal hükümet yetkililerini veya açıkça tanınan ve uluslararası insancıl hukuka uygun hareket edebilen büyük, organize ve sürekli isyan güçlerini etkiler ve bu durumlarda bile, etki genellikle tavizle olur'. Bununla birlikte, Cenevre Sözleşmelerinin Ortak 3.

Maddesi de ilgili asgari yükümlölükler yaratır. Uluslararası olmayan silahlı çatışmalardan düşmanlıkların sona ermesi ve kanun ve düzenin yeniden tesis edilmesinin ardından nihai barışçıl varlığa geçiş yapan çatışma geçiş bölgeleri olan alanlar, Cenevre Sözleşmelerine tabi olmaya devam edecektir.

Hoffmann (2000)'ye göre, bu tür bölgelerde faaliyet gösteren konvansiyonlara bağlı askeri kuvvetler özellikle şuna tabi olacaktır: Düşmanlıklarda aktif yer almamanın Ortak Madde 3'te ve ilgili ulusal kuvvetlerin disiplin ve davranışla ilgili yasalarında insanca muamele görmesine saygı gösterilmesi. Bu nedenle, şu anda mesela Irak'ta faaliyet gösteren kuvvetler en azından Cenevre Sözleşmelerinin Ortak Madde 3'ünün işleyişine, Irak'ta faaliyet gösteren Geçici Koalisyon Otoritesi ve/veya geçici Irak Hükümeti tarafından kabul edilen ve yetkili Çokuluslu Kuvvet için geçerli olan ilgili özel anlaşmalara tabidir. Ayrıca, Cenevre Protokolü II Madde 1.(1), silahlı kuvvetler ve diğer silahlı kuvvetler arasındaki bir tarafın topraklarında gerçekleşen uluslararası olmayan silahlı kuvvetler için geçerliyken, Protokol II, Cenevre Protokolü'nde yer almayan kişilere insani muamele için genel yükümlölükler getirmektedir. Mevcut Çok Uluslu Gücün 1511 ve 1546 sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararları uyarınca uluslararası insancıl hukukla tutarlı bir şekilde hareket etmesi gerekmektedir ve bu yükümlölük tüm ilgili hükümleri kapsamakta ve ilgili iç hukuk tarafından ya ilgili ülkede ya da doğrudan çokuluslu gücün üyelerine kendi ilgili makamları tarafından uygulanmaktadır.

Tüm bu durumlar, özel askeri şirketlerin uluslararası hukuki durumunun tam olarak belirlenemediği ve bunun birçok "muğlak" parametrenin varlığından kaynaklandığını göstermektedir. Zira en başta, ülkelerin (mesela ABD ve Rusya, bu noktada en çok özel askeri şirkete sahip ülkeler ve ilgili ülkelerde en çok savaş suçu işlemekle itham edilmektedirler) özel askeri şirketlerin hukuki statülerini belirlemede net bir tutum göstermemesi, ardından savaşçı, asker, personel gibi kavramların, ulusal askeri güçler ile özel askeri şirketlerdeki çalışanlar bağlamında kesin bir ayrımın yapılamaması, net ve geçerli bir uluslararası hukuki durumu ortaya koyamamaktadır.

2.2.2. Yeni Teknolojiler: İHA, SİHA Teknolojisi

2.2.2.1. İnsansız Hava Araçlarının Teknik Özellikleri

İnsansız hava araçları kullanım amaçlarına göre çeşitli ekipmanlar ile desteklenebilen, uçuş esnasında araçta bir insan olmasına gereksinim duymayan, çoğunlukla insan kontrolünde çalışan teknolojilerdir (Akpınar vd., 2021). Gelişen teknoloji ile yapay zekâ ile de kontrol edilebilmekte, diğer araçlar ile senkronize hareket edebilmektedirler. Muharebe amacıyla kullanılan türlerinde ekipman olarak silah taşıyabilmekteler ve taşıdıkları silahları istenilen zamanda, istenilen hedefe ateşleyebilmektedirler. Türkiye’de ve dünyada kullanım amacına bağlı olarak çeşitli büyüklüklerde, çeşitli uçuş menzili ve diğer teknolojik özelliklere sahip çok çeşitli araçlar mevcuttur.

Hava araçlarının üretiminde olmazsa olmaz özellikler insansız hava araçlarında da geçerlidir. Aracın tasarımında kullanılan malzemelerin hem olabildiğince hafif hem de olası dışsal etkilere karşı dayanıklı olmasına dikkat edilmektedir. Üretiminde malzemeler bu özellikleri sağlayacak şekilde seçilmektedir. Tanımlanmış uçuş güzergahında otomatik olarak, yarı otomatik olarak ya da tamamen uzaktan kontrol ile uçabilmektedirler.

İnsansız hava araçları fotoğraf çekebilecek ve kamera kaydı alabilecek yüksek çözünürlüklü kameralar ile, ihtiyaca göre termal kamera gibi özel nitelikli kameralar ile donatılmaktadırlar. İnsansız hava araçları faaliyetlerini sürdürebilmeleri için uçuş kontrol ünitelerine sahiptirler. Bu üniteler araçların donanımında yer alan basınç, hız, konum ve benzeri sensörlerden aldıkları bilgiler ile görevlerini yerine getirmektedirler.

İnsansız hava araçları uçuş kontrol sisteminin bazı bileşenleri aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Villi ve Yakar, 2022):

- Nem Sensörü
- GPS
- İvme Ölçer
- Açı Ölçer
- Manyetik Alan Sensörü
- Telemetry Modülü

- RF Alıcı
- Barometrik Basınç Sensörü
- Ultrasonik Sensör
- Stereo Kamera
- Kızılötesi Engel Algılama Sensörü
- Voltaj Sensörü
- Akım Sensörü
- Sıcaklık Sensörü

İnsansız hava araçları çeşitli sınıflandırmalara sahiptir. Bu sınıflandırmalar aracın kanat uzunluğu, ağırlık, yakıt türü, uçuş menzili, kullanım alanı gibi durumlara göre yapılmaktadır. Bu araçlar için çok önemli bir diğer özellik ise faydalı yük kapasiteleridir (Villi ve Yakar, 2022). Aracın yerine getirmesi gereken göreve göre uçuş esnasında üzerinde bulunması gereken ekipmanlara faydalı yük diyebiliriz. Örneğin bir hedefin imha edilmesi için göreve çıkan araç bu işi yapması için gerekli olan materyalleri de beraberinde götürebilmelidir. Dolayısıyla taşıyabileceği faydalı yük kapasitesi, yapması istenilen görev için aracı seçerken önemlidir. Bir başka yönden istihbarat için kullanılan bir İHA, göreve çıktığında gece gözlem yapacaksa faydalı yükü gece görüşüne elverişli bir kamera olacaktır.

2.2.2.2. Karşı İnsansız Hava Aracı Sistemleri

İnsansız hava araçları günümüzde çok çeşitli görevlerde kullanılmaktadır. Drone olarak da bilinen bu araçlar bazı durumlarda güvenlik tehditleri de oluşturabilmektedir. Özetle kişiler ve kurumlar için günümüzde bu araçlar bir tehdit haline de gelebilmektedir. Bu güvenlik problemini bertaraf etmek için de Karşı İnsansız Hava Aracı Sistemleri geliştirilmiştir. Bu bölümde, bu sistemlerin bazı özelliklerini inceleyeceğiz. Erciyes ve Genç (2020), bu özellikleri şu şekilde sıralamaktadır;

Radar Özelliği: Bu özellik istenmeyen insansız hava araçlarının tespiti için kullanılmaktadır. Verimlilik olarak bakılacak olursa bu özellik çok da sağlıklı tespit yapmadığı gibi sadece birkaç kilometre uzaklıktaki araçların tespitini gerçekleştirebilmektedir.

Radyo Frekans Tespiti: Radarların tespiti bu radyo frekansları ile

gerçekleştirilebilmektedir. Kısa mesafede bulunan ticari araçlar tespit edilebilmektedir. Fakat terör eylemi için kullanılan araçlar daha gelişmiş olduğu için tespit sağlıklı yapılamamaktadır. Metropollerde ise çok fazla farklı sinyaller bulunabildiği için karışıklıklara da sebep olabilmektedir.

Kızılötesi: Araçları ısılarından tespit eden bir özelliktir. Gözlenebilir alandaki araçları tespit edebilse de tatmin edici tespitler yapamamaktadır.

Akustik Algılama: Çalıştığı sırada araçların çıkardıkları sesleri algılamak suretiyle tespit yapan bir özelliktir. Dezavantaj olarak ise harici sesler ile karıştırılabilme ihtimali denilebilir.

Yukarıda bahsedilen özelliklerin her birinin çeşitli dezavantajları mevcuttur ve tam anlamıyla tespit yapabilmede tek başlarına yeterli görünmemektedirler. Bu sebeple farklı sensörlerin bir arada kullanılması şeklinde tespit başarısı artırılabilir. Buradaki dezavantaj ise maliyet olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kötü amaçlı araçların tespiti hem zor hem de maliyetlidir. Ayrıca sadece tespit yeterli değildir. Tespit edilen araçlara müdahale de gerekmektedir. Müdahale ise özellikle kalabalık bölgelerde düşürülen araçların meskenlerin ya da direkt insanların üzerinde düşme riskini beraberinde getirmektedir. Bu sebeple önleyici ve etkisiz hale getirici çeşitli özellikler de geliştirilmiştir (Erciyes ve Genç, 2020).

Erciyes ve Genç (2020) bu özellikleri şu şekilde sıralamaktadır;

Radyo Frekans Karıştırma: Bu özellik ile insansız hava araçlarının, kullanıcısı ile bağlantısı kesilmektedir. Böyle bir durumda özelliğine göre araç kalkış merkezine geri dönmekte ya da yavaşça bulunduğu yere iniş yapmaktadır. Bu sistem otonom çalışan araçlarda etkili değildir.

GNSS: Bu özellik ise araçların navigasyon olarak kullandıkları uydu sinyallerini alamamasını sağlamak prensibi ile çalışmaktadır (Erciyes ve Genç, 2020).

Spoofing: Bu özellik ise taklit sinyaller ile aracın yanıltılarak kontrolün ele alınması şeklinde çalışmaktadır.

Köreltme: Bu özellikte de güçlü ışınlar ile araçların görmesinin engellenmesi prensibinden yararlanılmaktadır.

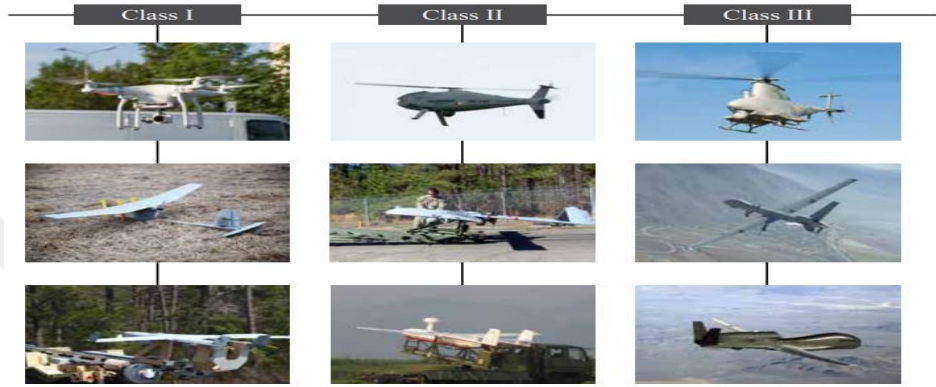
HPM: Bu yöntemde güçlü mikrodalgalar yayılması ile aracın sistemlerinin etkisiz hale getirilmesi hedeflenmektedir.

Çarpışan İHA: Bu yöntemde başka bir araç ile İHA'ya çarparak etkisiz hale getirme amaçlanmaktadır.

2.2.2.3. İnsansız Hava Araçları Sınıflandırılması

The Drone Databook'da insansız hava araçları üç sınıfta ele alınmaktadır. Bu sınıflama araçların ağırlıklarına göre gerçekleştirilmektedir (Gettinger, 2019).

Birinci Sınıf: <150 Kg. / 2. Sınıf: 150 – 600 Kg. / 3. Sınıf: > 600 Kg.

Şekil 2.1: Sınıflarına Göre İnsansız Hava Araçları (Gettinger, 2019).

2.2.2.3.1. Sınıf 1 İnsansız Hava Araçları

Sınıf 1 tipi araçlar boyut olarak el tipi dronlardan daha büyük olan çeşitli tasarımlara sahip olarak üretilmektedir. Bu sınıftaki araçlar 1-3 saat kadar uçuş yapabilirler ve 80 Km. menzile sahiptirler. Hızları ise 100 km/h dir. Beş kilogram kadar yük taşıyabilirler. Sınıf 1 araçlar el ile olduğu gibi pnömatis bir ray aracılığı ile de fırlatılabilirler. Genelde donanımlarında kızılötesi ve elektro-optik sensör ile donatılmışlardır. Hem sabit hem de döner kanatlara sahiptirler. Bu tipteki uçaklar keşif uçuşları gerçekleştirebilirler. Ayrıca gözetleme amaçlı faaliyetlerde de sınıf 1 tipi araçlar kullanılmaktadır. Bu anlamda Dull tipi faaliyetlerde tercih edildikleri söylenebilir. SİHA olarak adlandırdığımız araçlar Sınıf 1 kapsamında değildir. Bu sınıf araçlar silah taşımazlar (Gettinger, 2019).

2.2.2.3.2. Sınıf 2 İnsansız Hava Araçları

Sınıf 2 tipi araçlar havada 10 saat kalabilir. Menzilleri ise 200 kilometreye kadardır. 70 kilograama kadar yük taşıyabilirler. Ayrıca bu araçlar saatte 200 kilometreye kadar

hızlanabilirler. Bu araçlar fırlatma için küçük çapta bir piste sahiptirler. Sabit kanatlı olabildikleri gibi döner kanatlı da olabilirler. Sınıf 1 de olduğu gibi elektro-optik ve kızılötesi sensörlere sahiptirler. İlave olarak hedefleme aydınlatıcıları, lazer işaretleyici, iletişim için röle ekipmanı gibi donanımlar da eklenebilmektedir. Genel anlamda Sınıf 2 araçlar da silahsız olmaktadır. Kullanım alanları sınıf 1 e benzer denilebilir. Fakat burada Sınıf 1 araçlardan farklı olarak Sınıf 2 araçlar bazı hafif mühimmatlar ile donatılabilmektedirler. Bu mühimmatları insanlı saldırı helikopterlerine benzetebiliriz (Gettinger, 2019).

2.2.2.3.3. Sınıf 3 İnsansız Hava Araçları

Sınıf 3 araçlara bir sonraki bölümde daha detaylı olarak değinilecektir. Bu tipte yer alan araçlar orta irtifa ve uzun dayanıklılık (Medium Altitude Long Endurance) anlamına gelen MALE olarak bilindiği gibi, yüksek irtifa, uzun dayanıklılık (High Altitude Long Endurance) anlamına HALE olarak da bilinmektedir. Yani aslında Sınıf 3 tipi olarak bilinen MALE ve HALE olmak üzere iki alt tip mevcuttur da denilebilir. Bu tip araçlar saatte 300 kilometre kadar hatta daha fazla da hıza ulaşabilirler. Ayrıca tam 24 saat havada kalabilirler ve birkaç yüz kilograma kadar yük taşıyabilirler. Bununla birlikte bazı Sınıf 3 araçlar birkaç bin kilometre, bazen daha fazla menzil ile kullanılabilirler. Bu menziller kullanılan iletişim ekipmanına bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Bu tipteki araçlar da fırlatılma için bir piste ihtiyaç duyarlar. Kanatları da hem sabit hem de dönerlidir. Bu sınıfta yer alan uçakların bir kısmı silahsız faaliyetler için tasarlanır, birçoğu ise ihtiyaca yönelik silahları taşıyacak yeterliliktedir. NATO'nun Sınıf 3 tanımında üç alt kategori mevcuttur. Bunlar MALE, HALE ve Vuruş/Savaş isimleri ile bilinirler. The Drone Databook ise bu alt kategorilerin tamamını Sınıf 3 olarak ele almıştır (Gettinger, 2019).

2.2.2.3.4. MALE Tipi İnsansız Hava Araçları

MALE açılımına baktığımızda sözcüklerin İngilizce baş harflerinden meydana gelmektedir. SIHA kategorisinde yer alan bu araçların çok önemli faydaları vardır. En önemli faydalarından biri de elbette insansız faaliyet gösterdiğinden dolayı can kayıplarını önlemesidir (Katman ve Karakuş, 2019).

3D olarak adlandırılan (Dull, Dirty, Dangerous), görevlerde bu araç sınıfının kullanımı oldukça güvenli ve faydalıdır. Bu görevleri aşağıdaki şekilde açıklayabiliriz (Katman

ve Karakuş, 2019);

Dull (Sıkıcı): Bu görevler genellikle istihbarat anlamında verilerin toplanmasına yönelik olarak gerçekleştirilen faaliyetlerdir. Söz konusu istihbarat olunca çok uzun süreler bir bölgenin ya da kişinin ya da grubun uzun saatler gözlenmesi ihtiyacı doğar. Bu faaliyet bazen gece saatlerinde, bazen olumsuz hava koşullarında gerçekleştirilir.

Dirty (Kirli): Bu görevler ise zararlı kimyasalların bulunduğu ya da yoğun radyasyon bulunan bölgelerde yapılması gereken faaliyetlerdir. Çoğu zaman bir insanın böyle alanlarda bulunması sağlık açısından çok risklidir. Buralarda görev gerçekleştirmek kişiyi ani ölüme ya da radyasyon sebebiyle kalıcı hasarlar bırakan, bazen de ölümlerle sonuçlanabilen durumlara düşürebilir.

Dangerous (Tehlikeli): Bu alanlar ise savaş uçakları ile ya da çeşitli savunma sistemleri ile koruma altında olan bölgelerdir. Burada yapılacak faaliyetler de son derece tehlikeli olabilmektedir.

MALE tipi araçlar bünyesinde bulundurdukları çeşitli sensörler ile uçuş sırasında gözetleme yapabilmektedir. Çözünürlükleri yüksek olduğundan dolayı uzak mesafelerden fark edilmeden bu gözetleme faaliyetlerini sürdürebilmektedirler. Uydulardan alınan görüntülerde çözünürlük zayıf olabilmekte, hava koşulları olumsuz olduğunda ise hiç veri elde edilmeyebilmektedir. İnsansız hava araçlarında bulunan Terahertz teknolojisi ise kötü hava koşullarında, hatta bulutlu havalarda bulut üzerinden bile ihtiyaç duyulan görüntüleri alabilmektedir (Katman ve Karakuş, 2019).

Söz konusu terahertz teknolojisi gelecekte insanların yaşamını etkileyecek 10 teknoloji içerisinde yer almıştır (Katman ve Karakuş, 2019). Bu denli önemli bir teknoloji şu anda insansız hava araçlarında aktif olarak kullanılmaktadır.

Endüstri 4.0 teknolojik anlamda çok önemli getiriler sağlamıştır. Otomatik sistemler de bu getirilerden biridir. İnsanların doğası gereği dikkatini ve konsantrasyonunu sınırlı zaman dilimlerinde maksimum olarak odaklayabilirler. Bu sebeple de zaman zaman hatalar yapabilirler. Otomatik çalışan araçlar ve teknolojik cihazlarda ise insan kullanımına göre hata riski oldukça düşüktür. Günümüzde insansız hava araçları istenilen özelliklere göre gerçekleştirilen yazılımlarla otomatik olarak çalışabilmekte ve minimum hata ile faaliyetlerini sürdürebilmektedirler (Katman ve Karakuş, 2019).

Günümüzde görevlerini otonom olarak gerçekleştirirler de uçuşun bazı evrelerinde ya da beklenmeyen olaylarla karşılaşıldığında bir görevli tarafından müdahale edilmesi

gerekebilmektedir. Predatör isimli insansız hava aracı ile ilgili olarak verilen istatistiki bilgiye göre aracın yaptığı kazaların yüzde 60,2'si kullanıcı hatası sebebiyledir (Bayraktar ve Özdemir, 2012).

2.2.2.3.5. HALE Tipi İnsansız Hava Araçları

HALE sınıfı araçlar uzun süre havada kalabildikleri gibi yüksek irtifada da uçabilmektedirler. Bu sınıftaki araçlar ismini bu iki özellikten almıştır.

High Altitude, Long Endurance kelimelerinin baş harfleri ile HALE olarak isimlendirilmişlerdir (Akpınar vd., 2021).

Şekil 2.2: HALE Tipi İnsansız Hava Aracı (Akpınar vd., 2021).

HALE tipi araçlar askeri faaliyetlerde kullanılan ve uzun mesafe uçabildikleri için farklı kıtalarda bulunan hedeflere de rahatlıkla ulaşabilen çok avantajlı teknolojik ürünlerdir. Yüksek irtifada uçabilmeleri için iki adet uçuş motoruna sahiptirler. Çeşitli firmalarca üretimi gerçekleştirilen bu araçların en önemli üreticilerinden biri Boeing olarak bilinmektedir (Akpınar vd., 2021).

Bu araçlar sıcaklık, radyasyon ve benzeri zorlu koşullara dayanıklı şekilde üretilmişlerdir. Savaş faaliyetleri ile ilgili olarak bilinen dull, dirty, dangerous tüm faaliyetler HALE tipi araçlarla gerçekleştirilebilir. Uçuş esnasında insana ihtiyaç olmadığından, tehlikeleri daha önceki bölümlerde ifade edilmiş olan bu görev tiplerini en az risk ile gerçekleştirdiği gibi, düşmana karşı psikolojik de bir güç sağlarlar (Akpınar vd., 2021). Bu araçların askeri faaliyetlerde kullanılması can kayıplarının önüne geçilmesi, maliyetlerin azaltılması, otonom sistemleri sayesinde hata riskinin

en aza indirilmesi gibi hükümetlerce vazgeçilemeyecek avantajları beraberinde getirmektedir.

HALE tipi araçların konvansiyonel savaş ortamında gerçekleştirebilecekleri görevler aşağıdaki şekildedir (Akpınar vd., 2021).

- Hedef işaretleme faaliyetleri,
- İstihbarat,
- Gözlem ve Keşif faaliyetleri,
- Zorlu alanlarda ileri düzey gözetleme faaliyetleri,
- Hareketli hedefleri de vurma faaliyetleri,
- Hava savunma faaliyetleri,
- Sınır kontrolleri,
- Askeri malzeme ikmali,
- Hava saldırılarının bomba ve füze ile yapılması,
- Özel operasyonlar,
- Sahte hedef oluşturma faaliyetleri.

Bütün bu görevler HALE tipi araçlarla gerçekleştirilebildiğinden dolayı bu araçlar konvansiyonel savaş stratejilerine de uyumlu birer eleman olarak görünmektedirler.

2.2.2.4. İnsansız Hava Araçlarının Farklı Kullanım Alanları

Kullanılacağı alanlara göre dizayn edilmiş birçok tipte insansız hava aracı mevcut olup, bu araçlar geniş bir yelpazede çok çeşitli görev alanlarına sahiptirler. Bazı kullanım alanlarını Villi ve Yakar (2022) aşağıdaki şekilde sıralamaktadır;

Haritalama: Gelişmiş kameraları ile iyi bir kuş bakışı fotoğraflama sağlayan insansız hava araçları üç boyutlu haritalama, CBS işlemleri, model üretimleri gibi amaçlar ile harita mühendislerine yardımcı olabilmektedir.

Endüstriyel Faaliyetler: Petrol hatlarının, elektrik hatlarının, güneş panellerinin, çeşitli altyapıların izlenmesi / denetlenmesi; sızıntılar için gaz ölçümleri, malzeme sayımı gibi faaliyetler için yine bu araçlardan faydalanmaktadır.

İnşaat Sektörü: Üç boyutlu bina modelleme işlemleri, alan hesaplamaları, yol yapıl ve

köprü projelerinin izlenmesi gibi faaliyetler için kullanılmaktadır.

Madencilik: Maden sahalarının haritalama işlemleri, gaz tespitleri, sızıntı tespitleri, metal tespit işlemleri gibi faaliyetler için madencilik sektörü bu araçlardan yararlanabilmektedir.

Tarım Sektörü: İlaçlama, ekim, sulama planları gibi faaliyetler için, bitkilerin izlenmesi, mineral ve benzeri eksikliklerinin tespitleri, klorofil ve nitrojen gibi madde yoğunluklarının ölçümü, bitki sayımı, rekolte için forecast işlemi, balık yemi atılması, hayvanların izlenmesi ve sayımı gibi faaliyetler.

Arkeolojide Kullanım: Arkeolojik faaliyetlerde haritalama ve modelleme işlemlerinde insansız hava araçlarından faydalanılmaktadır.

Doğa Uygulamaları: Yaban hayatının izlenmesinde, endemik bitki türlerinin tespitinde bu araçlardan yararlanılmaktadır.

Güvenlik & Askeri Uygulamalar: Bu uygulamalara tezin diğer bölümlerinde detaylı yer verilmiştir.

Lojistik: İlaçların taşınması, siparişlerin teslim edilmesi gibi faaliyetler için kullanılabilir.

Adli İşlemler: Kaza, cinayet gibi durumların analizinde, trafik kazalarının analizinde, şüphelilerin izlenmesinde kullanılabilir.

Ticari Faaliyetler: Reklam çekimleri, film çekimleri, haber programları, gayrimenkul değerlendirme işlemleri gibi ticari faaliyetlerde kullanılabilir.

3. İNSANSIZ HAVA ARAÇLARININ SAVUNMA ALANINDA KULLANIMI

Gelişen teknoloji hayatımızı her alanda kolaylaştırdığı gibi, güvenlik alanında da büyük avantajlar sağlamıştır. Uluslar için elbette topraklarının güvenliği çok önemlidir. Sınırlarını korumak amacıyla ülkeler ciddi kaynaklar ayırmaktadır. Bu kaynaklar güvenlik materyalleri için olduğu gibi teknolojik AR-GE çalışmaları olarak da karşımıza çıkmaktadır. Ulusal güvenlik amacı ile diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de İHA ve SİHA'lar kullanılmaktadır. Bu araçlar görevlerini yerine getirirken içerisinde insanlar olmadığı için güvenlik anlamında üstün avantajlar sunmaktadır. Özellikle emniyet kuvvetleri için çok önemli olan istihbarat faaliyetlerinde insansız hava araçlarının kullanımı önemli rol oynamaktadır. Kameraları teknik olarak çok iyi olan, yüksek irtifada uçabilen ve uzun süreler havada kalabilen bu araçlar hem çok sessiz hem de radarlardan kaçmada oldukça başarılıdır. Bütün bu avantajlarına rağmen geliştirme ve işletme maliyetleri de görece daha düşüktür (Erdil, 2021).

3.1 Türkiye’de Tarihten Günümüze İHA Kullanımı

Türk Silahlı Kuvvetlerinde ilk İHA 1989 yılında kullanılmıştır. Bu araç Meggitt şirketi tarafından üretilen Banshee sistemidir. Türkiye'de insansız hava aracı tedarik işlemleri SSM (Savunma Sanayii Müsteşarlığı) tarafından yapılmaktadır. SSM o dönemde henüz kullanılmaya başlanmış olan insansız hava araçlarını tanımak, hangi alanlarda kullanılabileceklerini tespit etmek için 1991 yılında uluslararası bir ihale süreci başlatmıştır. O dönemde Hava Kuvvetleri Komutanlığı bu İHA'ların kendi envanterinde bulunmasını uygun görmemiş, bu sebeple Kara Kuvvetleri Komutanlığı (KKK) envanterine dahil edilmişlerdir. GNAT-750-45 MALE İHA ile Türkiye dünyada İHA kullanan birkaç ülke arasında yer almıştır. İlk zamanlar İHA kullanımı ile ilgili çeşitli zorluklar yaşanmakla birlikte Mayıs 1997 de iç güvenlik hareketlerinde elde edilen iyi sonuçlar sonrasında Mayıs 1998 yılında 8.4 milyon dolar değerinde iki adet gelişmiş İHA ve bir adet de yer kontrol istasyonu satın almıştır. Siparişleri aynı yıl içerisinde teslim alan Türkiye ABD'den sonra MALE kategorisine ait gelişmiş araçları kullanan ikinci NATO üyesi ülke olmuştur. Bununla birlikte Mayıs 1998 de satın alınan bu iki İHA kaza kırımlar ve diğer problemler sebebiyle envanterden

çıkarılarak kullanımı durdurulmuştur (Akyürek vd., 2012).

1990 yılı mart ayında da yerli İHA üretim projesi olan İHA-X1-Şahit projesi geliştirilmiştir. Proje kapsamında iki adet İHA üretimi yapılmış ve uçuş testleri başarılı olmuştur. Bununla birlikte bütçe ile ilgili problemlerden dolayı üretim aşamasına geçilememiştir. M5 Dergi (2021)'de bu İHA görseli aşağıdaki şekilde yer almaktadır. Almanya da bir dönem Canadair CL-89 gözetleme İHA sistemleri hibe etmiştir.

Şekil 3.1: İHA-X1 ŞAHİT (M5 Dergi, 2021).

Fakat kısa süre sonra lojistik gibi zorluklar sebebiyle envanterden çıkarılmıştır. 1995 yılında ise General Atomics tasarımı olan Gnat 750 ve I Gnat İHA'ları gözetleme ve destek faaliyetleri için 2005 yılına kadar kullanılmıştır (Düz, 2020).

2004 yılında Türk Özgün İnsansız Hava Aracı (TİHA) geliştirme programı başlatılmıştır. Bu kapsamda ana yüklenici firma olan Türk Havacılık ve Uzay Sanayii (TAI) ile 62 milyon dolarlık bir sözleşme imzalanmıştır. Sonrasında proje ANKA adını almıştır.

Yine 2004 yılında BAYKAR ve Vestel İHA geliştirmeleri için çalışmalara başlamıştır. Bu çalışmalar yeni başladığı için doğal olarak ilk üretim diğer kapsamlı İHA seçeneklerinden değil, Mini İHA üretimi olmuştur. Bu ilk projeler de TSK (Türk Silahlı Kuvvetleri) için faydalı olmuştur. Fakat HERON ve Predator'lara rakip olamamıştır.

2006 yılından itibaren Türkiye'de üretilen Mini İHA'lar ve üreticileri aşağıdaki şekildedir (Bayram, 2022).

Tablo 3.1: Mini İHA Üreten Firmalar (Bayram, 2022).

ÜRETİCİ	ÜRÜN
KALE/BAYKAR	Bayraktar ve Malazgirt
VESTEL SAVUNMA	Efe ve Arı
ODTÜ	Güventürk
GLOBAL TEKNİK	Globiha

Mini İHA ile firmalar taktik İHA geliştirmeleri de gerçekleştirmişlerdir. İlk taktik İHA'lardan biri Gözcü'dür ve TAI tarafından üretilmiştir. Test uçuşlarını Diyarbakır'da gerçekleştirmiş ve ilk uçuşunu da 2007 yılında yapmıştır. 2009 yılında ise BAYKAR tarafından Çaldıran isimli taktik İHA üretilmiştir. Aynı yıl Vestel Savunma tarafından üretilen Karayel İHA da ilk uçuşunu gerçekleştirmiştir (Akyürek vd., 2012).

2007 ve 2010 yılları arasında acil temin edilmesi gerektiğinden İsrail'den İHA alımı yapılmıştır. Kullanımları için kamera ve benzeri alt sistemler ise Türk firmalar tarafından tasarlanmıştır. Bu tedarik işlemi en az maliyetle gerçekleşmemiştir. Örneğin IUP (Israel UAV Partnership). firmasından alınan Heron marka on adet araç için 150 milyon dolarlık bir anlaşma imzalanmıştır. Heron, Türk Hava Kuvvetleri envanterine giren ilk İHA'dır. İsrail'den tedarik edilen bu araçlar için sonrasında yedek parça desteği alınamamıştır. Ayrıca Savunma Bakanlığı'nda bu araçların kullanımından istenilen performansın elde edilemediğini ifade etmiştir (Düz, 2020).

Daha sonraları Türkiye, İHA temini için ABD'ye başvurularda bulunmuş ama olumsuz yanıtlar almıştır. Tedarik süreçlerinde yaşanan bu problemler Türkiye kendi İHA teknolojisini üretmeye yönlendirmiştir. Mayıs 2016'da Savunma Sanayii Başkanı İsmail Demir *"Ankara'nın artık Amerikan İHA'larına ihtiyacı olmayacağını"* ifade etmiştir (Özçelik, 2018).

Türkiye kendi İHA'larını geliştirmede muazzam ilerlemeler kaydetmiştir. Türk Havacılık ve Uzay Sanayii Turna-Keklik, Pelikan-Martı, Öncü, Şimşek, Anka ve Aksungur İHA'larını üretmiştir. 2007 yılında Baykar tarafından Bayraktar Mini İHA üretilmiştir. Aynı zamanda bu Türkiye'nin ihraç ettiği ilk İHA'dır. Ardından Baykar tarafından Malazgirt ve Bayraktar TB2, Bayraktar Akıncı, Bayraktar DİHA

geliştirilmiştir. Bayraktar Akıncı ve Bayraktar Kızılelma İHA'larının üretimleri ise devam etmektedir (BAYKAR, 2023).

Teknoloji geliştikçe yeni özellikler ile yeni araçların üretimleri gerçekleştirilmektedir. Bununla birlikte yeni doğan ihtiyaçlara göre de araçların teknik özellikleri şekillenmektedir. Geçmişten günümüze üretilen araçlara kronolojik sıralama ile bakıldığında hacim olarak da büyüdükleri söylenebilir.

BAYKAR tarafından üretilen ve üretimi halen devam etmekte olan insansız hava araçları ve özellikleri aşağıdaki gibidir,

Şekil 3.2: Bayraktar Mini İHA (BAYKAR, 2023).

Tablo 3.2: Bayraktar Mini İHA Teknik Özellikleri (BAYKAR, 2023).

Haberleşme Menzili	15 Km.
Havada Kalış	60-80 Dk.
Uzunluk	1.2 Mt.
Kanat Açıklığı	2 Mt.
Operasyonel İrtifa	2000 Feet
Faydalı Yük Kapasitesi	2 Eksen Gündüz/Gece Kamerası

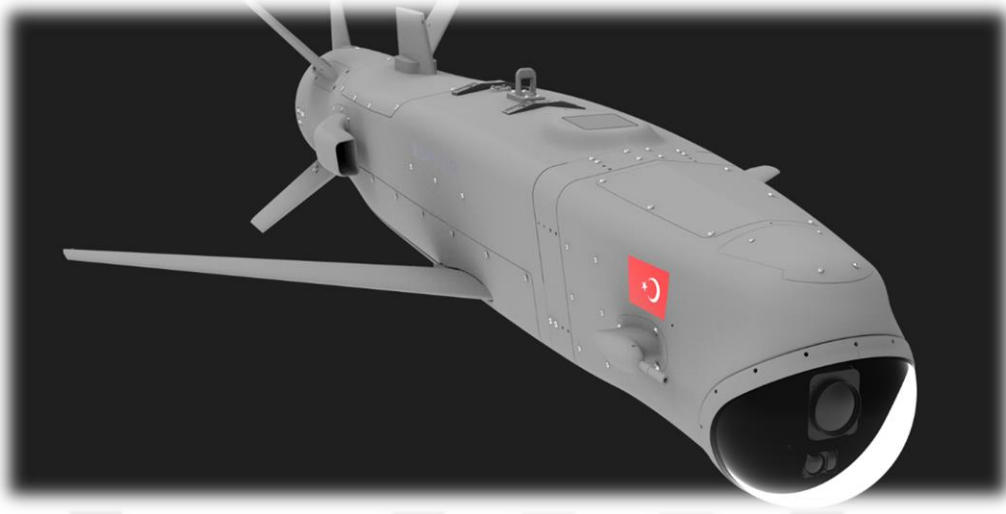

Şekil 3.3: Bayraktar DİHA (BAYKAR, 2023).

Tablo 3.3: Bayraktar DİHA Teknik Özellikleri (BAYKAR, 2023).

Haberleşme Menzili	150 Km.
Havada Kalış	12 Saat
Uzunluk	1.5 Mt.
Kanat Açıklığı	5 Mt.
Operasyonel İrtifa	9000 Feet
Faydalı Yük Kapasitesi	5 Kg.

Şekil 3.4: Bayraktar Kemankeş (BAYKAR, 2023).

Tablo 3.4: Bayraktar Kemankeş Teknik Özellikleri (BAYKAR, 2023).

Haberleşme Menzili	50 Km. (200 Km. Operasyon Menzili)
Havada Kalış	1 Saat
Uzunluk	1.73 Mt.
Yükseklik	0,4 Mt.
Operasyonel İrtifa	18000 Feet
Faydalı Yük Kapasitesi	6 Kg.

Şekil 3.5: Bayraktar TB2 (BAYKAR, 2023).

Tablo 3.5: Bayraktar TB2 Teknik Özellikleri. (BAYKAR, 2023).

Operasyonel İrtifa	50 Km. (200 Km. Operasyon Menzili)
Havada Kalış	27 Saat
Operasyonel İrtifa	18000 Feet
Maksimum İrtifa	25000 Feet

Şekil 3.6: Bayraktar Akıncı (BAYKAR, 2023).

Tablo 3.6: Bayraktar Akıncı Teknik Özellikler (BAYKAR, 2023).

Haberleşme Menzili	LOS (Görüş Hattı) & BLOS (Görüş Hattı Ötesi)
Havada Kalış	24 Saat
Uzunluk	12.2 Mt.
Yükseklik	4.1 Mt.
Operasyonel – Maksimum İrtifa	30.000 Feet – 40.000 Feet
Faydalı Yük Kapasitesi	1.500 Kg.

Şekil 3.7: Bayraktar Kızılelma (BAYKAR, 2023).

Tablo 3.7: Bayraktar Kızılelma Teknik Özellikleri (BAYKAR, 2023).

Faydalı Yük Kapasitesi	1500 Kg.
Havada Kalış	5 Saat
Maksimum Kalkış Ağırlığı	8.5 Ton
Seyir Hızı	0,6 Mach (7350 Km)
Operasyonel İrtifa	30.000 Feet

Bayraktar Kızılelma isimli aracın üretimi devam etmektedir. Bu muharip insansız uçak sisteminin (MİUS) geleceğin muharebe konseptine yön vereceği söylenmektedir. Hava muharebelerinde agresif manevralar yapabileceği, kısa pistli gemilerden kalış ve iniş yapabileceği, gövde içerisinde taşıyacağı mühimmatlarla belirlenen hedeflere taarruzlar gerçekleştirebileceği bildirilmiştir (BAYKAR, 2023).

Farklı ülkelerden temin edilen araçlar da dahil olmak üzere envantere kayıtlı birçok insansız hava aracı olmuştur. Bazı araçlar sonradan envanterden çıkarılmış, bazıları ise hali hazırda kayıtlı durumdadır. Vestel, Aselsan gibi şirketlerin de araçları bulunmakla birlikte günümüzde de insansız hava aracı üretimine devam eden, yeni teknolojilerle teknik özelliklerini sürekli olarak geliştiren Baykar, Türkiye için sektörde en etkin üretime sahip şirket olarak görünmektedir. Sürekli olarak medyada araç tanıtımlarına, test uçuşlarına rastladığımız Baykar şirketinin ürettiği araçlar dünyada da dikkatleri üzerine çekmektedir. Düz (2020), envantere kayıtlı araçları aşağıdaki şekilde listelemektedir.

Tablo 3.8: Türkiye’de Envantere Kayıtlı İHA’lar (Düz, 2020).

MODEL	ÜRÜN	MENŞE	SINIF	GİRİŞ	ADET	İŞLETİMCİ	NOTLAR
Black Hornet	FLIR	ABD	I	2018		Özel Kuvvetler	
Serçe-1	Aselsan	Türkiye	I	2018	500+	Kara Kuvvetleri, Jandarma	
Harpy	IAI	İsrail	I	1999	100	Kara Kuvvetleri	
Kargu	STM	Türkiye	I	2018	160+		
Bayraktar Mini	Baykar	Türkiye	I	2007	200+	Kara Kuvvetleri, Jandarma	
Bayraktar TB2	Baykar Makina	Türkiye	III	2015	86	Kara Kuvvetleri, Jandarma, Donanma	
Heron 1	IAI	İsrail	III	2010	7	Hava Kuvvetleri	
ANKA	TUSAŞ	Türkiye	III	2016	12+	Hava Kuvvetleri, Donanma, Jandarma, MIT	ANKA-A, ANKA-B, ANKA-S modelleri
Karayel-SU	Vestel Defence	Türkiye	III				Kiralandı
Kargu-2	STM	Türkiye	I	2019	356		Gezgin Mühimmat
Songar	Asisguard	Türkiye	I	2019			

Başka ülkelerin Türkiye’ye araç hibe ettiği zamanlardan, ülkelere insansız hava aracı ihraç edilen zamanlara gelinmiştir. Üretimler devam etmekte ve her yeni ürün bir öncekine göre teknik anlamda ciddi ilerlemeler ile gelmektedir.

Türkiye’deki İHA Üsleri Aşağıdaki gibidir,

Tablo 3.9: Türkiye’deki İHA Üsleri (Gettinger, 2019).

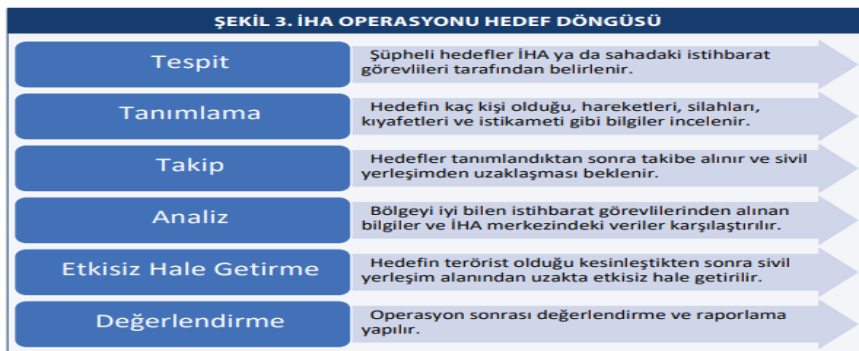
Türkiye’deki İHA Üsleri	
1	Batman Airbase
2	Çanakkale Airport
3	Dalaman Naval Airbase
4	Gaziantep Airport
5	Hakkâri Yüksekova Airport
6	İncirlik Airbase
7	Kesan Airport
8	Şırnak Airport
9	Van Ferit Melen Airport

3.2 Türkiye’de İHA ve SİHA’ların Ulusal Güvenlik Amaçlı Kullanımı

İnsansız hava araçları dünyada güvenlik amaçlı olarak yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Gelişmiş kameraları sayesinde izleme anlamında önemli avantajlar sağlayan, bu avantajlar ile doğru orantılı olarak da etkin istihbarat gücüne sahip İHA’lar Türkiye’de sınırları korumak amacıyla kullanılmaktadır. Yabancı ülkelerden İHA sistemlerinin temini ile ilgili geçmişte yaşadığımız sıkıntılardan sonra bu sistemlerin Türkiye’de üretime başlanması ile hem problemlerin önüne geçilmiş hem de ihracat ile ülke ekonomisine katkı sağlanmaya başlanmıştır. Ülkeler arasında anlaşmazlıklar yaşandığı durumlarda üretimi yapan ülke çeşitli ambargolar uygulayabilmekte ve ürün satın alan ülkeler de zorluklar yaşayabilmektedirler. İHA’ların üretilmeye başlanması ile Türkiye bu anlamda güçlenmiş ve sektörde de dünya çapında söz sahibi olmuştur. Türkiye’nin iç ve dış güvenliğini tehdit eden terör unsurlarına karşı insansız hava araçları etkin bir şekilde kullanılmaktadır. İHA’lar ile sınır hatlarında, kırsal alanlarda ve şehir merkezlerinde gözetleme ve keşif faaliyetleri yürütülmekte, belirlenen hedeflere taarruz görevleri de yerine getirilebilmektedir. Coğrafi açıdan zorlu alanlarda İHA teknolojisinin olmadığı zamanlarda keşif, gözetleme, taarruz gibi faaliyetler oldukça zor gerçekleştirilebilmekteydi. Bu faaliyetlerin insan gücü ile yapılması hem çok zor hem de tehlikeliydi. İHA’lar ile bu

faaliyetler hem daha kolay hem de daha güvenli olarak gerçekleştirilebilmektedir. Bu faaliyetler İHA tarafından yapılırken askerler de güvenli alanda kalmakta ve hayati risk azaltılmaktadır. Bu sayede terörist grupların saha avantajını kullandığı her nokta askerler için operasyonel bir konum haline gelmiştir. İHA'lar yüksek irtifada uçabildikleri için gözetleme faaliyetleri sırasında aşağıdan fark edilmeden düşman grubun tüm günlük aktiviteleri izlenebilmektedir. Bu sayede güçlü bir istihbarat verisi elde edilebilmektedir. İHA teknolojisi giderek gelişmekte ve havada kalış süreleri, faydalı yük kapasiteleri gibi önemli özellikleri sürekli gelişmektedir. Türkiye'de üretilen İHA araçları da teknolojik olarak çok iyi özelliklere sahiptir. Özellikle uzun süre havada kalabildikleri için insansız hava araçları sürekli olarak istihbarat ile güvenlik güçlerini desteklemektedir. Bir diğer fayda da kara unsurlarının bölgedeki faaliyetleri esnasında yakın hava desteği sağlamakta, ateş gücü operasyonel gereksinimler odağında maksimize edilmektedir. Bu faaliyetler ile terörist unsurların hareket alanı zayıflamakta ve alan kontrolü kısıtlanmaktadır. Terör örgütlerine yönelik operasyonlarda öncelikle İHA'lar saha uçuşu ile hedefi izlemektedir. Kişi sayısının kaç olduğu, hangi hazırlıklar içerisinde oldukları, silah ve kıyafet bilgileri ile ilgili istihbarat toplanmaktadır. Hedefin kim olduğu, nerede, nasıl bir faaliyet gerçekleştirdiğine göre istihbarat süresi değişmektedir. Ayrıca etrafta sivillerin olup olmadığı da kontrol edilmektedir. Daha sonra hedefin terör unsuru olduğu netleştirilince ve etrafta sivil olmadığından emin olunduğunda İHA operatörleri tarafından hedef imha edilmektedir. Düz ve Üzen (2023), süreci aşağıdaki şekilde özetlemektedir.

Tablo 3.10: İHA Operasyonu Hedef Döngüsü (Düz ve Üzen, 2023).

İHA'ların bir diğer faydası da terörist unsurların faaliyetlerinde kullandıkları silah ve mühimmatların imha edilmesi şeklindedir. İHA'ların izleme yaparak tespit ettiği bu materyaller güvenli bir şekilde imha edilmekte ve olası saldırılarda kullanılmalarının önüne geçilmektedir. Bu şekilde finansal kaynaklara, silah depolarına, eğitim kamplarına, lojistik destek hatlarına yönelik operasyonlar yapılmaktadır. Bu sayede terör örgütlerinin alan kontrolleri zayıflatılmaktadır.

Son dönemde İHA'ların bir diğer faydası daha keşfedilmiştir. Türkiye İHA'larını terörist unsurların kara propaganda ve algı operasyonlarına karşı da etkili bir şekilde kullanmayı başarmıştır. 2018 yılında gerçekleştirilen Zeytin Dalı Harekâtında sivil giyimli teröristlerin Afrin'de yaptıkları saldırılar Bayraktar TB2 İHA'lar ile görüntülenmiş ve sivillerin zarar görmemesi için hassas operasyonlar icra eden Türkiye'ye yönelik dezenformasyon engellenmiştir (Düz ve Üzen, 2023).

2015- Eylül 2022 arasında güvenlik güçlerinin ülke sınırları içerisinde gerçekleştirdiği operasyonların yüzde 11'i, Suriye'de gerçekleştirilen operasyonların yüzde 14'ü, Irak'ta gerçekleştirilen operasyonların da yüzde 60'ı İHA/SİHA destekli olarak icra edilmiştir. Özellikle Irak operasyonlarında hava gücünün birincil taktiksel yöntem olduğu açıkça görülmektedir (Düz ve Üzen, 2023).

İnsansız hava araçları Türkiye için önemli ve son derece faydalı bir teknolojidir. Türkiye'nin destekleyici bir unsur olarak kullandığı bu sistemler faaliyetleri ile terörist unsurlar için psikolojik olarak da tahribat sağladığı etkin enstrümanlar haline gelmiştir. Sahada terörist grupların hareket alanı kısıtlanmış, bu alanlarda serbest bir şekilde dolaşmaları engellenmiş ve sürekli saklanmak durumunda bırakılmışlardır. Bu teknolojik araçlar güvenlik güçlerinin hayati tehlikelerini minimuma indirmesi ile de kritik bir öneme sahiptir. Diğer bir yandan terörist unsurların baskılanması ile şiddetin yönü tayin edilmiş, terör örgütünün eylemlerinin Türkiye sahasından uzaklaşmasında önemli rol oynamıştır.

İHA'ların bu derece kritik faydalara sahip olması elbette diğer ülkelerin de taleplerini arttırmış ve küresel çapta ciddi bir pazar haline gelmiştir. Böylelikle dünyada ABD, Çin ve İsrail'in domine ettiği pazara Türkiye ve İran gibi ülkeler de katılmıştır. Özellikle Türkiye'de üretilen İHA'ların sahadaki başarısı bu pazarda yükselen bir güç olarak öne çıkılmasına olanak sağlamıştır.

3.2.1 Zeytin Dalı Harekâtında İHA/SİHA Kullanımı

İnsansız hava araçlarından faydalanan hareketlerden biri Zeytin Dalı Harekâtı'dır. Zeytin Dalı Harekâtı 20 Ocak 2018 – 26 Mart 2018 tarihleri arasında Afrin bölgesinde icra edilmiştir. Bu harekât Türkiye'nin terörle mücadele anlamında istikrarını göstermiştir. Harekât öz savunma hakkı ve terörizmle mücadele amaçlarını içermektedir. Coğrafi özellikler sebebiyle bu hareketin kaçınılmaz ağır kayıplara sebep olabileceği değerlendirilmekle birlikte Türk Genelkurmay'ının bu riski üstlenmesi terörle mücadelede kararlılığın dikkat çekici bir göstergesidir (Varlık, 2019).

Bu harekatta İHA'lar etkin bir şekilde kullanılmış ve önemli sonuçlar elde edilmiştir. Kaynaklar Zeytin Dalı hareketinin kısa sürede başarıyla sonuçlanmasına katkı sağlayan en önemli ürünlerden birinin İHA/SİHA'lar olduğunu ifade etmektedir. İnsansız hava araçları sağladıkları yakın hava desteği ile operasyon birlikleri üzerindeki baskıyı azaltmış ve birliğlere avantaj sağlamıştır. TB2 araçlar harekatta 382 sorti ve 4916 saatlik uçuş gerçekleştirmiş, doğrudan ve dolaylı olarak toplamda 1129 teröristi etkisiz hale getirmiştir (Özçelik, 2018).

Afrin'de yapılan harekatta İHA'ların çok önemli bir özelliğinden daha faydalanılmıştır. Terör örgütleri ve yandaşlarının yanlış yansıtması sonucu hareketin bölgede yaşayan sivillere ve Suriye'nin toprak bütünlüğüne karşı olduğuna yönelik yapılan kara propagandaya karşı İHA destekli bir siyasal iletişim gerçekleştirilmiştir.

Batı medyasında da sivillerin vurulduğu, hastanelerin hedef alındığı, insan haklarına aykırı uygulamalar yapıldığı gibi asılsız ifadelerle bu kara propaganda desteklenmeye çalışılmıştır. Bütün bu asılsız iftiraların İHA görüntüleri kullanılarak gerçeği yansıtmadığı ispatlanmıştır. TSK bu iftiralara karşı sosyal medya hesaplarından kanıtlarla cevap vermiş, bu sayede karalama faaliyetleri amacına ulaşamamıştır (Demir ve Demir, 2018).

3.2.2 Erbil ve Kandil'de İHA/SİHA Kullanımı

Kandil'de İHA'ların tespit ettiği hedefler 14.11.2015 tarihinde F-16 uçakları ile vurulmuştur. Bu operasyonda PKK'nın kullandığı alanlar ağır tahribata uğramıştır. Bu alanlar tamamen kullanılamaz hale getirilmiştir. Erbil'de de başkonsolosluk görevlisi Osman Köse'nin şehit edilmesinin ardından teröristler MİT ve TSK ya ait İHA'lar ile izlenmiş ve 18.07.2019 tarihinde SİHA ile etkisiz hale getirilmiştir.

Yine 26.05.2020 tarihinde PKK karargahında İHA'ların tespit ettiği noktalara yapılan füze atışları ile hedefler etkisiz hale getirilmiştir. 11.08.2020 tarihinde de Erbil'e gerçekleştirilen operasyonda 9 terörist etkisiz hale getirilmiştir. Termal kameralara sahip ve günün her saati etkili faaliyetler gerçekleştirebilen İHA'lar sayesinde çok ciddi başarılar kaydedilmiştir. Bu sayede terörist gruplar artık daha küçük gruplar halinde dolaşmak durumunda kalmışlar ve operasyonlarda MİT'in kayıpları da asgari düzeye inmiştir (Erdil, 2021).

3.2.3 Karabağ'da İHA/SİHA Kullanımı

2020 yılında yeniden başlayan çatışmalardan sonra Ermenistan bölgeden kısmi olarak çekilmeyi kabul etmiştir. Fakat çatışmalar sırasında Azerbaycan yerleşim yerlerine çeşitli saldırılar düzenlemiştir. Bu saldırılar esnasında birçok sivil hayatını kaybetmiş, yerleşim yerleri zarar görmüş ve birçok sivil de yaralanmıştır. Sonrasında Azerbaycan'ın Türkiye'den tedarik ettiği Bayraktar TB2 SİHA'lar sayesinde Ermenistan'ın etkisi sona ermiştir. Bu SİHA'lar ile daha çok silah depoları, zırhlı araçlar hedef alınmıştır. Azerbaycan'ın ilerleyişi kolaylaşmış ve kayıplar azalmıştır. Türk İHA/SİHA'ları karşısında büyük kayıp veren Ermenistan Rusya'dan İHA satın almak istediğini söylemiştir. Azerbaycan'ın bu zaferinde Türk İHA ve SİHA'ları önemli ölçüde etkili olmuştur. Hatta Aliyev tarafından Baykar Savunma 'ya "Karabağ Nişanı" verilmiştir (Erdil, 2021). Bu başarılarının ardından İngiltere Savunma Bakanı Ben Wallace Türk SİHA'larını "çığır açan silah" olarak nitelendirmiş ve satın almak istediğini söylemiştir (Gülen, 2021).

3.2.4 Bahar Kalkanı Harekâtında İHA/SİHA Kullanımı

Suriye'de Türk gözlem noktalarına intikal etmekte olan 34 asker rejim yanlıları tarafından 27 Şubat 2020 tarihinde şehit edilmiştir. Akabinde gerçekleştirilen operasyonlarda savaş tarihine geçecek bir İHA/SİHA operasyonu gerçekleştirilmiştir. TSK'nın gerçekleştirdiği Bahar Kalkanı Harekâtı'nın başarılı olmasının arka planında ise son yıllarda terörle mücadelede İHA ve SİHA Kullanımıyla kazanılan tecrübe, Türk savunma sanayinin ürettiği silah sistemleri ve TSK'nın uzun yıllardır terörle mücadelede edindiği kara ve hava kuvvetlerinin tecrübesi bulunmaktadır. Dünya basınında da geniş yer elde eden bu operasyonlarda SİHA'lar Suriye rejiminin yaklaşık 15 milyon dolarlık hava savunma sistemini imha etmiştir (Erdil, 2021).

3.2.5 Dünya Basınında Türkiye'nin İHA ve SİHA'ları

Türk İHA ve SİHA'larının başarısı dünya basınında da önemli ölçüde yer bulmuştur. Birçok haberde askeri faaliyetlerde Türkiye'ye ait araçların kullanılmasıyla dengelerin değiştiği ifade edilmiştir. Ayrıca çoğu haber sitesi de araçlar ile ilgili olarak “Oyun değiştirici” nitelemesini kullanmıştır (İHA, 2023; Salcı, 2020; NTV, 2022; Ekonomi Gerçekleri, 2021). İnsansız hava araçları Türkiye'nin prestijini önemli ölçüde katkı sağladığı yayınlanan haberlerden anlaşılmaktadır. Araçlar ile ilgilenen ülkeler için bu haberler memnuniyet uyandırmakla birlikte çıkar çatışması yaşanan ülkeler açısından da bir tehdit olarak algılanmıştır. Türkiye'nin İHA ve SİHA gücü askeri ve politik açıdan Rusya'ya karşı elini güçlendirmektedir. Pantsir S-1 hava savunma sisteminin Türk SİHA'lar tarafından vurulması Türkiye'ye prestij sağlarken Rusya'nın hava savunma sistemi ile ilgili itibarının sorgulanmasına sebep olmuştur. Aynı şekilde Türkiye ve Ukrayna'nın yakınlaşması da Rusya tarafından tehdit olarak algılanmıştır. Bilindiği gibi Azerbaycan lehine sonuçlanan Karabağ operasyonunda Türk yapımı İHA ve SİHA'lar kullanılmıştı. Bu sebeple şu an Rus işgali altında olan Donbas'ı ve ilhak edilen Kırım'ı geri kazanmak isteyen Ukrayna'nın Türk yapımı araçlara yönelmesi de bir Rus haber sitesinde yer almıştır. Bu haberden de insansız hava araçlarının diğer devletler tarafından “Oyun Değiştirici” olarak görüldüğünü desteklemektedir (Taş vd., 2021).

Amerikalı siyaset kuramcısı Francis Fukuyama, 2010'lu yılların başında SİHA teknolojisi için ABD ve İsrail oyun kuruyu iken, Türkiye'nin son yıllarda hızlı bir şekilde yeni aktör olarak kendini gösterdiğini ifade etmiştir. Ayrıca Türkiye'nin SİHA kullanımının karasal askeri gücün doğasını ve mevcut güç yapılanmasını sarsıcı bir şekilde değiştireceğini ifade etmiştir (Çopur, 2021).

Dorian Jones bir haberinde Türkiye'nin SİHA'ları ile ilgili aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır;

Azerbaycan güçlerinin kullandığı Türk yapımı SİHA'lar Dağlık Karabağ bölgesini Ermeni kontrolünden geri almak için ön saflarda yer alıyor. Drone'lar Türkiye'nin dış politikasının ayrılmaz bir parçası oldu. Bu araçların dizaynı ve üretimi ile ilgili Türkiye büyük miktarda deneyim biriktirdi. Türk drone'ları kesinlikle Çin ile rekabet edebilecek kapasitededir. Ayrıca Türk yapımı SİHA'lar, Libya'da meydana gelen iç savaşta gidişatı Türkiye'nin desteklediği Ulusal Mutabakat Hükümeti lehine çevirdi

(Jones, 2020).

3.2.6 Sonuç ve Çıkarımlar

İnsansız hava araçlarının başka ülkelerden tedariki ve yaşanan problemlerin Türkiye’yi kendi İHA ve SİHA’larını üretmeye yönlendirmesi ile bu alanda çok ciddi başarılar imza attığımız gerek sahada kullanılan araçların elde ettiği başarılar, gerekse yabancı basında yer alan haberlerden açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Sınır ötesi hareketlarda elde edilen başarıları takip eden ülkeler de Türk yapımı İHA ve SİHA’ları satın almak için istekli olmuşlardır. İnsansız hava araçlarının sürekli olarak yeni modeller, yeni özellikler ile kendisini geliştirmekte ve prestijini tüm dünyada arttırmaktadır. Sektörün öncüsü sayılabilecek ülkelerin araçlarına göre çok daha düşük fiyatlara sahip olan araçlar maliyet anlamında da ülkeler için avantaj sunmaktadır. Yabancı basının “Oyun değiştirici” olarak nitelendirdiği insansız hava araçlar ile gelecekte de Türkiye’nin çok başarılı sonuçlara imza atacağı şimdiden öngörülebilmektedir.

3.3 Dünyada Türkiye’nin İnsansız Hava Araçları

Türkiye’de geliştirilen İHA ve SİHA’ların keşif, gözetleme ve muharebe alanlarındaki kullanımlarında elde ettiği başarılar Türkiye’yi küresel güç mücadelesinde oyun değiştirici bir aktör haline getirmiştir. Üretime geçilmesi ile dışa bağımlılık asgariye indirilmiş, hatta dünya pazarında rekabet edebilir duruma gelinmiştir. Drone piyasasını domine eden ABD, Çin, İsrail gibi ülkeler arasına çeşitli operasyonlardaki başarıları ile kendisini ispatlamış araçlarıyla Türkiye’de katılmıştır. Bir Pazar avantajı olarak Türk İHA’larının rakipleri olan ABD ve İsrail araçlarına göre daha ucuz olması dikkatleri üzerine çekmiştir. Uluslararası medyada Türk ürünlerinin ucuz olması geniş yer almıştır. Amerikan Reaper’ların 20 Milyon dolar, İsrail Heron’ların 10 Milyon dolara satıldığı pazarda Türk Bayraktar TB-2’lerin 5 Milyon dolara satıldığı bilinmektedir. Hem başarıları ile kendini ispat etmiş olan hem de fiyatı rakiplerinden çok daha uygun olan Türk İHA’ları elbette çok cazip ve avantajlı olmaktadır (Ulu, 2020).

Dünya pazarında ilk ihracat 2012 yılında Kale-Bayraktar ortaklığı ile üretilen 10 adet Gözcü mini İHA’nın Katar’a satılması ile gerçekleşmiştir. 2018 yılında da yine Katar’a 6 adet Bayraktar TB-2 ve Yer Kontrol Sistemi satışı gerçekleştirilmiştir. İlk SİHA

satışı da böylece Katar'a yapılmıştır (The Peninsula Qatar, 2019).

İnsansız hava araçlarıyla yakından ilgilenen diğer devlet ise Ukrayna'dır. 2019 yılında Ukrayna'ya TB-2 ve Yer Kontrol Sistemi satışı gerçekleştirilmiştir. (Abay, 2019). Ukrayna bu araç ve sistemler için 69 milyar dolar ödemiştir (Bekdil, 2019).

2020 yılında da Tunus insansız hava araçları ile ilgili satın alma talebinde bulunmuştur. 14 Aralık 2020 de 3 adet ANKA-S ve 3 adet de Yer Kontrol Sistemi satışı için anlaşma imzalanmıştır. Anlaşma bedelinin 80 milyon dolar olduğu belirtilmektedir. ANKA-S araçlarının ilk ihracatı Tunus'a yapılmıştır (Aksan, 2020).

Türkiye piyasaya etkili ve hızlı bir giriş yapmıştır. Ayrıca silah ihracatında da yükseliş gerçekleşmiştir. İhracatın önemli bölümü ise İHA ve SİHA kaynaklı olmuştur. 2010-2014 yılları arasında ve 2015-2019 yılları arasında Türkiye ihracatı yüzde 86 oranında artmıştır. 2015- 2019 yılları arasında Türkiye en büyük ihracatçılar sıralamasında 19. Sıradan 13. Sıraya yükselmiştir (Taş vd., 2021).

Elif Nur Taş, Zeynep Paralı ve Hatice Nur Çetin'in Dünya Basınında Türkiye'nin Yeni S/İHA Gücü ve Küresel Siyasete Yansımaları isimli makalesinde The Washington Post, The Guardian, Bloomberg gibi önemli isimlerinde yer aldığı kırk iki medya kuruluşuna ait basın yansımalarının tablosu bulunmaktadır. Tablo içerisinde yapılan incelemeye göre bu kırk iki yayın kuruluşunun haberlerinin yüzde 29 unda İHA ve SİHA'ların 'Oyun Değiştirici' nitelikte olduğu, yüzde kırk üçünde 'Stratejik Üstünlük' sahibi olduğu ve yüzde yirmi dokuzunda da 'Düşük Maliyet'li olduğu yönünde haberler yer almıştır. Bununla birlikte bu yayın kuruluşlarının yüzde kırk sekizi bu araçlar tarafından imha edilen Pantsir s-1 isimli aracın haberini yapmıştır. Bu işlem Türkiye'ye ciddi anlamda bir prestij kazandırmıştır. Bu imha işlemi ile ilgili Türkiye'nin sağladığı prestijden yukarıda bahsedilmiştir (Taş vd., 2021).

İHA ve SİHA üretiminde önemli başarılarla sahip olan Türkiye birçok ülkeden de talepler almaktadır. Azerbaycan, Afrika, Angola, Etiyopya, Fas, Irak, Litvanya, Pakistan, Umman, Kırgızistan Tunus, Türkmenistan Kazakistan, Katar, Polonya gibi ülkelere İHA ve SİHA satışları gerçekleştirilmektedir (Boztaş ve Çınar, 2022).

Tablo 3.11: Türkiye’nin İHA İhracatı (Boztaş ve Çınar, 2022).

Ülke	Yıl	Model
Katar	2012	Bayraktar Mini
Suudi Arabistan	2017	Karayel
Libya	2019	Bayraktar TB2
Katar	2019	Bayraktar TB2
Ukrayna	2019	Bayraktar TB2
Azerbaycan	2020	Bayraktar TB2
Tunus	2020	Anka
Nijer		Bayraktar TB2
Nijer		Hürkuş
Fas		Bayraktar TB2
Nijerya		Aselsan Aselpod Hedefleme Podu

Afrika örneği üzerinden Türkiye’nin insansız hava araçlarının etkisini incelemeye çalışacağım.

Türkiye’nin savunma sanayii anlamında Afrika’ya açılımı giderek hızlandığı görülmektedir (Boztaş ve Çınar, 2022). Türk Dış politikasında kazan-kazan yaklaşımı çerçevesinde teknolojisi daha zayıf olan ülkelere yönelik değer katma faaliyetleri bulunmaktadır. Afrika’nın gerek güvenliğe duyduğu ihtiyaç gerekse savunma faaliyetlerine yaptığı harcamalar göz önünde bulundurulduğunda Türk Savunma Sanayisinin pazarda etkinliğini arttırması öngörülebilmektedir. Türk Savunma Sanayii son derece köklü bir tarihe sahiptir. Yükselme döneminde Osmanlı Devletinde bilim ve teknolojiye önem verilmekteydi. O dönemlerde ülke imkanlarıyla top ve savaş gemileri üretiyorduk. Sonraki dönemlerde de savunma anlamında kullanılan silah, bomba, havan topu ve benzeri malzemelerin ülke imkanlarıyla üretimi için her zaman gayret gösterilmiştir (M5 Dergi, 2018).

Türkiye’nin bulunduğu coğrafi ve stratejik konumu da milli güvenlik anlamında her zaman güçlü olmayı gerektirdiğinden bu anlamda gelişmişlik düzeyi oldukça yüksektir. Türkiye Afrika’da Mısır ve Libya ile önemli ticari ortaklıklar gerçekleştirmiştir. Savunma endüstrisi anlamında da Mısır’a ciddi destekler sağlanmış ve ülke ilişkilerinin kuvvetli olması sağlanmıştır. Fakat sonrasında Arap Baharı etkisi ile ilişkiler zayıflamaya başlamıştır. Sonraları bir askeri darbe ile Sisi’nin iktidarı ele geçirmesi sonrası Mısır’a silah satışı da durdurulmuştur (Türkiye Gazetesi, 2013).

Türkiye Cibuti, Fil Dişi Sahilleri, Kongo, Mali, Nijer, Sudan gibi Afrika ülkeleri ile anlaşmalar imzalamış ve “eğitim, teknik, bilimsel iş birliği” kararları alınmıştır. Bu

anlaşmalar ilişkilerin kuvvetlenmesi ve dış politikada olumlu gelişmelere, kazanımlara sebebiyet verecektir. Türkiye Afrika’da yaşanan terör ve benzeri güvenlik problemlerine karşı da destek olmakta ve çözümler üretmektedir. Savunma sanayisinde yer alan özel şirketler Afrika ülkelerine askeri araçlar, mini İHA’lar ihraç etmektedir (Yılmaz, 2018).

Türkiye ile Libya arasındaki güvenlik ilişkileri ve askeri iş birlikleri eski zamanlara dayanmaktadır. ABD’nin Türkiye’ye uyguladığı silah ambargosu sırasında Libya Türkiye’ye önemli yardımlarda bulunmuştur. Ayrıca Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında Kaddafi Türkiye’ye çok önemli desteklerde bulunmuştur (Bardakçı, 2011). İlerleyen yıllarda da Libya ile ilişkiler savunma sanayii anlamında devam etmiştir. Savunma ve Havacılık sanayii anlamında Libya’ya ihracat önemli ölçüde artmıştır (Defence Here, 2022).

Savunma Sanayii anlamında iş birliği içerisinde olduğumuz bir diğer ülke de Senegal’dir. 2017 yılında Türkiye ile Senegal arasında “Savunma Sanayii İş birliği Anlaşması” imzalanmıştır. Bu anlaşma yatırım dışında bölgeyi geliştirme hedefini de içermektedir. Anlaşma sonrasında bir yıl içerisinde ülkeye olan ihracat 69 katına çıkmış ve 4 milyon 796 bin dolara ulaşmıştır (GümrükTV, 2018).

Türkiye son yıllarda Somali’de güvenlik sorunlarına karşı askeri iş birliği ve kamu diplomasisi faaliyetleri yürütmektedir. Somali’ye bu konuda destek vermek amacıyla Türk askeri güçleri Mogadişu’da bir üs kurmuştur. Ayrıca ülkeye talepleri doğrultusunda silah satışı da gerçekleştirilmektedir. Tam donanımlı olan Türk askeri güçleri Somali’ye eğitim anlamında da destek olmaktadır (Mangırcıoğlu, 2021).

Tunus ‘da askeri araçları için önemli ölçüde talepte bulunan ülkelerdendir. Türkiye’de üretilen zırhlı araçlara olan talepleri karşılanmaktadır. Türkiye’ Tunus ile güvenlik ve savunma sanayii anlamında gerçekleştirdiği bu iş birliği sayesinde burada askeri ve siyasi Fransız nüfusunun azalacağı öngörülmektedir (Yılmaz, 2018).

Türkiye’nin ürettiği İHA ve SİHA’lar da güvenlik anlamında desteğe ihtiyaç duyan Afrika’nın talep ettiği araçlar arasındadır. Türkiye ürettiği bu insansız hava araçlarını sadece devletlere satmaktadır. Devlet altı grup ya da örgütlere kesinlikle satış yapılmamaktadır (Boztaş ve Çınar, 2022).

Etkinliğini Dağlık Karabağ savaşında kanıtlayan Bayraktar TB2 İHA’ları ülkelerin satın alma isteklerini arttırmıştır. 2022 Haziran ayında yılında Batı Afrika’da Togo’ya

TB2 sevkiyatı gerçekleştirilmiştir. Yine 2022 Mayıs ayında Nijer altı adet satın almış, Angola'da TB2'ler ile ilgilendiğini ifade etmiştir (Melly, 2022).

Afrika'ya satışı gerçekleştirilen İHA ve SİHA'lar ile ilgili olarak ülkeden ve uluslararası sistemden olumlu ve olumsuz tepkiler alınmaktadır. Türkiye her alanda Afrika ile olan ilişkilerini güçlendirmeye ve karşılıklı iş birliği anlaşmaları yapmaya devam etmektedir. İHA ve SİHA satışları da bu anlaşmaların bir sonucu denilebilir. Türkiye Afrika ile olan bu ilişkilerinde sadece durumu sadece ticari olarak görmemekte ve gönül bağı içeren bir yaklaşım sergilemektedir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'da her platformda Türkiye'nin temel hedefinin Kıta istikrarı ve güvenliği olduğunu ve bununla ilgili desteği vermeye hazır olduğunu ifade etmektedir (Boztaş ve Çınar, 2022).

Türkiye'nin Afrika'ya İHA/SİHA ihracatının, Afrika'nın Sahel, Mozambik gibi koşulları karmaşık bölgelerde şu an Türkiye'nin varlığını takdir eden Afrikalı müslümanları yabancılaştırabileceği söylenmektedir (Küçük, 2021).

Türkiye'yi güvenilir stratejik bir ortak olarak gören Afrikalı ülkeler Türkiye'nin S/İHA teknolojisini tercih etmeye devam etmektedir. Türkiye bu ürünlerin satışı dışında eğitim ve benzeri faaliyetlerde de desteğini sürdürmektedir. Bu ülkelere yapılan S/İHA ihracatları hem bizim Türkiye hem de Kıta açısından önem arz etmektedir. Türkiye'nin temel hedefi bu bölgede güvenlik ve istikrarın sağlanması yönündedir. Olumsuz tepkiler ise daha çok devlet altı yapılanmalar ve terör unsurlarından gelmektedir (Boztaş ve Çınar, 2022).

3.3.1 Sonuç ve Çıkarımlar

Afrika pazarında güvenlik anlamında Türkiye önemli girişimlere sahiptir. Ciddi oranlarda ihracat payına sahip olmakla birlikte eğitim ve benzeri destekleri de ihtiyaç duyan bu ülkelere sağlamaktadır. Dış politikada tüm dünyaya örnek olacak bir tavır sergileyen Türkiye, olaya sadece ticari açıdan bakmamakta, kendisi kazanırken, destek sunduğu ülkelerin de çıkarlarını düşünmekte, yani gerçekten de hem kazanıp hem de kazandırmaktadır. Askeri güvenlik anlamında ihracat yaparken öncelikli hedeflerinden biri de ürün ihraç ettiği ülkeye değer katmak olan Türkiye'nin bu yaklaşımı gerçekten de takdire şayandır. Türkiye'nin insansız hava araçlarının elde ettiği başarılı sonuçlar gelen taleplerden de anlaşıldığı gibi Afrika ülkelerinin de yakından takip ettiği bir konudur. Güvenlik Sanayii anlamındaki tecrübe, güç ve

bununla doğru orantılı olarak da S/İHA'ların elde ettiği başarılı sonuçlar doğrultusunda gelecekte de bu ürünlere olan taleplerin artacağı öngörülebilir.

4. İNSANSIZ HAVA ARAÇLARININ EKONOMİYE KATKISI

Son on yılda Türk savunma sanayisi büyük ilgi görmektedir. Türkiye'nin savunma stratejisinin değişiminde birçok yönlendirici faktör bulunmaktadır. Bu durum, Arap ayaklanmalarından sonrası Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki güvenlik ortamı ve Türkiye'nin savunma sanayiindeki büyük stratejisi, Türkiye'nin savunma sanayisinin yükselişinin ana itici güçleri olarak değerlendirilebilir. Suriye iç savaşı ve çatışmanın Türkiye'nin güvenlik ortamı üzerindeki yayılma etkisi de özellikle önemli faktörlerdir. Bu bakımdan Türkiye'nin drone programı ve etkinliği, stratejik önem taşımakta ve bu da ülkenin milli ve beka güvenliği bağlamında bir güvenlik parametresi olarak ön plana çıkmaktadır.

Türkiye ile Batılı ülkeler arasında gergin olan diplomatik ilişkiler, Türkiye'yi insansız hava sistemleri alanında dünyanın önde gelen üreticilerinden ve kullanıcılarından biri haline getirdi. Türkiye, geçtiğimiz on yılda ulusal insansız hava aracı geliştirme programında çok büyük ilerlemeler kaydetti. Türkiye'nin İHA'larının Irak, Suriye, Libya ve Türkiye'nin güneydoğusundaki etkinliği, gücü ve hayatta kalma kabiliyeti, Türkiye'nin ürünlerinin "savaşta kanıtlanmış" olarak etiketlenmesini sağladı ve Türkiye'ye dünya çapındaki drone pazarında son derece prestijli bir itibar kazandırdı.

Türkiye'nin insansız hava aracı gücünü maksimuma çıkarması, hem konvansiyonel askeri uygulamalarda değişime yol açtı hem de sistemik güç mücadelesinin yeni oyun değiştiricisi oldu. Bu çalışma, tarihsel dönüm noktalarını, drone endüstrisinin arkasındaki stratejik rasyonelliği ve jeopolitik sonuçları dikkate alarak Türkiye'nin drone programının gidişatına ışık tutmaktadır. Bundan da öte, çalışma Türkiye'nin "drone stratejisini" endüstriyel, askeri ve jeopolitik boyutlara odaklanarak tarihsel olarak bağlamsallaştırmakta ve ekonomik, sosyal, uluslararası ilişkiler ve diğer birçok noktadaki etkinliğine yönelik değerlendirmeler içermektedir.

Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye'de üretilen İHA ve SİHA'ların, ülke ekonomisine etkilerine çok yönlü perspektifte okumalar gerçekleştirilmektedir. Ancak öncelikle bu araçların gelişim sürecine ve diğer parametrelere odaklanmak yerinde olacaktır. Bu bağlamda bahsi geçen konular aşağıda belirli bir sıra ile işlenmiş ve incelenmeye çalışılmıştır. Tarihsel bağlamdan başlanarak Türk ekonomisine katkısı işlenmiştir.

4.1 Türkiye'nin Drone Programının Tarihsel Arka Planı

Türkiye, küresel teknolojik gelişmelerin ardından 1980'li yılların sonunda milli İHA tedarik programını başlattı. Yerli satın alma alternatiflerinin bulunmaması nedeniyle satın alma stratejisinin temeli olarak yurt dışı satın alma benimsendi. Bu anlamda Target Technology Ltd. tarafından üretilen Meggitt BTT-3 Banshee, ilk hedef drone sistemi olarak 1989 yılında Türk ordusunun hizmetine girmiştir (Özçelik, 2018). Ayrıca 1994 yılında Almanya'nın "bağışladığı" Canadair CL-89 gözetleme drone sistemleriyle uçuşlar başladıysa da lojistik zorluklar ve kazalar nedeniyle kısa sürede envanterden çıkarıldı. En ciddi girişim ise General Atomics tarafından tasarlanan Gnat 750 ve I Gnat İHA'larının satın alınmasıyla geldi. 1995 yılında stoklara giren bu sistemler, 2005 yılına kadar Kara Kuvvetleri tarafından taktik gözetleme ve destek görevlerinde kullanıldı. 2007-2010 yılları arasında acil İHA ihtiyacını karşılamak amacıyla Israel Aircraft Industries'den (IAI) MALE tipi Heron ve Searcher İHA; İsrail Havacılık Savunma Sistemleri Ltd. firmasına ait Dominator İHA kiralanarak Kara Kuvvetlerinin hizmetine sunuldu. Ek olarak, Aeronautics Defence Systems Ltd. tarafından tedarik edilen 3 adet Aerostar İHA, 2008 yılında Kara Kuvvetleri envanterine alınmıştır. IAI ile Elbit Systems'in eşit ortaklığı olan Israel UAV Partnership'ten (IUP) 10 adet Heron İHA alınmıştır. 2010 yılında 150 milyon dolar değerinde sözleşme imzalayarak Hava Kuvvetleri envanterine giren ilk İHA sistemi oldu. Heron İHA sisteminin ASELSAN'ın ASELFLIR 300T kamerası, SAVRONİK'in Uydu Yer Terminali, MİLSOFT'un Uzak Video Terminali ve Taşınabilir Görüntü Değerleme Sistemi gibi alt sistemleri Türk firmaları tarafından geliştirildi (TRT Haber, 2022; Erdağ, 2020; NTV, 2011).

Heron İHA'larının temini Türkiye için en düşük maliyetli yol değildi. Nitekim Israel Aerospace Industries tarafından tedarik edilen silahsız Heron İHA'larına ilişkin anlaşma 2005 yılında imzalandı ancak elektro-optik yükün entegrasyonu sırasında ve İsrail'in yedek parça sağlamayı reddetmesi sonrasında büyük sorunlar ortaya çıktı. Ayrıca Türkiye, Dökme Kurşun Operasyonu sırasında İsrail'in Gazze'deki eylemlerine yanıt olarak anlaşmayı 2008-2009 yılları arasında askıya alarak teslimatı daha da geciktirdi. Mayıs 2010'da Mavi Marmara olayının ardından Türkiye, İsrail'in yaklaşan Anadolu Kartalı hava manevralarının yanı sıra on Heron'un teslimatı, konuşlandırılması ve bakımı üzerinde de etkisi olan diğer birçok ortak eğitim tatbikatına katılımını iptal etti. Tüm bu olayların ardından 21 Haziran 2010'da

düzenlenen uluslararası askeri konferansta dönemin Genelkurmay Başkanı Orgeneral İlker Başbuğ, Türk güvenlik güçlerinin Türkiye'nin Irak'la olan dağlık doğu sınırında İsrail yapımı Heron İHA'larını gözetleme görevlerinde kullanmaya başladığını ifade etti. Bunun tersine, Haziran 2018'de dönemin Savunma Bakanı Nurettin Canikli, Türkiye'nin İsrail İHA'larını etkin bir şekilde kullanamadığını ifade etti ve İsrail'in kasıtlı olarak 10 kusurlu İHA sattığını, bu nedenle Türkiye'nin PKK'nın Irak'taki mevzilerine yönelik hava harekâtının başarısız olduğunu ve bu İHA'ların kaçırıldığını söyledi (Savunma Haber, 2016; Sabah, 2014). Diğer yandan Türkiye, 2008 yılında General Atomics (Amerikan şirketi) ile RQ-1 Predator veya MQ-9 Reaper İHA'larının satın alınmasını görüşse de ABD'nin teklifini reddeden Türkiye, İsrail insansız hava araçlarını satın almak zorunda kaldı. Aslında Aralık 2008'de Türkiye, PKK'ya karşı mücadelede kullanılmak üzere ABD yapımı on MALE İHA'sının (dört General Atomics MQ-1 Predators ve altı MQ-9 Reaper). FMS (Yabancı Askeri Satış) satın alınmasını talep etti. Haziran 2010'da dönemin ABD Başkanı Barack Obama, dönemin Başbakan olan Recep Tayyip Erdoğan'a, Türkiye'nin İran'ın nükleer meselesine ilişkin diplomatik yaklaşımının, Türkiye'nin İHA satın almasına Kongre tarafından onay verilmesini zorlaştıracakını söyledi. Ardından, ABD'nin Irak'ta askeri operasyonlarının başlamasıyla birlikte, Türkiye'ye daha gelişmiş teknolojiler sağlamanın potansiyel maliyeti olarak, PKK'nın bölgedeki ABD personeli ve teçhizatını misilleme amaçlı hedef alma ihtimali kamuoyunda tartışıldı. Sonuç olarak, Mart 2014'te Reaper satışına ilişkin kongre direnişi üzerine Türkiye, ABD yapımı bir insansız hava aracının silahsız versiyonunun satışı için ABD kongresinden onay talep etti. Son olarak, yaşanan tüm tartışma ve pazarlıkların ardından Mayıs 2016'da Türk Savunma Sanayii Başkanı İsmail Demir, "Ankara'nın artık ABD insansız hava araçlarına ihtiyacı kalmayacağını" vurgulayarak, ABD'nin silah sistemlerinin satışına getirdiği kısıtlamanın Türkiye'yi kendi teknolojilerini geliştirmek üzere harekete geçirdiğini ifade etti. Benzer biçimde Cumhurbaşkanı Erdoğan, ABD ve İsrail ile insansız hava sistemlerinin temininde yaşanan zorluklar nedeniyle Türkiye'nin kendi İHA'larını üretmeye başladığını söyledi. Kısacası, Türkiye ile Batılı ülkeler arasında gerginleşen diplomatik ilişkiler, Türkiye'yi dünyanın insansız hava sistemlerinin önde gelen üreticilerinden ve kullanıcılarından bir ülke olmağa itti (Düz, 2020; Milliyet, 2017).

4.2 Türkiye’de Drone Endüstrisinin Gelişim Süreci

Türkiye’de İHA çalışmaları Mart 1990’da Türk Havacılık ve Uzay Sanayii A.Ş.’nin İHA-X1 adlı projesiyle başladı. Bu projenin navigasyon ve faydalı yük entegrasyon aşamaları, uçuş testleri yapılmasına rağmen bütçe sorunları nedeniyle ilerleyemedi. TSK acil sınır güvenliği ihtiyaçları için sırasıyla 1994 ve 1998 yıllarında ABD General Atomics Havacılık Sistemleri A.Ş. tarafından üretilen TBMM-750 ve I-TBMM’ler satın alındı. TSK, 1980’li yılların sonlarından itibaren İngiltere Meggitt Savunma Sistemleri tarafından üretilen ve Banshee olarak bilinen hedef insansız hava araçlarını da kullanmaya başladı. İlerleyen yıllarda bu dronelerin kullanımı ve satın alınması devam etti ve bu durum dışa bağımlılığa yol açtı. 1995 yılında Millî Savunma Bakanlığı ile TUSAŞ arasında imzalanan anlaşma sayesinde TSK’nın hava savunma eğitim ihtiyacının karşılanması amacıyla İHA’ların ateşlenmesi ve hedef takibine yönelik proje başlatıldı. Bu projelerin amacı, ileri teknolojileri kullanarak, milli yeteneklere sahip, düşük riskli, düşük maliyetli ve operasyonel açıdan esnek insansız hava araçları geliştirmektir. Bu çalışmalar sonucunda atış hedef drone Turna ve takip hedef drone Keklik üretilerek 2001 yılında TSK’da hizmete girmiştir. Her iki drone da halen hava tehditlerinin simülasyonu ve takip tatbikatları amacıyla kullanılmaktadır. Bu çalışmalardan elde edilen deneyimler halihazırda TAI tarafından yüksek hızlı hedef drone Şimşek’in geliştirilmesinde kullanılmaktadır. Takip eden yıllarda TAI, pilot eğitimi ve uçuş testleri için Baykus, Pelikan ve Marty, yakın mesafeden görüntülü keşif, gözetleme ve istihbarat amaçlı ise "Gözcü" isimli çeşitli tipte İHA’lar geliştirmeye devam etti.

2004 yılında Savunma Sanayii Müsteşarlığı, İHA’ların araştırılması, geliştirilmesi ve satın alınmasından sorumlu bir otorite olarak belirlendi. O yıl hâlâ Türkiye’nin İHA politikası açısından bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Savunma Sanayii Müsteşarlığı, öncelikle Türkiye’nin ihtiyaçlarını mini, taktik ve orta irtifa-uzun menzilli (MALE) sınıfı İHA’lar olarak belirledi ve söz konusu sınıflara yönelik geliştirme projelerine start verdi. Bu çerçevede Anka (MALE), Çaldıran (Taktik), Bayraktar (sabit kanatlı Mini) ve Malazgirt (döner kanatlı mini) isimli İHA’lar geliştirildi. Bu projelerin araştırma ve geliştirme süreçleri ilerlerken bir yandan da doğrudan İHA alımları devam etmekte ve SİHA için bir alt yapı oluşturmaktaydı. Anka’nın uçuş testlerinin gecikmesi nedeniyle sınır gözetleme amacıyla Israel Aerospace Industries tarafından geliştirilen MALE sınıfı Heronlar satın alındı. TAI ile

Savunma Sanayii Müsteşarlığı arasında 2004 yılında imzalanan anlaşmaya göre, tüm yer kontrol istasyonu bileşenlerini içeren üç adet Anka İHA sisteminin üretiminin 2012 yılı sonunda yapılması planlanmaktaydı. Anka'nın 18 ay süren (yaklaşık 100 sorti) uçuş testlerinin ardından, uçuşa başlanması planlandı. Kesin kabul için Eylül 2012'de gerçekleştirilen test teknik nedenlerden dolayı başarısızlıkla sonuçlandı (TAI, 2013). Sorunun giderilmesine yönelik incelemeler halen devam etmektedir. Kabul uçuş testlerinin diğer prototiplerle yapılması planlandı. Gözetleme, keşif, sabit/hareketli hedef tespit, teşhis ve takip görevlerinde kullanılmak üzere gece-gündüz gerçek zamanlı görüntü istihbaratı amacıyla geliştirilen bu İHA sisteminin seri üretimi, TSK'nın ihtiyaçları doğrultusunda planlandı. Anka'nın ilk motor çalıştırma ve devreye alma işlemleri 2010 yılında gerçekleştirildi ve aynı yıl Farnborough Air Show'da ilk kez sahneye çıktı. Anka'nın sistem bileşenlerini kalibre etmek ve performans özelliklerini analiz etmek amacıyla 2011 yılında otonom uçuş modunda manevralar 10.000 ft'te başarıyla gerçekleştirildi. Anka projesinden elde edilen önemli tecrübeye göre, Mayıs 2011'de bir grup Türk, TAI liderliğindeki tedarikçiler, Talarion İHA programı için Avrupa Havacılık Savunma ve Uzay Şirketi (EADS) Cassidian ile mutabakat zaptı imzalayarak projeye katıldı (Şen ve Akarslan, 2020; Aksan, 2020).

Anka'nın dayanıklılık ve menzil değerleri Heron ve Predator değerlerinden düşük olsa da bu performans özellikleri ana kullanıcı TSK'nın ihtiyaçlarını fazlasıyla karşılamaktaydı. Anka'nın öncelikli hedefi sürekli istihbarat, gözetleme ve keşif yoluyla Türkiye sınırlarının güvenliğini sağlamaktır. Ayrıca Anka'nın Ar-Ge süreci, silah sistemlerinin gelecekteki ihtiyaçlara göre kurulumuna da olanak sağlamaktadır. Bu sayede Anka, Heron ve Predator'un gerçekleştirdiği istihbarat, gözetleme, hedef tespit ve keşif (ISTAR) misyonlarının yanı sıra Predator'ın gerçekleştirdiği hava saldırısı misyonunu da icra etmektedir. Mühendislik tecrübesini özgün mini İHA sistemlerinin geliştirilmesinden alan Baykar Teknolojiler ve Kalekalıp A.Ş., keşif ve gözetleme amaçlı Çaldıran adıyla bilinen Taktik İHA'yı üretti (Kolukısa, 2021).

Kalekalıp / Baykar Ortaklığı tarafından orijinal olarak 2006 yılında tasarlanıp üretilen Bayraktar mini İHA sistemi, TSK'nın İHA envanterine giren ilk milli üretim olma özelliğini taşımaktadır. Bunların 200'den fazlası halen TSK tarafından ISTAR görevlerinde kullanılmaktadır. Baykar Teknolojiler tarafından geliştirilen ve 2006 yılından bu yana sahaya sürülen Malazgirt, tamamen otonom uçan robot sistemidir. Otomatik dikey kalkış/iniş (VTOL) ve otomatik havada asılı kalma yetenekleri, bu

döner kanatlı İHA sistemini, özellikle coğrafi olarak zorlu çevre koşullarında oldukça cazip bir seçim haline getirmektedir. Halihazırda kullanılan Türk İHA sistemlerinin performans özellikleri, fırlatma/kurtarma yöntemleri ve faydalı yükleri, bu alandaki “muadillerine” göre önemli bir düzeydedir. Savunma Sanayii Müsteşarlığının koordine ettiği devlet projelerinin yanı sıra üniversitelerin İHA sistemleri üzerine yürüttüğü bazı araştırmalar da mevcuttur. Orta Doğu Teknik Üniversitesi tarafından geliştirilen mini İHA sistemi Güventürk ile İstanbul Teknik Üniversitesi tarafından geliştirilen döner kanatlı İHA sistemleri RIHA-1 ve RIHA-2’nin tasarım ve prototip üretim süreçleri devam etmektedir (Yılmaz vd., 2018).

İHA yol haritaları, insansız hava sistemleri için uygulanabilir bir gelecek vizyonu önermekte ve izlenecek teknolojiler, departmanın güçlü yönleri ve yararlanılacak fırsatlar, üstesinden gelinecek riskler ve zorluklar, önerilen bu vizyonun hangi yönleri olursa olsun, hayata geçirmek için alınabilecek eylemler için öneriler oluşturmaktadır (DOD, 2011). Dünyada İHA pazarının lideri olan ABD, 2000’li yılların başından itibaren askeri İHA yol haritaları yayınlamaktadır (DOD, 2000; DOD, 2002; DOD, 2005; DOD, 2011; US Army, 2010). Ayrıca NextGen Projesi çerçevesinde İHA operasyonlarının ABD hava sahası sistemine entegrasyonuna yönelik araştırmalar, ABD Ortak Planlama ve Geliştirme Ofisi’nin Mart 2012’de yayınladığı yol haritasıyla hız kazanmaktadır (JPDO, 2012). Avrupa Birliği ise askeri İHA’lardan ziyade sivil İHA sistemlerine odaklanmış, eylem planı ve stratejik araştırma gündemini içeren bir yol haritası yayınlamıştır (Okrent, 2005). Dünyadaki diğer İHA girişimleri ile rekabet edebilecek konumda olabilmek için İHA teknolojilerinde ulusal koordineli Ar-Ge çalışmaları kritik önem taşımaktadır. Bu çerçevede Türkiye’nin kendi ihtiyaçlarını ulusal kaynaklardan karşılayabilmesi için İHA sistemlerine ilişkin mevcut ve gelecekteki projelerini bir yol haritası çerçevesinde belirlemesi büyük önem taşımaktadır. Bu planlama sürecinin desteklenmesi, orta ve uzun vadede işletme verimliliğini artırırken maliyetleri ve dışa bağımlılığı azaltacaktır. Bu doğrultuda TSK, üniversiteler ve özel girişimlerin iş birliğiyle Savunma Sanayii Müsteşarlığı tarafından ülkelerin İHA teknolojileri konusundaki uzmanlığına benzer “İHA Yol Haritası (2011-2030).” belgesi yayımlandı (Savunma Sanayii Müsteşarlığı, 2011). Bu belgenin amaçları şunlardır:

- Milli savunma sanayinde İHA projeleri üzerinde çalışan tüm ortaklar için ortak bir jargon geliştirmek,

- Tüm milli İHA sistem/alt sistem projelerinin tek çatı altında toplanması,

İHA'ların operasyonel, endüstriyel ve teknolojik açıdan amaçlanan yetenek düzeyinin dikkate alınması ve tahmin edilen büyümeye uygun olarak finans, kaynak (insan/tesis/ekipman) yönetimi, eğitim/danışmanlık ve iş geliştirme/pazarlama alanlarındaki stratejik planlamayı desteklemek.

Her ne kadar çeşitli kuruluşlar İHA'ların sınıflandırılması için farklı kategoriler belirlemiş olsa da İHA'ların çoğunlukla ağırlık, uçuş yüksekliği, dayanıklılık ve menzil gibi performans özelliklerine göre sınıflandırılacağı kabul edilmektedir. Ancak Savunma Sanayii Müsteşarlığının yayınladığı yol haritası belgesinde İHA sistemleri performans özelliklerinden ziyade milli ihtiyaçlar dikkate alınarak askeri görevlere göre sınıflandırılmaktadır. Gözetleme/keşif, saldırı, hedef drone ve tuzak, elektronik harp ve özel görevler bu belgede tanımlanan beş ana askeri görevdir. Her görev, gerekli İHA sistemlerini sınıflandırmak için kullanılan alt görevleri içerir. İHA'ların performans özellikleri bu alt görevlerin içeriğine göre belirlenmektedir. Yol haritası belgesinde tanımlanan tüm projelerin hayata geçirilmesiyle 2030 yılına kadar Türk İnsansız Muharebe Hava Aracına teknolojik altyapının hazırlanması hedeflenmektedir. Gelecekteki teknolojik gelişmeler ve değişen ihtiyaçların karşılanması amacıyla bu yol haritası belgesi periyodik olarak revize edilecektir. İHA sektöründen alınan geri bildirimlere ve üreticiler, son kullanıcılar ve üniversitelerin de dahil olduğu geleceğin atölye organizasyonlarına göre önemli bir süreç takip edilecektir. Ayrıca Savunma Sanayii Müsteşarlığı, bu belgeyi insansız hava araçlarının yanı sıra insansız gemileri ve kara araçlarını da kapsayacak şekilde "İnsansız Sistemler Yol Haritası"na dönüştürmeyi planlamıştı (Savunma Sanayii Müsteşarlığı, 2011). Ancak benzer yol haritası dokümanlarıyla karşılaştırıldığında Türkiye İHA yol haritasında Ar-Ge, üretim ve tedarik alanındaki İHA yatırımlarının mevcut ve gelecekteki finansman ayrıntılarına yer verilmemektedir (DOD, 2000; DOD 2002; DOD, 2005; DOD, 2011). Ayrıca, özellikle hava taşımacılığı sektöründeki hızlı büyüme dikkate alınarak, en önemli konulardan biri olan İHA operasyonlarının ulusal hava sahasına entegrasyonunun yol haritası belgesinde yer alması gerekmektedir. İHA süreci, sonraki takip eden yıllarda daha güçlü bir sistem olan silahlı insansız hava araçları yani SİHA ile çok yönlü ve güçlü bir endüstriye evrilmiştir (Nişancı vd., 2018).

Bayraktar TB2 taktik İHA sistemi prototipinin Kalekalıp - Baykar Makina Ortak

Girişimi tarafından geliştirilmesine 2007 yılında başladıktan sonra geliştirilen prototip İHA, ilk uçuşunu 8 Haziran 2009'da gerçekleştirdi. TB2, 110.000'in üzerinde operasyonel uçuş saatiyle verimli bir şekilde kullanıldı. 2014 yılından bu yana TSK, Jandarma ve Emniyet Genel Müdürlüğü'nün hizmetinde bulunmaktadır. Ayrıca 10 adet Bayraktar TB2 İHA Deniz Kuvvetleri Komutanlığına teslim edilmiş ve sonraki yıllarda bu sayı artmıştır. Bayraktar İHA sistemi, TSK tarafından operasyonel olarak kullanılmasının yanı sıra, Ukrayna ve Katar gibi ülkelere de ihraç edilen ilk yerli İHA sistemi olma özelliğini taşımaktadır. Bayraktar Akıncı platformu da geliştirme aşamasındaydı ve bazı prototipleri sunulmuştu. Bayraktar Akıncı, Mikro Akıllı Mühimmat MAM-L taşıyabilen havadan yere ve havadan havaya saldırı görev uçağı olarak tasarlandı; Akıllı Mikro Mühimmat MAM – C, Cirit Füzesi, L-UMTAS Füzesi, Minyatür Lazer Güdümlü Mühimmat Bozok, Kanat Destekli Güdümlü Bomba MK-82, MK-81; MK-82, MK-83 Güdümlü Bombalar (JDAM), Havadan Havaya Füze Gökdoğan ve Bozdoğan ve Standoff Missile SOM-A. Ayrıca Bayraktar Akıncı, çok rollü aktif elektronik olarak taranan dizi (AESA) radarı, SAR/GMTI radarı, geniş alan gözetim sistemi, elektronik savaş, bir ELINT/SIGINT paketi, görüş hattı ötesi (BLOS) uydu iletişim sistemleri, KEDİ FLIR'I; ESM bölmesi ve yeni bir çarpışma önleme sistemi de sürece entegre edildi. Akıncı İHA'nın ilk uçuşu Aralık 2019'da kaydedildi (Bakır, 2020).

Türkiye'nin kendi İHA programını geliştirmede öncü firmalardan bir diğeri de Vestel Savunma Sanayii oldu. Efe Mini İHA Sisteminin prototip üretimine 2005 yılında başlanmış; ancak sistemin seri üretimi yapılmadı. Daha sonra 2007 yılında Vestel Savunma tarafından Karayel Taktik İHA Sistemi'nin prototip geliştirilmesine başlandı. Keşif ve gözetleme görevleri için NATO'nun STANAG-4671'e göre tasarlanıp üretilen ilk ve tek taktik insansız hava aracıydı. Karayel Taktik SİHA Sistemi 2015 yılından bu yana faaliyette olup toplam uçuş süresi 10.000 saate ulaşmıştır. Vestel Savunma Sanayii tarafından Karayel SİHA'nın silahlı versiyonu olan Karayel-SU, 2017 yılında Dubai Airshow'da sergilenmiş olup, kısmen silahlı Karayel-SU'nun uçuş testlerinin Ocak 2018'de başlaması planlanmıştı. Otonomiye ve yapay zekaya artan güven, otonom sistem ve platformların geliştirilmesi, hibrit savaş koşullarındaki tehlikelerin azaltılmasında önemli bir rol oynayabilir. Endüstriyel gelişmeleri yakından izleyen Türkiye'de, Savunma Teknolojileri Mühendislik ve Ticaret A.Ş. (STM) tarafından geliştirilen KARGU Otonom Taktik Çok Rotorlu

SİHA, ALPAGU Otonom Taktik Sabit Kanatlı SİHA ve TOGAN Otonom Çok Rotorlu İHA, başıboş dolaşmanın ilk örnekleri oldu. Özellikle şehir içi operasyon ortamlarında pek çok avantaj sunan bu sistemlerin seri üretimine 2017 yılında başlandı. Türk Havacılık ve Uzay Sanayii, Baykar Makina, STM ve Vestel Savunma Sanayi dışında pek çok özel şirket ve üniversitede İHA ve SİHA sistem ve alt sistemlerinin geliştirilmesi konusunda çalışmalar etmektedir (Erdağ, 2020).

4.3 İHA ve SİHA Endüstrisinin Ekonomiye Katkısı

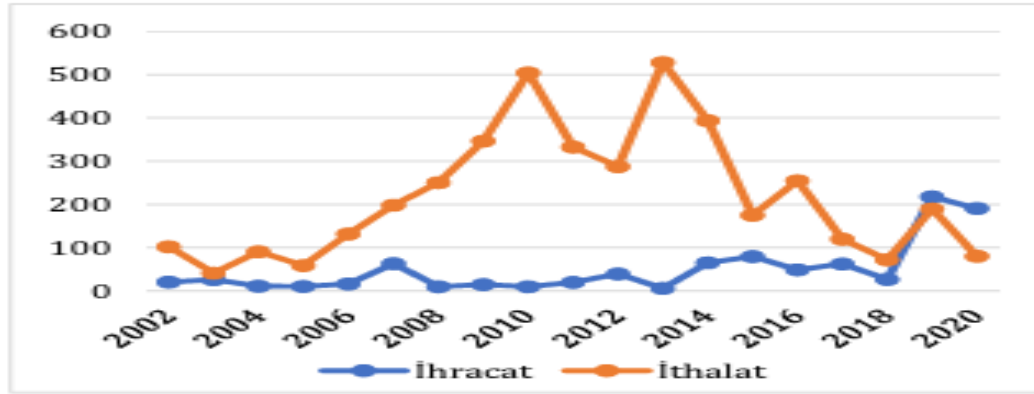
Daha önce sadece ufak çaplı ihracatlar ile İHA ve SİHA alanında “tutunmaya” çalışan Türkiye, 2023 yılı itibari ile dünyanın bu alanda en fazla ihracat yapan ilk 5 ülkesi arasına girmiştir. Bu radikal durum bir bakıma; Türkiye’nin yerli İHA programının, İdlid Balyun’da 33 Türk askerinin öldürüldüğü Türk konvoyuna düzenlenen saldırının hemen ardından Suriye’nin İdlid ilinde Suriye rejim güçlerine karşı yeni ve devrim niteliğinde bir kombine hava ve kara operasyonu gerçekleştirilmesiyle dünya çapında ilgi görmesi “sayesinde” olmuştur. Türkiye’nin İHA’larının Irak, Suriye, Libya ve Türkiye’nin güneydoğusundaki etkinliği, gücü ve hayatta kalma kabiliyeti, Türkiye’nin ürünlerinin "savaşta kanıtlanmış" olarak etiketlenmesini sağladı. Türk İHA’larının operasyonel menzili göz önüne alındığında, Türkiye’nin günümüzde yurtdışında askeri drone konuşlandırması yaptığı düşünülen 16 ülke arasında yer aldığı ifade edilmektedir. Tüm bu özellikler Türkiye’ye dünya drone pazarında birçok rakibinin aksine oldukça prestijli bir itibar kazandırmaktadır (Karaağaç, 2016; Birer, 2022).

Savunma pazarındaki bu başarılar aynı zamanda Türk şirketlerinin havacılık sektöründeki olumlu atılımlarının da bir sonucudur. Türk Havacılık ve Uzay Sanayii tarafından geliştirilen ANKA, 4 saatlik keşif ve gözlem uçuşunu tamamlayarak ilk görev uçuşunu 5 Şubat 2016’da Elâzığ’da gerçekleştirdi. ANKA, daha sonra Suriye’nin kuzeyindeki Zeytin Dalı Harekatı’nda konuşlandırılan, Roketsan yapımı MAM-L mini havadan karaya füze ve CİRİT lazer güdümlü havadan karaya roketle silahlandırıldı. Bu görevlerin ardından Türk Havacılık ve Uzay Sanayii, 2018 yılında Endonezya’nın devlete ait havacılık şirketi PT Dirgantara Indonesia (PTDI) ile teknoloji transferi ve 40.000 feet çalışma yüksekliğine sahip yeni bir MALE İHA geliştirilmesi konusunda anlaşmaya vardı. Çerçeve anlaşmaya göre Türk Havacılık ve Uzay Sanayii, PTDI’nin N219 ve N245 küçük ve bölgesel turbo prop projelerinde de

uzmanlığını paylaşacak. Ayrıca Uluslararası Savunma Sanayii Fuarı (IDEF) 2017 kapsamında DRB-HICOM Holding çatısı altında DEFTECH ile sürmekte olan görüşmeler ANKA'nın Asya pazarında da dikkat çektiğinin kanıtıdır. Uluslararası Silah Sistemleri ve Askeri Teçhizat Fuarı KADEX 2018'de, Türk Havacılık ve Uzay Sanayii'nin, ANKA İHA ve HÜRKUŞ yeni nesil eğitim uçağının üretimi ve tedariği konusunda Kazakistan Havacılık Endüstrisi (KAI) ile iş birliği konusunda anlaşmaya vardığı açıklandı. Karaçi'de düzenlenen Uluslararası Savunma Fuarı ve Semineri (IDEAS) 2018'de, Pakistan Deniz Kuvvetleri'nin ANKA-S ile ilgilendiği ve görüşmelere başladığı söylendi (Ateş, 2021; Baykartech, 2023).

Mart 2020'de Türk Havacılık ve Uzay Sanayii'nin Tunus ile altı ANKAS insansız hava aracı, üç yer kontrol istasyonu ve belirsiz düzeyde teknoloji transferi temini için 240 milyon dolar değerinde bir anlaşma imzaladığı açıklandı. Başarıyla büyüyen bir diğer Türk şirketi ise, Türkiye tarihinin ilk gelişmiş insansız hava platformları ve yardımcı sistemleri ihracatını gerçekleştiren Baykar Makina'dır. Bayraktar TB2, Eylül 2016'da Hakkâri Çukurca'daki PKK hedeflerine karşı ilk görevini 5 teröristi etkisiz hale getirerek kaydetti. SİHA'ların terörle mücadele operasyonlarında görevlendirilmesinden bu yana geçen ilk iki yılda, drone saldırılarıyla toplam 405 terörist etkisiz hale getirildi. Bayraktar İHA'ları, 2016 yılında Fırat Kalkanı Harekatı'nda Türk savaş uçaklarına destek görevi yaparak Suriye'nin kuzeyindeki DEAŞ teröristlerine ait 5 hedefi imha etmişti. Toplam 5.300 saat uçuş süresine sahip Bayraktar TB2, Zeytin Dalı Harekatı'ndaki bütün uçuşların %90'ını, toplam 2.000 saat uçuş süresiyle Bahar Kalkanı Harekatı'ndaki bütün uçuşların %80'ini gerçekleştirdi. Terörle mücadele ve sınır ötesi operasyonlarda kuvvet çarpanına dönüşen Bayraktar İHA Sistemleri, Ukrayna ve Katar gibi ülkelere ihraç edilen ilk yerli İHA sistemi olmayı başardı. Baykar Makina ile Katar Silahlı Kuvvetleri arasında, Doha Uluslararası Deniz Savunma Fuarı ve Konferansı (DIMDEX) 2018'de 6 adet Silahlı Bayraktar TB2 hava aracı platformu ile 3 adet yer kontrol istasyonu sistem ve ekipmanı ile İHA eğitiminin teslimatını kapsayan sözleşme imzalandı. Sözleşme, Katar ve Türk orduları arasında iş birliği yönünde dikkate değer bir adım olarak algılandı. Ek olarak, 2019 yılında Baykar ve Ukrayna devlet silah ticareti şirketi Ukrspecexport, Ukrayna'ya altı silahlı insansız hava aracı, üç yer kontrol istasyonu sistemi ve ekipmanının satın alınmasına ilişkin 300 milyon doların üzerinde bir anlaşma imzaladı (Karabulut, 2022; TRT Haber, 2022).

Tablo 4.1: Türkiye'nin İHA İhracat-İthalat Verileri (Ateş, 2021).

Tablo 4.1 incelendiğinde, Türkiye'nin 2010-2016 yılındaki ithalatına karşılık 2020'de ithalat önemli oranda düşüş göstermektedir (Ateş, 2021). Yine 2020 yılına gelindiğinde, ihracatın önemli oranda ivme kazandığı görülmektedir.

Abu Dhabi'de düzenlenen İnsansız Sistemler Fuarı (UMEX) 2016'da Vestel Savunma'nın ürettiği Karayel İHA, başta Suudi Arabistan, BAE ve Katar olmak üzere ortak geliştirme, üretim ve tedarik seçenekleri arayışında olan ülkelere yoğun ilgi gördü. Şirket, 2017 yılında Suudi Arabistan'ın Advanced Electronics Company'si ile iş birliği ve yerelleştirme amacıyla 200 milyon dolarlık toplam anlaşma boyutuna sahip 4 bildirimle dair bir mutabakat zaptı imzaladı. Mayıs 2020'de Suudi Arabistan Krallığı Askeri Sanayi Genel Müdürlüğü, 2021'de altı, beş yıl içinde ise 40 İHA üretme projesine başladığını duyurdu. Açıklamada, Karayel İHA'nın bütün satış haklarına sahip olan Intra Savunma Teknolojileri'ne, lisanslı insansız hava aracı üretmek üzere proje onayı verildiğinin altı çizildi. Firmanın Karayel için pazarlama çalışmalarını 2023'te Suudi ordusuna yöneltmesi ve Brezilya ve Kuveyt'e ihracat yapması beklenmektedir. Savunma ve havacılık ihracat verilerine göre, sektörün Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayii Başkanlığı koordinasyonunda son yıllardaki ihracat performansı 2022 yılında da sürdü. Savunma ve havacılık sanayisinin geçen yılın 11 ayında 2 milyar 778,3 milyon dolar olan ihracatı, yüzde 35,7 artarak 3 milyar 770,4 milyon dolara ulaştı. İhracatta savunmanın payı yüzde 68,9, sivil havacılığın payı yüzde 20,3 oldu. Sektörün 12 aylık ihracat performansı yüzde 37,4 artışla 4 milyar 202 milyon doları buldu. Sektör söz konusu yılda 4 milyar dolarlık hedefini aşmıştı (SavunmaSanayiist, 2021; Atasoy, 2022; Savunmatr, 2023).

Türk savunma ve havacılık sanayisinin ihracatı noktasında İHA'lar ilk sırada

bulunmaktadır. 2021 yılının 11 ayında 484,6 milyon dolarlık İHA ihracatı yapan Türkiye, 2022'nin aynı döneminde yüzde 80 artışla 871,5 milyon dolarlık satış gerçekleştirdi. İhracatta en büyük artış yüzde 179 ile mühimmat ve füze sistemlerinde kaydedildi. 2022 yılında 443,7 milyon dolarlık füze sistemi ve mühimmatları noktasında önemli bir ticari performans sergilemiş ve yüzde 63 artış ile 428 milyon doların üzerinde ihracata imza atan kara aracı ihracatını da önemli oranda geçmiştir. Baykar 2022 yılı itibari ile yurtdışına savunma ekipmanı ihracatı gerçekleştiren en büyük şirket olmuş ve 10 aylık 2022 verileri göz önüne alındığında %7,2'lik artışa denk gelen 3 milyar 611,5 milyon doların %40'ını tek başına yapmıştır (aa.com.tr, 2023).

5. TÜRKİYE’DE ÜRETİLEN İHA VE SİHALARIN ULUSLARARASI İLİŞKİLERE ETKİSİ

İHA ve SİHA’lar özellikle Libya, Suriye ve Karabağ operasyon/savaşlarında da gösterdi ki; yeni savaş konsepti, insansız ve küçük hava araçları çerçevesinde şekillenmektedir. Bu durum, dünyanın bir gerçeği olan; güçlü ülke güçlü ilişkiler doğurur tezini de sorgulamayı beraberinde getirir. Zira, günümüzde haklının güçlü olduğu değil; güçlünün haklı olduğu bir senaryoda, savaşta güçlü yönleri ve araçlara sahip ülkeler, uluslararası ilişkilerde de güçlü bir pozisyona sahip olur. Uluslararası ilişkilerin çok yönlü boyutu incelendiğinde, savaş konseptinin bu değişimi, yeni güç ittifaklarının doğuşuna ve yeni ilişkilerin gelişmesine kapı aralar. Çalışmanın bu bölümünde, İHA ve SİHA’ların uluslararası ilişkilere ne yönde etkisi olduğuna ve Türkiye çerçevesinde bu araçların ülkenin uluslararası ilişkilerine etki düzeyine odaklanılmaktadır.

5.1 İHA ve SİHA’ların Uluslararası İlişkilere Çok Yönlü Etkisi

Son yıllarda yaygın olarak drone olarak bilinen insansız (silahlı-silahsız) hava araçlarının (İHA-SİHA) savaşlarda kullanımı giderek artmaktadır. Her ne kadar dronelar esas olarak gözetleme ve keşif amacıyla kullanılmış olsa da drone savaşı olarak bilinen bir uygulama olan hava saldırıları düzenlemek için de kullanılmaktadır (Demir ve Demir, 2018). Bu teknolojinin avantajları olmakla birlikte, drone savaşlarının uluslararası ilişkiler üzerinde, özellikle hukuki ve etik sonuçları ile yeni iş birlikleri-ittifaklar noktasında çok daha derin ve bir o kadar “hayati” etkileri bulunmaktadır. Yasal açıdan bakıldığında, dronların savaşta kullanılması, devletlerin meşru müdafaa hakkı ve uluslararası insancıl hukuk hakkında soruları gündeme getirmektedir. Uluslararası hukuk, bir devletin meşru müdafaa amacıyla yalnızca gerekli olduğunda ve karşı karşıya kalınan tehditle orantılı olduğunda güç kullanmasını gerektirir. Ancak, drone saldırılarının çoğu zaman ne gerekli ne de orantılı olduğunu ve bunların ikincil hasara ve sivil kayıplara yol açabileceğini ve bu durumda yasa dışı olarak değerlendirilebileceğini değerlendirmek gerekmektedir. Etik açıdan bakıldığında, insansız hava araçlarıyla yapılan savaşlar, uluslararası çatışmalarda güç kullanmanın ahlakına ilişkin soruları gündeme getirmektedir ve uluslararası kamuoyuna göre bu durum, ülkelerin onlarla olan çok yönlü ilişkilerin

doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyebilmektedir (Kurt ve Ün, 2015).

Drone'lar saldıran gücün zayıf riskini azaltabilirken, aynı zamanda devletlerin savaşı uluslararası anlaşmazlıkları çözme aracı olarak kullanmasını da kolaylaştırabilir. Bu durum devletlerin diplomatik çözüm yerine şiddete başvurmaya daha istekli hale gelmesine ve uluslararası ilişkilerin bozulmasına neden olabilir. Sonuç olarak İHA savaşlarının uluslararası ilişkiler üzerindeki hukuki ve etik sonuçları göz ardı edilmemelidir. Devletler, bunu yapmaya karar vermeden önce savaşta İHA kullanmanın hem yasal hem de etik sonuçlarını dikkate almalıdır. Bu, devletlerin kendi çıkarları uğruna uluslararası hukuku ihlal etmemelerini veya uluslararası ilişkilere zarar vermemelerini sağlamaya yardımcı olacaktır (Yardımcı, 2019).

Drone teknolojisindeki son gelişmeler, dünyanın dört bir yanındaki ülkelere, benzeri görülmemiş bir hız ve doğrulukla insansız havadan gözetleme yapma yeteneği kazandırdı. Uluslar artık birbirlerinin davranışlarını gerçek zamanlı olarak izleme yeteneğine sahip olduğundan, bunun uluslararası diplomasi üzerinde derin bir etkisi oldu. Drone gözetimi çeşitli bağlamlarda kullanılmış olsa da en önemli etki uluslararası güvenlik alanında görüldü. Ülkeler birbirlerinin sınırlarını gözetleyebildikçe, dış güçlerden gelebilecek potansiyel tehditleri tespit etme ve bunlara yanıt verme konusunda daha donanımlı hale gelmektedirler. Ayrıca drone gözetimi, birlik hareketlerinin ve diğer faaliyetlerin daha doğru bir şekilde izlenmesine olanak tanıyor ve bu da potansiyel çatışmaların azaltılmasına yardımcı olabilmektedir.

Drone gözetiminin bir diğer önemli faydası da istihbaratın daha verimli bir şekilde toplanabilmesidir. Faaliyetlerin gerçek zamanlı görünümünü sağlayarak, uluslar diğer ülkelerin davranışları hakkında değerli bilgiler edinebilir ve uluslararası ilişkilerle ilgili bilinçli kararlar alabilirler. Bu, küresel çatışmaların geniş kapsamlı sonuçlara yol açabileceği günümüz dünyasında özellikle önemlidir (Ateş, 2021; Aksan, 2020).

Drone gözetiminin birçok avantajına rağmen, uluslararası diplomasi üzerindeki etkisine ilişkin hala bazı endişeler bulunmaktadır. Özellikle drone kullanımının, ülkelerin birbirlerinin faaliyetlerini izinsiz olarak gözetlemesiyle yeni bir casusluk biçimine yol açabileceğinden endişe edilmektedir. Bu, düşmanlık duygularına yol açabilir ve bu da diplomatik çabaları sekteye uğratabilir. Sonuçta, drone gözetimi uluslararası diplomasi için güçlü bir araç olma potansiyeline sahiptir. Faaliyetlerin daha iyi izlenmesine olanak tanıyarak ve değerli istihbarat sağlayarak, çatışmaların önlenmesine ve uluslar arasında daha iyi ilişkilerin geliştirilmesine yardımcı olabilir.

Ancak drone kullanımının etik olmayan casusluğa veya uluslararası güveni zedeleyebilecek diğer faaliyetlere yol açmamasını sağlamak önemlidir (Kahveci ve Can, 2017).

Drone kullanımı hükümetlerin ve orduların operasyonları daha hassas ve doğru bir şekilde yürütmesine olanak sağladı. İHA ve SİHA'lar çatışma bölgelerindeki hedefleri tespit etmek ve hassas güdümlü mühimmatları minimum ikincil hasarla göndermek için kullanılabilir. Bu, sivil kayıplarını en aza indirmeye, sivillerin yer değiştirmesini azaltmaya ve altyapıya verilen zararı sınırlamaya yardımcı olabilir. Ayrıca, uyuşturucu kaçakçılığı ve insan kaçakçılığı gibi yasa dışı faaliyetleri tespit etmek ve izlemek için drone'lar giderek daha fazla kullanılmaktadır. İHA'lar kapsamlı gözetim yetenekleri sağlayarak bu faaliyetlerin önlenmesine ve kesintiye uğramasına yardımcı olabilir. Bu durum, özellikle bu teknolojiye sahip ülkelerin, bir terör faaliyeti ya da faaliyetleri ile muhatap olan ülkelere yapacakları doğrudan ya da dolaylı yardım ile güçlü bir uluslararası ilişkiler süreci ortaya koymasını sağlayabilir. Libya ve Karabağ'da, merkezi hükümetlere olan doğrudan ya da dolaylı yardım, bu ülkelere drone yardımı sağlayarak savaşın seyrini değiştiren Türkiye'nin, bu ülkeler ile sonrasında geliştirdikleri ilişkileri çok daha olumlu bir duruma sokmuştur. Aynı şekilde İsrail'in kamikaze droneleri, Azerbaycan-İsrail arasında daha güçlü bir ilişkiler ağının kurulmasında önemli bir rol oynamıştır (Şen ve Akarslan, 2020; Ertuna, 2022).

Öte yandan drone teknolojisinin kullanımının bazı potansiyel dezavantajları da uluslararası ilişkiler noktasında bulunmaktadır. Endişelerden biri, İHA'ların kötü niyetli aktörler tarafından kötüye kullanılması veya kötüye kullanılması olasılığıdır. İnsansız hava araçları sivil halkın rızası olmadan gözetleme amacıyla kullanılabilir.

Ayrıca kimyasal veya biyolojik ajanlar gibi kitle imha silahlarının taşınmasında da kullanılabilirler. Bu nedenle hükümetlerin ve orduların İHA'ların sorumlu bir şekilde ve uluslararası hukuka uygun şekilde kullanılmasını sağlayacak adımlar atması büyük önem taşımaktadır. Buna uyulmadığı takdirde, bu teknolojiyi tehdit olarak gören ülkelere, daha büyük tepkiler ortaya koyabilmektedir. Zira, ABD'nin Arjantin üzerinde 2019 yılında günlük ortalama 110 sorti yaptığı dönemde, Arjantin 5 defa bu ülkeye nota vermiştir. Sonuç olarak, drone teknolojisinin küresel güvenlik üzerinde büyük bir etkisi oldu. İHA'lar istikrarı korumak ve çatışmayı önlemek için büyük etki yaratacak şekilde kullanılabilse de bunların kullanımıyla ilişkili potansiyel riskler de vardır. Bu nedenle hükümetlerin ve orduların İHA'ların sorumlu bir şekilde ve

uluslararası hukuka uygun şekilde kullanılmasını sağlayacak adımlar atması önemlidir (Business Insider Intelligence, 2020; Yiğit vd., 2018).

Drone savaşının ortaya çıkışı, şüphesiz uluslararası ilişkilerin manzarasını değiştirdi ve hızla gelişen bu teknolojinin etik, yasal ve stratejik sonuçları hakkında soruları gündeme getirdi. İnsansız hava araçları giderek daha karmaşık ve erişilebilir hale geldikçe, küresel güvenlik dinamikleri ve diplomatik ilişkiler üzerindeki etkileri de daha belirgin hale gelmektedir. Drone savaşının uluslararası ilişkilerde gelişen rolü, hem olumlu hem de olumsuz sonuçlarıyla birlikte çok yönlüdür (Lee ve Choi, 2016).

Drone savaşının en önemli yönlerinden biri, özellikle İHA'ları konuşlandıran ülke için insan hayatına yönelik riski en aza indirebilme yeteneğidir. Bu, Afganistan, Pakistan ve Yemen gibi ülkelerdeki terörle mücadele operasyonlarında onları yaygın olarak kullanan ABD gibi ülkelerin dronelara olan bağımlılığının artmasına neden olan önemli bir faktördür. Dronelar, karadaki bot ihtiyacını azaltarak askeri müdahalenin insani ve finansal maliyetlerini sınırlamaya yardımcı olabilir ve bu da onu politika yapıcılar için daha çekici bir seçenek haline getirebilir. Ancak aynı özellik, insansız hava aracı savaşının güç kullanımı eşiğini düşürme potansiyeline ilişkin endişeleri de arttırmaktadır. Kendi personeli için daha az risk olması nedeniyle hükümetler askeri müdahaleye başvurmaya daha yatkın olabilir, bu da potansiyel olarak çatışmaların tırmanmasına ve uluslararası ilişkilerin istikrarsızlaşmasına yol açabilir. Dahası, son yıllarda İHA'ların düşürülmesi veya ele geçirilmesiyle ilgili çok sayıda olayın da gösterdiği gibi, insansız hava araçlarının sınırlar arasında konuşlandırılabilmesinin göreceli kolaylığı, devletler arasındaki gerilimi daha da arttırmabilmektedir (Altunok, 2010; Scharrer ve Blackburn, 2022).

Drone savaşının bir diğer önemli boyutu, uluslararası ilişkilerde güç kullanımını düzenleyen normlar ve yasalar üzerindeki etkisidir. İHA'ların artan yaygınlığı, uluslararası insancıl hukuk ve meşru müdafaayı düzenleyen kurallar gibi mevcut yasal çerçevelerin uygulanabilirliği konusunda bir tartışmayı ateşledi. Bazıları, aktif çatışma bölgeleri dışında hedefli cinayetler için İHA'ların kullanılmasının bu normların ihlali anlamına geldiğini savunurken, diğerleri bu tür saldırıların terörle mücadelede meşru bir araç olduğunu ileri sürmektedir. İHA-SİHA savaşının yasallığı etrafındaki tartışmanın, uluslararası sistemin meşruluğu ve bu silahları kullanan devletlerin güvenilirliği üzerinde sonuçları bulunmaktadır. Daha fazla ülke drone teknolojisi edindikçe, açık yasal yönergelerin bulunmamasının, İHA'ların uluslararası normları

baltalayacak ve küresel istikrarsızlığa katkıda bulunacak şekillerde kullanılmasına yol açabileceği riski ortaya çıkmaktadır. Son olarak, drone teknolojisinin giderek yaygınlaşmasının uluslararası ilişkilerdeki güç dengesi üzerinde etkileri bulunmaktadır. Daha fazla devlet İHA edindikçe, sınırları ötesinde güç yansıtma ve gözetleme yapma yeteneği giderek daha demokratik hale gelmektedir. Devlet dışı aktörler ve küçük devletler daha önce büyük güçlere ayrılmış yeteneklere erişim kazandıkça, bunun geleneksel güç dinamiklerini bozma ve yeni güvenlik sorunları yaratma potansiyeli bulunmaktadır (Kılıçoğlu, 2021; Brownsword, 2020).

Sonuç olarak, drone savaşının uluslararası ilişkiler üzerindeki etkisi karmaşık ve çok yönlüdür. İHA ve SİHA'ların kullanımı stratejik avantajlar sunabilir ve askeri müdahalenin insani maliyetini en aza indirebilirken, aynı zamanda küresel güvenlik ve diplomasi üzerinde geniş kapsamlı etkileri olan etik, yasal ve insani kaygıları da artırmaktadır. Drone teknolojisi gelişmeye devam ettikçe, politika yapıcılarının ve akademisyenlerin bu silahların uluslararası sistemdeki uygun rolü hakkında sağlam bir tartışmaya girişmeleri ve istikrarsızlaştırma ve çatışma potansiyelini en aza indirmek amacıyla bunların kullanımına yönelik net yönergeler geliştirmeleri hayati önem taşımaktadır.

5.2 Türkiye'nin İHA-SİHA Araçlarının ve Kullanımlarının Uluslararası İlişkilere Etkisi

Türkiye, İHA-SİHA teknolojisine geç başlamasına rağmen (piyasadaki diğer aktörlere nazaran), bu alanda çok güçlü ilerlemeler kat etmiş ve pazarın güçlü aktörlerinden biri haline gelmiştir. Bu durum, ekonomi ve savunma bağlamında önemli kazanımlar sağlamakla birlikte Türkiye'nin uluslararası ilişkilerdeki çok yönlü etkisini de daha belirgin hale getirmiştir. Türk liderler, insansız askeri teknoloji ve robotik savaş sahasındaki inovasyonları, sadece askeri modernizasyonun bir parçası olarak değil, aynı zamanda bir sonraki jeopolitik stratejik atılıma öncülük etme fırsatı olarak görme eğilimindedirler. Başka bir deyişle, Türkiye için silahlı taktik insansız hava araçlarının ve yerli üretim, hassas güdümlü mühimmatların geliştirilmesinde yaşanan askeri devrim, küresel güç mücadelesinin yeni kurallarını değiştirmektedir. Türkiye'nin insansız hava aracı sektöründeki bu yenilikler, Türkiye'nin jeopolitik çıkarlarının yanı sıra, milli savunma sanayi ve askeri güç projelendirmesindeki çıkarlarına da hizmet etmektedir. ABD'nin 1975-1978 silah ambargosunun, AB ülkelerinin Suriye'nin

kuzeyindeki son saldırısı nedeniyle Türkiye'ye silah ihracatını sınırlama anlaşmasının ve Türkiye'nin müttefiklerinin gelişmiş silah sistemleri satma konusundaki isteksizliğinin Türkiye'yi güvenmemeye itmiştir. Bu nedenle Türkiye, hem etkin bir kullanıcı olarak savaş yeteneklerini geliştirmeyi hem de ürünleriyle rekabetçi bir üretici olarak pazarı şekillendirmenin faydasını görmeyi tercih etmiştir (Akça ve Özden, 2021; Cagaptay ve Outzen, 2022; Mevlütoğlu, 2022).

Türkiye'nin güçlü İHA programının milli savunma sanayisine etkisine bakıldığında öncelikle programın yeni ortaya çıkan insansız askeri platformları ve akıllı sistemleri teşvik ettiği ve savunma ihracatına ivme kazandırdığı söylenebilir. Yerli insansız kara araçlarının (UGV) geliştirilmesi ve üretilmesi, bilgi birikimi, insan kaynağı ve deneyim paylaşımıyla sonuçlandı. Böyle bir deneyimin faydasını gören insansız zırhlı muharebe aracı Ejder Yalçın, uzaktan kumandalı atış platformu UKAP ve TOSUN insansız kara aracı, yakın gelecekte Türkiye'nin terörle mücadelesinde daha sık karşılaşılabılır. İkincisi, TSK ile savunma sanayi arasında yakın iş birliği yaratmaktadır; ortaya çıkan İHA modellerine muharebe tecrübesine göre gerekli yeni özellikler dahil edilmektedir. Ancak komuta kontrol (C2) yapısı açısından entegre bir yaklaşıma ihtiyaç duyulmaktadır. Askeri operasyonlarda ANKA-S ağırlıklı olarak Hava Kuvvetleri Komutanlığı tarafından kullanılırken, Bayraktar TB2'nin Kara Kuvvetleri ve İstihbarat Teşkilatı komutasında olması kuvvetler arasında koordinasyonun bozulmasına yol açabilir. Türkiye'nin savaş kabiliyetine etkisi dikkate alındığında, yerli üretim İHA'lar 2016-2019 yılları arasında Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı Harekâtı ile Türkiye'nin güneydoğusu ve kuzey Irak'ta PKK'ya yönelik çeşitli terörle mücadele operasyonlarında başarıyla görev yaptı. Ancak, Türkiye'nin insansız hava aracı gücünün maksimuma çıkarılması, konvansiyonel askeri normların ve uygulamaların dönüşümüne yol açtığı ve aynı zamanda TSK'nın gelecekteki bir savaş ortamına hazır olmasını sağladığı 2020 yılının başlarıydı (Kasapoğlu, 2021; Göktürk Çetinkaya ve Koç, 2023).

Türk İHA-SİHA'ları, gelişmiş istihbarat, gözetleme, hedef tespit ve keşif yetenekleri sağlamanın yanı sıra, terörle mücadelede de belirleyici bir araç olarak kullanılmaktadır. İHA'lar, gerçek zamanlı durumsal farkındalık, etkili alan kontrolü, güçlendirilmiş beka kabiliyeti sağlarken, savaş uçakları ve saldırı helikopterlerinin aksine hibrit savaş alanlarında harcanabilir bir varlık olarak kuvvet koruması üretmiştir. Üstelik gelişmiş MANPADS (Man-Portable Air-Defence Systems –

Taşınabilir Hava Savunma Sistemi).’lerin yüksek yoğunluklu çatışmalarda ortaya çıkmasıyla birlikte silahlı İHA’lar birincil saldırı araçlarına dönüştü. Hassas vuruş kabiliyetinin gelişmesiyle birlikte Türkiye, konvansiyonel savaş uçaklarını kullanmadan uzak bölgelerdeki operasyonları takip etme ve yürütme becerisine kavuştu. Ağustos 2018’de TSK ve MİT’in ortak sınır ötesi operasyonunda Sincar’da PKK’nın üst düzey liderlerinden İsmail Özden’in etkisiz hale getirilmesiyle yaşandı ve Bayraktar TB2’ler, Özden’in konvoyunu başarılı bir şekilde yok etti; bu, Türk İHA’larının kesin hedefleme performansına örnek teşkil etmektedir. İnsansız sistemlerin topçu ve hassas mühimmatla birlikte çalıştırılması ölümcüllüğü önemli ölçüde artırırken, artan hedef tespit yetenekleri, hedefin net bir şekilde tanımlanmasına olanak tanımakta ve sivil kayıpları azaltmaktadır. İHA’ların çatışma bölgelerindeki potansiyel yeni rolü de keşfedildi. Türkiye, terör örgütlerinin dezenformasyon kampanyalarına karşı bilgi operasyonlarını desteklemek amacıyla İHA’ları kullanmayı başardı (Reuters, 2022; TRT World, 2020).

Son dönemde İdlib, Türk İHA’larının gücünü test etmek için uygun bir mekân haline geldi ve koordineli elektronik ve ağ harbi yeteneklerinde bir başarıya dönüştü. Şubat 2020’nin sonlarında Bahar Kalkanı Harekatı’nda Bayraktar TB2 ve ANKA-S İHA’ları ile bir dizi elektronik harp sistemi konuşlandırılarak, 33 kişinin hayatını kaybettiği Türk konvoyuna yönelik saldırıya misilleme olarak rejim güçlerine yönelik koordineli bir saldırıda yoğun bir şekilde kullanıldı. Türkiye, operasyon sırasında 3.400 rejim kuvvetini imha etti; iki SU-24 ve bir L-39 dahil üç uçak, sekiz helikopter, Pantsir S-1 ve Buk füze sistemlerini içeren sekiz hava savunma sistemi, T-55, T-62 ve T-72 MBT (Main Battle Tank-Ana Muharebe Tankı)’ler dahil 156 tank, 108 top ve MLRS (Multiple Launch Rocket System- Çok Namlulu Roketatar), 24 zırhlı araç, 49 doğaçlama araç, 99 askeri araç, on mühimmat deposu ve iki havaalanı da uluslararası camia önünde imha edilerek, terör ve teröriste verilen desteğin karşılığını göstermiştir.

Operasyonda ANKA-S ve Bayraktar TB2’ler savaş uçağı olarak görev yaparken aynı zamanda TSK ve TURAF’a yönelik hedef tespit ve belirleme görevini de yerine getirdi. İdlib ve çevresi gibi dar bir operasyon alanında eş zamanlı olarak bir filo silahlı İHA görevlendirildi. ANKA-S, SATCOM üzerinden ve Bayraktar TB2’ler görüş hattı (LOS) veri bağlantısı üzerinden, elde ettikleri görüntü ve koordinat verilerini TSK Entegre Haberleşme Sistemi (TAFICS) üzerinden hava ve topçu unsurlarına aktardı. Yangın planlama, koordinasyon ve icrası da yerli olarak geliştirilen ADOP-2000 Ateş

Destek Otomasyon Sistemi ile yönetildi. Kısaca silahlı İHA'ların topçu ileri gözlemcisi, ileri hava kontrolörü ve savaş uçağı olarak görev yaptığı söylenebilir.

Ayrıca ana elektronik harp varlığı KORAL, TSK tarafından Suriye hava savunma sistemlerine karşı yoğun bir şekilde kullanıldı. Ayrıca TÜRAF, Boeing 737 havadan erken uyarı ve kontrol uçağı, F-16 savaş uçakları ve Suriye füzelerinin düşürülmesini kolaylaştıran AMRAAM görüş ötesi hava-hava füzeleri ile Suriye hava sahasını kullanmadan ağ merkezli savaş gösterisi gerçekleştirdi. Hava Kuvvetleri'ne ait Su-24'ler Türk İHA'larının manevrasını engellemiştir. İdlib'in aksine, Türkiye ile Libya arasında imzalanan Mutabakat Zaptı çerçevesinde BM tarafından tanınan Ulusal Mutabakat Hükümeti'ni (GNA) desteklemek için Türkiye'nin 2019'da İHA'ları konuşlandığı bir başka savaş alanı olan Libya'da, Türk İHA'larının operasyonel erişimi test edildi ve şu ana kadar uzaktan havadan yardım görevlerinin gerçekleştirilmesiyle sonuçlandı. Öyle ki Türk İHA'ları, Rusya'nın hava savunma teknolojilerini itibarsızlaştırdığı için sosyal medyada 'Pantsir Katili' olarak etiketlendi (Velazquez, 2021; Düz, 2020; Ertuna, 2022). Pantsir ismi Rus yapımı Pantsir S-1 aracına aittir.

Tüm bu durumlar, Türkiye'nin uluslararası ilişkiler bağlamında savunma sanayisi noktasında önemli bir aktör olmasını sağlamış ve ülkeler ile olan ilişkilerine yönelik bir çerçeve belirlemesine katkıda bulunmuştur. Türkiye'nin güçlü İHA-SİHA programındaki sürdürülebilir sektörel gelişimin, Türkiye'nin stratejik bağımsızlığını kazanmasına katkıda bulunabildiği gibi yakın ortak ve müttefikleri için de aynı sonucu ortaya koyabilmektedir. Orta Doğu, Doğu Akdeniz ve Kuzey Afrika gibi çekişmeli savaş alanlarında dahi özgün çözümler TSK'nın, dostlarına olan yardımın, uluslararası ilişkilere çok yönlü etkisinden kaynaklanmaktadır. Türkiye, Kıbrıs Rum Kesimi ile Türk tarafı arasında son dönemde artan gerilim nedeniyle Bayraktar TB2'leri Kuzey Kıbrıs'a konuşlandırdı. Bayraktar TB2'ler ihtilafli bölgelerdeki Türk sondaj gemilerinin gözetimini sağladı. Türkiye, insansız hava aracı endüstrisindeki gelişmeler sayesinde, askeri varlığını aynı anda birden fazla savaş alanında hissettirirken, karada botlara ihtiyaç duymadan da Türkiye'nin jeopolitik çıkarlarını garanti altına alıp korumuş ve aynı zamanda Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti için de bir güvenli bölge zemini hazırlamıştır.

Drone temelli (alışılmadık) orta güç aktivizminin yalnızca ülkelerin bölgesel ve uluslararası politikadaki etki alanını genişletmekle kalmayıp aynı zamanda milliyetçi

duyguları güçlendirdiğini ve ülke içinde rejime yönelik siyasi desteği artırdığı, Azerbaycan-Türkiye İHA-SİHA sürecinde görülmüştü. Rejimin hayatta kalmasının tamamen konsolide edilmiş otoriter veya demokratik rejimlere kıyasla daha fazla çaba gerektirdiği otokratik rejimlerde politikacıların geleneksel maddi ve fikişsel yeteneklerinin ötesinde iddialı hedefler peşinde koşmaları daha olasıdır. (Tansey vd., 2017; Debre, 2022). Drone'lar bu politika gündemine hizmet etmektedir. Askeri teknoloji transferi ve kendi “mahallelerinde” silah satışı, orta güçlerin prestijini ve itibarını arttırır (von Soest, 2015). Ve onların ulusal çıkarlar, güvenlik ve bağımsızlık temelinde liberal dünya düzeninin normlarına ve uygulamalarına karşı çıkmalarına olanak tanır (Börzel ve Zürn, 2021; Kutlay ve Öniş, 2021). Bu da hükümetlerin yerel seçmenlerin gözünde meşruiyetini güçlendirmek ve rejimin sürdürölmesini ve hayatta kalmasını kolaylaştırmakla kalmaz, böylesi bir güce sahip bir ülkenin, küresel kamuoyu nezdinde de itibarını önemli ölçüde etkileyerek bir küresel stratejinin parçası olabilme ihtimalini doğurur (Tansey vd., 2017; Kneuer ve Demmelhuber, 2021).

Türkiye'nin drone teknolojisini benimsemesi, yeniden canlanan tekno-milliyetçilik bağlamında değerlendirilebilir. Tekno-milliyetçilik, ‘bir ulusun teknolojik yeniliklerinin ve yeteneklerinin doğrudan ulusal güvenliği, ekonomik refahı ve sosyal istikrarıyla bağlantılı olduğunun kabulüne’ dayanmaktadır (van Manen vd., 2021). 1990'lardaki ‘eski’ tekno-milliyetçilik, küreselleşmeyi kucaklarken aynı zamanda teknolojik yayılmanın peşindeydi. Son yirmi yılda hem küreselleşmenin düşüşünü hem de büyük güç rekabetinin geri dönüşünü yansıtan ‘yeni’ bir tekno-milliyetçilik biçimi ortaya çıktı (Luo, 2022). ABD ile Çin arasındaki rekabet yoğunlaştıkça, küresel tedarik zincirlerine olan bağımlılığı azaltmaya çalışırken stratejik sektörlerde birbirlerini geride bırakmak için düzenleyici kısıtlamalara güvenmeye başladılar (Bloomberg, 2022; Kennedy ve Lim, 2018). Yurt içinde teknolojiye yenilik yapma yeteneği, performansın meşruiyetinin önemli bir bileşeni haline geldi. Xi Jinping ve Çin Komünist Partisinin (ÇKP) imzası olan ‘Çin Rüyası’ altında, teknolojik olarak kendine yeterlilik, rejimin başarısının bir ölçüsü olarak görölmeğe başlandı (Wang, 2014).

Literatürde büyük güçlerde tekno-milliyetçilik vurgulanırken, orta güçlerin stratejileri de tekno-milliyetçilik üzerinden şekillenmektedir. Büyük güç geçişinin yarattığı belirsizlikten olumsuz etkilenen orta güçler, iç kapasitelerini geliştirerek sistemik risklere maruz kalmalarını azaltmanın yollarını aramış ve uluslararası ilişkileri bu düzlemde değerlendirmişlerdir. Aynı zamanda, uluslararası düzendeki değişim bazı

orta güçlerin yeni ortaya çıkan bölgesel düzenleri etkilemesine olanak tanımaktadır.

Sistemik belirsizliğin ve stratejik özerkliğe yönelik baskıların olduğu bir dönemde, tekno-milliyetçilik daha güçlü bir ulusal birlik ve kimlik duygusunu teşvik etmiştir. Teknolojik cesareten duyulan ulusal gurur, yalnızca kaynakların harekete geçirilmesine yardımcı olmakla kalmıyor, aynı zamanda siyasi rejimi meşrulaştırmaktadır. Türkiye, orta güçte yeniden canlanan tekno-milliyetçiliğin ikna edici bir örneğini sunmaktadır. Ancak diğerlerinden farkı, uluslararası ilişkilerde de bu durum güçlü bir şekilde kendini kabul ettirmeye ve politikaları etkilemeye başlamış olmasıdır. Zira, özellikle Türki devletlerde, bu durum güçlü bir iş birliği ve Türk Devletleri Topluluğu (ya da Turan) fikrini ortaya çıkarmıştır. Elbette bu durum, Türkiye siyasi rejiminin politik adımları bağlamında değerlendirilebilir ancak özellikle İHA ve SİHA'ların savaş alanlarında etkin şekilde kullanılması, Türki devletlerin Türkiye ekseninde bir küresel politika izlemesini kolaylaştırmış/teşvik etmiştir.

Türkiye'nin insansız hava aracı programının, orta güç olarak askeri yetenekleri üzerinde önemli bir etkisi oldu. Son on yılda Türkiye kendisini birçok bölgesel çatışmanın ortasında buldu. Türk Silahlı Kuvvetleri, özellikle 2016 yılından sonra sınır güvenliğinin ve bölgesel istikrarın güçlendirilmesi adına birçok sınır ötesi operasyon gerçekleştirdi. Türkiye'nin drone savaşının ilk sahnesi Libya oldu. Ankara'nın Libya'da, Türk işletmelerinin yatırımlarının korunmasından Doğu Akdeniz'deki deniz anlaşmazlıklarına kadar uzanan önemli çıkarları vardı. Türkiye, General Hafter liderliğindeki Libya Ulusal Ordusu'na (LNA) karşı savaşan Birleşmiş Milletler tarafından tanınan Ulusal Mutabakat Hükümeti'nin (GNA-UMH) desteklenmesinde yer aldı. Türkiye'nin UMH'ye verdiği destek, İHA sistemleri aracılığıyla istihbarat ve operasyonel yardımı da içeriyordu. Bayraktar TB2'ler, Libya hava sahası üzerinde operasyonlar yürütmek için kullanıldı ve UMH güçlerinin Jufra'daki LNA hava üssüne saldırısını kolaylaştırdı (Milano ve Tebrizi, 2020). 25 Mart'ta UMH, Türk insansız hava araçlarının kilit rol oynadığı Barış Fırtınası Harekatı'nı başlattı. Rus yapımı Pantsir-S1 hava savunma sistemlerini yok ederek etkinliklerini kanıtladılar (Synovitz, 2020).

Haziran başında, UMH'nin karşı saldırısı LNA'yı Trablus'tan çıkarmayı başardı ve güç dengesini UMH lehine değiştirdi. Libya'daki drone savaşları, Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE) işlettiği Çin yapımı Wing Loong II insansız hava araçları ile Türkiye'nin Bayraktar TB2 ve Anka-S'leri arasında da rekabete sahne oldu.

Türkiye'nin sinyal istihbaratı yeteneklerinin, Wing Loong dronlarını engellemek ve etkisiz hale getirmek için Türk drone karşıtı sistemlerinin konuşlandırılmasına rehberlik etmede etkili olduğu kanıtlandı (Times Aerospace, 2020). Genel olarak, drone platformları Türkiye'nin sahadaki koşulları şekillendirme çabalarında çok önemli bir rol oynadı ve bu da Ankara'nın Libya ihtilafındaki rolünü güçlendirdi.

Özellikle bu durum Libya ile (merkezi hükümet) olan ilişkileri olumlu etkilerken, bir diğer uluslararası ilişkiler aktörü Yunanistan için ise olumsuz bir süreci beraberinde getirmiştir. Yunanistan tarafı bu durumu kabul etmeyerek uluslararası mahkemelere taşınacağını ifade etti ve Ege denizindeki haklarını genişleteceği tehdidinde bulundu. Ancak Türkiye'nin BM ve diğer kuruluşlar aracılığı ile meşru bir anlaşma yaptığını savunması ve bunda geri adım atmaması, şimdilik Yunan tehdidini savuşturmuş oldu.

Türk İHA'larının ikinci büyük savaş alanı testi ise Suriye'de gerçekleşti. Türkiye, Özgür Suriye Ordusu'nu ve Esad rejimine karşı çıkan çeşitli silahlı grupları destekleyerek çatışmaya müdahil oldu. Ankara, Kuzey Suriye'deki Kürt grupların özerklik iddiaları ve Irak İslam Devleti ve Levant (İŞİD) tehdidi konusunda giderek daha fazla endişe duyuyordu. 2015'in ikinci yarısında Türkiye'de çok sayıda İŞİD terör saldırısı gerçekleşti ve 2016 baharı boyunca Suriye'nin kuzeyinden atılan roketler Türkiye'nin güney bölgelerini hedef aldı. Türk karar vericiler sınır güvenliğinin güvenli bölgelerin kurulmasını gerektirdiğine ikna olmuşlardı. Bu amaçla Suriye'nin kuzeyinde Fırat Kalkanı Harekâtı (Ağustos 2016-Mart 2017), Zeytin Dalı Harekâtı (Ocak-Mart 2018), Barış Pınarı Harekâtı (Ekim-Kasım 2019) ve Bahar Kalkanı Harekâtı olmak üzere bir dizi operasyon başlatıldı. Bu operasyonlarda Türk İHA'ları kullanıldı. Türkiye özellikle Bahar Kalkanı Harekâtı'nda hem Bayraktar TB2 hem de Anka sistemlerini konuşlandırdı. İnsansız hava araçları, karadan ateş desteği ve insanlı uçakların birlikte kullanılmasının oldukça etkili olduğu kanıtlandı (Kasapoğlu, 2020).

Ayrıca Türkiye'nin kendi KORAL sistemini de içeren yeni geliştirilen elektronik harp kabiliyetleri İHA platformlarının etkisini artırdı. Türkiye'nin insansız hava araçları Suriye'deki Rus savunmalarına karşı yüksek oranda yıpranma yaşarken Stein (2021), TB2'lerin nispeten düşük maliyeti bu sistemlerin sürekli kullanımını kolaylaştırdı. Türkiye'nin 1 Mart 2020'de Suriye rejim güçlerine karşı başlattığı insansız hava aracı operasyonu, 'koordineli bir kitlesel insansız hava aracı saldırılarının ilk ve en büyük gösterisi' olarak literatüre kazandırıldı (Brownsword, 2020).

Beş gün boyunca aralarında hava savunma sistemleri ve silah depolarının da bulunduğu yüksek değerli hedeflere yüzlerce drone saldırısı düzenlendi. Türk insansız hava aracı filosu, Ankara'nın çeşitli stratejik hedeflerinin olduğu Ege ve Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin caydırıcılık kapasitesi açısından potansiyel öneme sahiptir.

Kuzey Kıbrıs'a yerleştirilirse insansız hava araçları Ankara'nın ada çevresinde güç oluşturmaya yardımcı olabilir. Türkiye ile Yunanistan arasında deniz anlaşmazlığının süregeldiği nispeten dar Ege Denizi, drone operasyonları için uygun durumdadır. Türk Deniz Kuvvetleri, uzun ömürlü deniz kontrol ve gözetleme görevleri için İHA platformlarını konuşlandırmaktadır (Düz, 2021). Türk devletine ait medya kanalları yakın zamanda, Yunan kaynaklarına dayanarak, Türkiye'nin insansız hava araçlarının, oluşturdukları 'artan tehdit' ten endişe duyan Yunan ordusu için bir 'dikkat odağı' olduğunu bildirdi (TRT World, 2022b). Yunanistan, 'TB2 ve Anka-S'nin uçuş planlarını şaşırtma yeteneğine sahip' olduğu bildirilen İsrail yapımı bir 'Drone Dome' hava savunma sistemi kurmakta ve bu da İsrail-Yunanistan ilişkilerini pozitif yönde etkilemektedir (Hurriyet Daily News, 2022).

Tüm bu durumlar göstermektedir ki; Türkiye'nin drone teknolojisi, dost ve müttefik olarak gördüğü ülkeler için pozitif uluslararası ilişkiler sürecine dönüşürken, küresel ve bölgesel rekabet noktasında sorun yaşadığı ülkeler ile ise negatif bir uluslararası ilişkiler sürecini meydana getirmiştir.

6. SONUÇLAR

Varlığını sürdürebilmek için güvenli alanlara ihtiyaç duyan insanlar gibi devletler de güvende olmak, tüm tehditlere karşı her zaman hazırlıklı olmak istemektedirler. Güvenlik kavramı devletler için salt fiziksel dış tehditlere karşı emniyette olmaktan daha kompleks anlamlar ifade etmektedir. Devletler aynı zamanda ekonomik, milli değerler, doğal kaynaklar ve kutsal saydıkları her konuda güvende olma arzusunu taşımaktadırlar. Devletlerin bütün bu unsurların güvende altında olmasına yönelik arzuları etik çerçevede hareket ettikleri sürece anlaşılabilir bir durumdur. Bununla birlikte güvenlik gerekçesi öne sürülerek maddi çıkarlar uğruna diğer devletlere karşı uygulanan fiziksel, politik, psikolojik...vb. saldırıların aslında çok da güvenlik ile ilgili olduğu söylenememektedir. Bu noktada günümüz dünyasında güvenliğe yüklenen anlamlar yeniden ele alınmalı ve evrensel etik anlayış çerçevesinde yeniden tanımlanmalıdır.

Uluslararası ilişkiler disiplininde güvenliğe yönelik birçok kuram ortaya konmuştur. Bu kuramlar birbirinden etkilenecek ve bazen de bir öncekinin kapsamını genişleterek, eksikliklerini gidererek meydana gelmiş görünmektedir. Kuramlarda en dikkat çeken ise, çok çeşitli ve çok sayıda olmalarına karşılık iki küme altında toplanabilir olmalarıdır. Tez kapsamında bu kümelerden birine ‘Siyah’, diğerine de ‘Beyaz’ ismi verilmiştir. Bu kuramlar günümüzde de devletler tarafından etkin bir şekilde faydalanılan popüler yaklaşımlardır.

Güvenliğin sağlanması için paralı askerlerin kullanılması kadim bir tarihe sahiptir. Bunun bir uzantısı ve son versiyonu ise PMC ve PSC’lerdir. Bu özel şirketler imzalanan kontratlar ile hizmet vermektedir. PSC’ler genellikle bir AVM’nin, bir havaalanının güvenliğinin sağlanması gibi hizmetler verdikleri için bazı istisnalar dışında problem teşkil etmemektedirler. Fakat PMC hizmetleri aktif savaş da dahil devletler arası faaliyetleri içerdiğinden dolayı çok daha karmaşık durumdadır.

Günümüzde gerek uluslararası hukuk anlamında gerek cezai yaptırımların uygulanması anlamında PMC’ler tam bir belirsizlik halindedir. Bu belirsizlik uluslararası sistemin anarşik yapısından kaynaklanmaktadır. Bütün bu belirsizliklere rağmen bu şirketler faaliyetlerine aktif olarak devam etmekte ve devletlerin bu şirketlere olan rağbeti giderek artmaktadır. Bu şirketlerin uluslararası hukuk çerçevesinde sınırlarının çizilmesi ve kontrol altına alınması dünya devletleri için çok

önemli görünmektedir.

Bir zamanlar askeri gücünü en üst düzeye çıkarmak için büyük ölçüde yabancı teknolojiye bağımlı olan bir ülke olan Türkiye için yerli teknolojilerin geliştirilmesi, yalnızca terörle mücadelede değil, aynı zamanda rakiplerine karşı stratejik avantaj elde etmede stratejik bağımsızlık kazanması açısından da hayati önem taşımaktadır.

Geçtiğimiz on yıllarda İHA sistem ve alt sistemlerinin geliştirilmesi, gerekli insan kaynağı ve bilgi birikiminin artırılması konusunda ciddi ilerlemeler kaydedildi. Türkiye'nin yurt içinde tanıtılan drone programı, etkin bir kullanıcı olarak Türkiye'nin savaş yeteneklerinin geliştirilmesine katkıda bulunurken, aynı zamanda Türkiye, rekabetçi bir üretici olarak pazarı şekillendirmenin faydasını gördü. En önemlisi, Türkiye'nin insansız hava aracı programı, konvansiyonel askeri norm ve uygulamalarda dönüşümün önünü açtı. Türk İHA-SİHA'ları, kararlı bir terörle mücadele aracı olarak hayata geçirilmiş ve oldukça çekişmeli operasyonel ortamlarda topçu ileri gözlemcileri, ileri hava kontrolörleri ve savaş uçakları olarak hizmet vermiştir. Üstelik Türkiye, bu yenilikçi ürünler sayesinde koordineli ve ağ merkezli savaş yeteneklerini ortaya koyma fırsatını yakaladı. Türkiye'nin jeopolitik çıkarlarının garantörü ve koruyucusu olan Türk İHA'ları, yakın vadede devam eden çatışma bölgelerinde daha etkin hale gelebilir.

Ankara bölgesel anlaşmazlıklarda önemli teknik ve askeri üstünlük elde ederek Ortadoğu, Kuzey Afrika, Kafkaslar, Karadeniz ve Akdeniz'de konvansiyonel savaş yeteneklerinin ötesinde hareket etmeyi başardı. Askeri teknoloji aynı zamanda Türkiye'nin kendisini silah satışında alternatif bir kaynak olarak konumlandırmasına ve bölgesinde yeni ittifaklar kurmasına da olanak sağladı. Türk İHA'ları Katar'dan Azerbaycan'a, Polonya'dan Libya'ya kadar pek çok ülkeye yöneldi. Türkiye'nin artan insansız hava araçlarına dayalı orta güç yetkinlikleri ulusal güveni artırdı ve hükümet için rejimi güçlendiren etkiler yarattı. Büyük ölçekli drone üretimi, Türkiye'yi küresel drone pazarının ana oyuncusu haline getirdi.

Türk İHA ve SİHA'larının Türkiye sınırları içindeki ve dışındaki savaş alanlarındaki başarısı, hükümet kontrolündeki kanallar aracılığıyla sergilendi ve milliyetçi duyguları teşvik etti. İHA'lar gurur sembolüne dönüşerek kitleleri Türkiye'nin çeşitli şehirlerinde düzenlenen teknofestleri ziyaret etmeye yöneltti. Drone kullanımı aynı zamanda Türkiye'nin erişim ağını ülkenin güneydoğusu ve kuzey Irak'taki ulaşılması zor bölgelere genişletme ve etkili sınır ötesi operasyonlar yürütme konusundaki askeri

kapasitesini de güçlendirdi. Irak ve Suriye’de kamuoyunun çoğunluğu ve hatta muhalefet partileri tarafından desteklenen terörle mücadele operasyonları sınır güvenliğini sağladı ve hükümete olan güveni yeniden tesis etti.

Drone’lar Türkiye’nin askeri gücünü yurt dışında genişletmesine ve uluslararası ilişkilerin yönünü çok boyutlu olarak ele almasına olanak sağladı. Savaşta kanıtlanmış insansız hava araçlarını satın almak isteyen ülkelerin sayısının artması, Türkiye’yi alternatif bir askeri teknoloji kaynağı olarak konumlandırdı ve hükümetin küresel güç yapılanmalarına karşı çıkma yeteneğini güçlendirdi. Bu, hükümetin prestijini bir kez daha artırdı ve seçmenlerde bir toparlanma etkisi yarattı. İHA teknolojisi, Türk hükümetinin siyasi gündemini ve orta güç aktivizmini teşvik ederken, özellikle Etiyopya’nın sivilleri bombalamak için İHA kullandığı iddialarının ardından etkili gözetim ve uygun düzenlemeye ilişkin uluslararası endişeleri artırdı. Türkiye gibi hareketli ve hararetli bir bölgesel gündemi olan ülkeler için askeri teknolojilerin geliştirilmesi, kullanılması ve transferi, kendi bölgesinde rejim güçlendirici etkilerle birlikte kendi bölgesindeki iddialı dış politika gündemini desteklemenin giderek artan bir yolu haline gelmektedir. Giderek otoriterleşen eğilimlerle birleşen böylesi bir politika gündemi, muhalefet partilerinin hükümet politikalarına demokrasi ve insan hakları temelinde itiraz etme fırsatlarını sınırlamaktadır. Benzer bir model, liderlerin demokratik reformlara ve uluslararası normlara daha az bağlılık gösterdiği Küresel Güney’deki birkaç orta güç ülkesinde de gözlemlenebilir. Bu, benzer düşüncelere sahip rejimler arasında yeni ittifakların veya gayri resmi bölgesel koalisyonların oluşmasına yol açabilir ve bu da liderleri için iç rejimi güçlendiren etkiler yaratabilir. Bu da küresel siyaset ve politikayı radikal şekilde etkileyebilir.

KAYNAKLAR

- Abay, E. G., (2019). <https://www.aa.com.tr/en/turkey/turkey-exports-armed-drones-to-ukraine/1639752> (Erişim Tarihi: 02.09.2023).
- Anadolu Ajansı, (2023). <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkiye-ihave-muhimmatlarla-yeni-rekora-kosuyor/2768005#> (Erişim Tarihi: 11.09.2023).
- Akça, İ., Özden, B. A., (2021). <https://tr.boell.org/en/2022/05/23/political-ekonomik-map-turkish-defense-industry> (Erişim Tarihi: 08.08.2023).
- Akhiyadov, M., (2022). <https://www.insamer.com/tr/ozel-askeri-sirketler-rusya-ornegi.html> (Erişim Tarihi: 21.05.2023).
- Akpınar, M., Topal, A., Beyhan, H., (2021). Hale Sınıfı İnsansız Hava Aracı Teknolojisi ve Konvansiyonel (Geleneksel) Savaşta Yeri. Türkiye İnsansız Hava Araçları Dergisi, 3(1). 17-22.
- Aksan, S., (2020). <https://www.trthaber.com/haber/gundem/turkiyenin-gokyuzundeki-basari-imzasi-yerli-ihave-sihalar-464449.html/> (Erişim Tarihi: 19.10.2023).
- Aksan, S., (2020). <https://www.trthaber.com/haber/gundem/turk-sihalarinin-saha-basarisi-ihracat-kapisini-acti-538475.html> (Erişim Tarihi: 14.09.2023).
- Akyürek, S., Yılmaz M., A., Taşkıran, M., (2012). İnsansız Hava Araçları: Muharebe Alanında ve Terörle Mücadelede Devrimsel Dönüşüm. BİLGESAM, (53), 1-52.
- Altunok, T., (2010). Türkiye'nin İHA Serüveni. Bilim ve Teknik Dergisi, TÜBİTAK, Aralık 2010 Sayısı, 38-41.
- Aslan, A. S., (2022). Çatışma Bölgelerinin Yeni Aktörü Özel Askeri Şirketler. Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, (49), 115-140.
- Atasoy, F., (2022). "İnsansız Hava Araçlarının Savaş ve Muharebe Sahasına Etkisi; 2020 Yılı Karabağ Savaşı Örneği", Yüksek Lisans Tezi, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi.
- Ateş, E., (2021). Türkiye'nin İnsansız Hava Aracı (İHA). İhracat Rekabet Gücünün Analizi, Türkiye İnsansız Hava Araçları Dergisi 3(1), 7-16.
- Aydın, M., (1996). Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori Analiz. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 51(1), 71-114.
- Bakır, G., (2020). İnsansız Hava Araçlarının Savunma Sanayi Harcamasında Yeri ve Önemi. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 6(2), 127-134.
- Bardakçı, M., (2011). <https://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/670898-kaddafinin-benzini> (Erişim Tarihi: 22.08.2023).

Bayar, F., (2008). Küreselleşme kavramı ve küreselleşme sürecinde Türkiye. Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi, 32(4), 25-34.

BAYKAR, (2023). <https://www.baykartech.com/tr/> (Erişim Tarihi: 29.08.2023)

Baylis, J., (2008). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı. Uluslararası İlişkiler Dergisi, 5(18), 69-85.

Bayram, A. E., (2022). “Savunma Sanayinde SİHA/İHA Kullanımının Milli Ekonomiye Katkısı”, Yüksek Lisans Tezi, Altınbaş Üniversitesi.

Bekdil, B. E., (2019). <https://www.defensenews.com/unmanned/2019/01/14/turkish-firm-to-sell-drones-to-ukraine-in-69-million-deal/> (Erişim Tarihi: 09.05.2023).

Beyhan, Y., (2020). “Özel Askeri Şirket Faaliyetlerinin Küresel Etkileri ve Uluslararası Hukuktaki Yerlerinin İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, MEF Üniversitesi.

Birdişli, F., (2011). Ulusal Güvenlik Kavramının Tarihsel ve Düşünsel Temelleri. KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (31), 149-169.

Birer, G. C., (2022). Silahlı İnsansız Hava Araçları. Bilim ve Teknik Dergisi, 64-73.

Boztaş, A., Çinar, Y., H., (2022). Türk İHA ve SİHA’larının Afrika Güvenliğine Etkisi, TASAM, 1-12.

Börzel, T., Zürn, M., (2021). Contestations of the Liberal International Order: From Liberal Multilateralism to Postnational Liberalism. International Organization, 75 (2), 282–305.

Brownsword, S., (2020). <https://dronewars.net/2020/06/15/turkeys-unprecedented-ascent-to-drone-superpower-status/> (Erişim Tarihi: 13.05.2023).

Business Insider Intelligence, (2020). <https://www.businessinsider.com/commercial-uav-market-analysis> (Erişim Tarihi: 18.04.2023).

Buzan, B., (2004). “From international to world society?: English school theory and the social structure of globalisation”, Vol. 95, Cambridge University Press.

Çagaptay, S., Outzen, R., (2022). Drones and Resets: The New Era of Turkish Foreign Policy. The Washington Institute for near East Policy, Baku Dialogues, 5 (4), 52–67.

Cameron, L., (2006). Private Military Companies: Their Status under International Humanitarian Law and its Impact on Their Regulation. International Review of the Red Cross, 88(863), 573–598.

Çağlar, M. T., (2020). ABD’nin Irak müdahalesinde güvenliğin özelleşmesi: Sözleşmeli personel ve özel askeri ve güvenlik şirketlerinin rolü ve etkileri. Journal of

Political Sciences, 29(1), 143–163.

Çopur, H., (2021). <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/siyaset-bilimci-fukuyama-sihalar-2020de-turkiyenin-bolgesel-guc-olarak-yukselmesine-onemli-katki-yapti/2200523> (Erişim Tarihi: 19.09.2023).

Debre, M. J., (2022). Clubs of Autocrats: Regional Organizations and Authoritarian Survival. *The Review of International Organizations*, 17(3), 485–511.

Defence Here, (2022). <https://www.defensehere.com/tr/turkiyeden-libyaya-savunma-ve-havacilik-sanayi-ihracatinda-yuzde-4200luk-artis> (Erişim Tarihi: 21.08.2023).

Demir, K. A., Demir, K., (2018). TSK'nın İHA Görüntülerini Sorun Yönetimi Bağlamında Siyasal İletişim Aracı Olarak Kullanması: Afrin Operasyonu Örneği. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 7(2), 355-390.

Department of Defense (DoD), (2000). *Unmanned Aerial Vehicles Roadmap 2000-2025*, Office of the Secretary of Defence, Department of Defence, Washington, DC, 131pp.

Department of Defense (DoD), (2002). *Unmanned Aerial Vehicles Roadmap 2002-2027*, Office of the Secretary of Defence, Department of Defence, Washington, DC, 205pp.

Department of Defense (DoD), (2005). *Unmanned Aircraft Systems Roadmap 2005-2030*, Office of the Secretary of Defence, Department of Defence, Washington, DC, 213pp.

Department of Defense (DoD), (2010). *Dictionary of Military and Associated Terms*, Office of the Secretary of Defence, Department of Defence, Washington, DC, 495pp.

Department of Defense (DoD), (2011). *Unmanned Systems Integrated Roadmap FY2011-2036*, Office of the Secretary of Defence, Department of Defence, Washington, DC, 108pp.

Devlen, B., Özdamar, Ö., (2010). Uluslararası İlişkilerde İngiliz Okulu Kuramı: Kökenleri, Kavramları ve Tartışmaları. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 7 (25), 43-68.

Düz, S., Üzen, M. İ., (2023). Terörle Mücadelede İHA'ların Rolü ve Etkileri: Üst Düzey PKK'lı Terörist Liderlerin ve Operatiflerin Tasfiyesi. *SETA*, 7-74.

Düz, S., (2020). Türkiye'nin Gökyüzündeki Yeni Gücü: İHA'lar. *SETA*, 336, 7-25.

Ekonomi Gerçekleri, (2021). <https://ekonomigercekleri.com/francis-fukuyama-icin-yerli-ihalar-oyun-degistirici/> (Erişim Tarihi: 24.09.2023)

Erdem, A. K., (2023). <https://www.indyturk.com/node/594271/dunya/wagner-ile-ukraynada-bir-ilk-yasaniyor-askeri-guvenlik-sirketi-ozel-operasyon> (Erişim Tarihi: 14.07.2023).

Erdil, B., (2021). İnsansız Hava Araçlarının Kullanım Alanları ile Bu Araçların Türkiye'nin Yurtdışı Operasyonlarındaki Yeri ve Önemi. Bölgesel Araştırmalar Dergisi, 5 (2), 581-607.

Erciyes, E., Genç, Y. M., (2020). İnsansız Hava Araçları (İHA) Tehditleri ve Güvenlik Yönetimi. Türkiye İnsansız Hava Araçları Dergisi, 2(2), 36-42.

Erdağ, R., (2020). Savaş ve Çatışmanın Değişen Yapısı: Silahların İnsansızlaştırılması. Güvenlik Çalışmaları Dergisi, 22(1), 3-22.

Ertuna, C., (2022). İnsansız Hava Aracı Görüntüleri ve Barış Gazeteciliği: İkinci Karabağ Savaşı Örneği. Moment Dergi, 73-91.

Franklin, S., (2008). South African and International Attempts to Regulate Mercenaries and Private Military Companies. Transnational Law & Contemporary Problems, (17), 239–261.

Gettiner, D., (2019). The Drone Databook. Bard Collage.

Göktürk, Çetinkaya, S., Koç, M., (2023). Türkiye'nin İnsansız Hava Araçları Serüveni. Anadolu Strateji Dergisi, 5 (1), 1-27.

Gülen, A. (2021). <https://www.sozcu.com.tr/2021/dunya/dunya-tersine-dondu-avrupa-turk-sihaları-icin-siraya-girdi-6195879/> (Erişim Tarihi: 14.05.2023).

Gümrüktv. (2018). <https://www.gumruktv.com.tr/savunmada-senegal-ihracat-69-kata-cikti> (Erişim Tarihi: 21.06.2023).

Henze, V., (2022) <https://www.bloomberg.com/company/press/u-s-has-potential-to-reduce-chinese-technology-supply-chain-dependency-by-20-40-by-2030-finds-bloomberg-intelligence/> (Erişim Tarihi: 19.06.2023).

Hoffman, M. H., (2000). Emerging Combatants, War Crimes and the Future of International Humanitarian Law. Crime, Law and Social Change, 34, 99-110.

Holmqvist, C. (2005). Private Security Companies: The Case for Regulation, SIPRI

İlbaş, S., (2023). Özel Askeri Şirketler Üzerine Bir İnceleme. Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, 6 (2), 554-565.

İHA, (2023). <https://www.iha.com.tr/istanbul-haberleri/turkiyeden-savas-meydaninda-oyun-degistirici-urun-16580281> (Erişim Tarihi: 16.09.2023).

Jones, D., (2020). https://www.voanews.com/a/middle-east_turkish-drone-power-displayed-nagorno-karabakh-conflict/6197080.html (Erişim Tarihi: 27.06.2023).

Kahveci, M., Can, N., (2017). İnsansız Hava Araçları: Tarihçesi, Tanımı, Dünyada ve Türkiye'deki Yasal Durumu. Selçuk Üniversitesi Mühendislik Bilim ve Teknik Dergisi, 5(4), 511-535.

Kalkan, D., (2022). Devletin Güç Kullanma Tekeli ve Özel Askeri Şirketler. Bölgesel Araştırmalar Dergisi, 6(1), 148-173.

Kamacı, F., (2021). Güvenlik Politikalarının Geleneksel İki Yüzü: Realizm ve İdealizm. Pesa International Journal of Social Studies, 7(2), 85-95.

Karaağaç, C., (2016). Geleceğin Hava Kuvvetleri: 2016-2050 Sektör Değerlendirme Raporu. Savunma Teknolojileri Mühendislik (STM), 6-74.

Karabulut, B., (2014). Birinci Dünya Savaşı ve Uluslararası İlişkilerde İdealizmin Yükselişi. Akademik Bakış, 8(15), 57-72.

Karabulut, M., (2022). TUSAŞ AKSUNGUR, Savunma Teknolojileri Kulübü, İstanbul Teknik Üniversitesi.

Karakurt, O., (2020). “Özel Askeri Şirketlerin Kullanım Alanları”, Yüksek Lisans Tezi, Milli Savunma Üniversitesi.

Koşu, L. O., (2018). “Özel Askeri Sektör ve Ortadoğu’daki Faaliyetleri”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi.

Kees, A., (2011). Regulation of Private Military Companies. Goettingen Journal of International Law, 3(1), 199-216.

Kennedy, A. B., Lim, D. J., (2018). The Innovation Imperative: Technology and US–China Rivalry In The Twenty-First Century. International Affairs 94(3), 553–572.

Keser, A., (2020). Özel Askeri Şirketlerin Küresel Yayılımı ve Geleceği, SETA, 7-53

Kılıçoğlu, M. E., (2021). İnsansız Hava Araçlarının (İHA) Gelişimi, Hukuki Statüleri ve Güvenlik Amaçlı Kullanımları. Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi, 12(2), 88-101.

Kırbaki, Y., (2022). [https:// www.hurriyetdailynews.com/greece-installs-israeli-made-devices-against-turkish-drones-175109](https://www.hurriyetdailynews.com/greece-installs-israeli-made-devices-against-turkish-drones-175109) (Erişim Tarihi: 24.04.2023).

Kneuer, M., Demmelhuber, T., (2021). “Authoritarian Gravity Centers a Cross-Regional Study of Authoritarian Promotion and Diffusion.” Comparative Politics Series, Oxon: Routledge.

Kolukısa, H., (2021). <https://www.defenceturk.net/bayraktar-akinci-tiha-2-donem-egitimi-basariylatamamlandi> (Erişim Tarihi: 19.09.2023)

Kökyay, F., (2020). Neorealizm Kuramı ve Türkiye’nin Doğu Akdeniz Enerji Politikası. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 9(3), 2504-2528.

Kurmuş, O., (2010). Türkiye’de Neoliberalizm. Mülkiye Dergisi, 34(268), 9-41.

Kurt, Ş., Ün, O., (2015). İnsansız Hava Araçları (İHA) Üzerine Hava Hukuku Açısından Bir Değerlendirme. Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 10(2), 195-213.

Kutlay, M., Öniş, Z., (2021). Türk dış politikasındaki salınımları anlamak: alışılmadık orta güç aktivizmine giden yollar. Üçüncü Dünya Üç Aylık Bülteni 42(12), 3051–3069.

Küçük, Y. K., (2021). <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/turkish-drones-in-africa> (Erişim Tarihi: 28.09.2023).

Lee, S., Choi, Y., (2016). Reviews of unmanned aerial vehicle (drone) technology trends and its applications in the mining industry. *Geosystem Engineering*, 19(4), 197-204.

Luo, Y., (2022). Illusions of Techno-Nationalism. *Journal of International Business Studies*, 53(3), 550–567.

Mangırcıoğlu, Z., (2021). <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/gundem/mehmetcik-uc-kitada-huzurun-teminati-793048> (Erişim Tarihi: 21.09.2023)

Manoilo, A. V., Zaytsev, A. Y., (2020). International Legal Status of Private Military Companies. *Herald of the Russian Academy of Sciences*, (90), 49-55.

Maslow, A. H. (1943). A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, (50), 370-396.

Melly, P., (2022). <https://www.bbc.com/turkce/articles/c3g06p0k46go> (Erişim Tarihi: 19.08.2023).

Mevlütöğlu, A., (2022). <https://www.perspektif.online/turkiyenin-politikalari-ve-savunma-sanayii-iha-ihracati/> (Erişim Tarihi: 17.06.2023).

Milan, F. F., and Tabrizi, A., (2020). Armed, Unmanned, and in High Demand: The Drivers behind Combat Drones Proliferation in the Middle East. *Small Wars & Insurgencies*, 31(4), 730–750.

Milliyet, (2017). Kötü Dostluk SİHA Doğurdu. <https://www.milliyet.com.tr/gundem/kotu-dostluk-siha-dogurdu-2560335>

M5 Dergi, (2018). <https://m5dergi.com/kapak/osmanlidan-gunumuze-savunma-sanayii/> (Erişim Tarihi: 08.05.2023)

M5 Dergi, (2021). <https://m5dergi.com/savunma-haberleri/turk-sihalarinin-gelisim-seruveni-3/> (Erişim Tarihi: 11.05.2023).

Nişancı, M. H., Teşneli, A. Y., Teşneli, N. B., (2018). Yıldırım Darbelerinin Silahlı İnsansız Hava Araçları (SİHA) Üzerindeki Dolaylı Etkilerinin Analizi. *Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi*, 6(3), 390-395.

NTV, (2011). <https://www.ntv.com.tr/turkiye/israilden-alinan-heronlar-curukcikti,XUm9bUNj80yIfKAzftDBEA> (Erişim Tarihi: 02.06.2023).

Oda TV, (2023). <https://www.odatv4.com/dunya/rus-parali-askerlerin-lideri-turk->

basinina-konustu-281651 (Erişim Tarihi: 08.11.2023)

NTV, (2022). https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/ingiltere-savunma-bakani-wallacetan-turk-ihalarina-ovgu-modern-savaslarda-oyunu-degistirici-oldu,sYMDOEdoQEOwDvLKzRgmSg/45qLP9YslUq3FQ_7bstqsw (Erişim Tarihi: 11.02.2023).

O'Driscoll, C., (2008). *The Renegotiation of the Just War Tradition and the Right to War in the Twenty-First Century*. New York: Palgrave Macmillan, 1-26.

Okrent, M., (2005). *European Civil Unmanned Air Vehicle Roadmap: Vol 1 Overview*. UAVNET – Civil UAS Knowledge Network, 35pp.

Okrent, M., (2005). *European Civil Unmanned Air Vehicle Roadmap: Vol 2 Action Plan*. UAVNET– Civil UAS Knowledge Network, 38pp.

Onuf, N. G., (1992). "World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations". University of South Carolina Press, Vol. 13, 145-150.

Özel Güvenlik Denetleme Başkanlığı, (2023). <https://www.egm.gov.tr/kurumlar/egm.gov.tr/IcSite/ozelguvenlik/2022-Faaliyet-Raporu-Web.pdf> (Erişim Tarihi: 10.10.2023).

Özdoğan, M., (2019). Realizm ve Neorealizm Bağlamında Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Anlayışının Değerlendirilmesi. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 8(11), 1-24.

Özçelik, N., (2018). <https://www.setav.org/askeri-harekatlarin-kuvvet-carpani-insansiz-hava-araclari/> (Erişim Tarihi: 27.08.2023).

Öztürk, Y., (2021). Uluslararası Hukuk Bağlamında Özel Askeri Şirketler: Afrika Örneği. *International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies*, 7(28), 286-300.

Palta M. Özdal B., (2020). Kopenhag Okulunun Güvenlik Anlayışı Bağlamında Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Balkanların Güvenliğinin Analizi. *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 250-269.

Reuters, (2022). <https://www.reuters.com/world/middle-east/turkey-balancing-russia-ties-saysdrones-ukraine-are-sales-not-aid-sabah-2022-03-03/> (Erişim Tarihi: 05.07.2023).

Sabah, (2014). <https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2014/02/04/gozcu-buldu-firtina-vurdu> (Erişim Tarihi: 18.06.2023).

Salcı, İ. T., (2020). <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ingiltere-savunma-bakani-turkiyenin-ihalari-kullanisinin-oyun-degistirici-oldugunu-soyledi/1911325> (Erişim Tarihi: 13.09.2023).

Savunma Haber, (2016). <https://www.savunmahaber.com/anka-blok-b-kendisinden-bekleneni-asti/> (Erişim Tarihi: 14.05.2023).

SavunmaSanayiiST, (2021). <https://www.savunmasanayist.com/anka-siha-faydali-yuk-kapasitesi/> (Erişim Tarihi: 30.09.203).

Savunmatr.com, (2023). <https://www.savunmatr.com/savunma-sanayii/lentatek-karayel-su-ya-dolananmuhimmat-entegrasyonu-h17708.html> (Erişim Tarihi: 12.10.2023).

Selvi, A., (2023). <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/abdulkadir-selvi/putinin-prigojin-operasyonu-42320300> (Erişim Tarihi: 21.10.2023).

Sezgin, K., Kaya, S., (2008). Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 63(03), 83-111.

Sezgin, ř. (2014). Piyasa Ekonomisinin şartları ve Özelleştirme, Akademik İncelemeler Dergisi, 5(2). ss.154-171.

Scharrer, E., Blackburn, G., (2022). Images of Injury: Graphic News Visuals' Effects on Attitudes toward the Use of Unmanned Drones. Mass Communication and Society, 18(6), 799-820.

Schreier F., Caparini M. (2005). "Privatising Security: Law, Practice and Governance of Private Military and Security Companies", Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF).

Serdar, İ., (2015). Neorealizm, Neoliberalizm, Konstruktivizm ve İngiliz Okulu Modellerinde Uluslararası Sistemsel Değişikliklere Bakış. Jemsos, Temmuz, 1(1), 14-38.

Steele, B. J., (2008). "Ontological security in international relations: Self-identity and the IR state". Routledge.

Stein, A., (2021). <https://warontherocks.com/2021/06/say-hello-to-turkeys-little-friend-how-drones-help-level-the-playing-field/> (Erişim Tarihi: 05.09.2023).

Stivachtis, A. Y., (2018). Introducing the English School in International Relations Theory. International Relations Theory, E-International Relations, 28-35.

Singer, P. W. (2007). <https://www.brookings.edu/articles/the-dark-truth-about-blackwater/> (Erişim Tarihi: 17.08.2023).

Synovitz, R., (2020). <https://www.rferl.org/a/technology-tactics-and-turkish-advice-lead-azerbaijan-to-victory-in-nagorno-karabakh/30949158.html> (Erişim Tarihi: 09.4.2023).

şahin, G., (2017). Küresel Güvenliğin Dönüşümü; NATO Bağlamında Kavramsal, Tarihsel ve Teorik Bir Analiz. Savunma Bilimleri Dergisi, 16(2), 61-62.

şen, O., Akarslan, H., (2020). Terrorist Use of Unmanned Aerial Vehicles: Turkey's Example. Defence Against Terrorism Review, 13, 49-84.

Tabanlı, F., (2018). Thomas Hobbes ve John Locke'un Devletin Kökeni Hakkındaki Görüşleri. Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 4(2), 331-353.

Tansey, O., Koehler, K., Schmotz, A., (2017). Ties to the Rest: Autocratic Linkages and Regime Survival. Comparative Political Studies, 50(9), 1221-1254.

Taş, E. N., Paralı, Z., Çetin, H. N., (2021). Dünya Basınında Türkiye'nin S/İHA Gücü ve Küresel Siyasete Yansımaları. researchgate.net, "Küresel siyaset: Türkiye'den bakış" Özel Sayısı, 202-228.

The Peninsula Qatar, (2019). <https://thepeninsulaqatar.com/article/09/02/2019/Turkey-prepares-to-deliver-Bayraktar-TB2-drones-to-Qatar#:~:text=The%20six%20aircraft%20and%20control,of%20Baykar%20engineers%20and%20experts.> (Erişim Tarihi: 14.09.2023).

Theys, S., (2018). Introducing Constructivism in International Relations Theory, International Relations Theory. E-International Relations, 28-35.

Times Aerospace, (2020). <https://www.timesaerospace.aero/features/defence/libya-deadly-game-of-drones> (Erişim Tarihi: 07.08.2023).

Topal, A. H., (2011). Uluslararası Hukuk Açısından Özel Askeri Şirketler ve Şirket Çalışanlarının Statüsü, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 60(2011), 963-1022.

Traynor, I., (2003). <https://www.theguardian.com/world/2003/dec/10/politics.iraq> (Erişim Tarihi: 19.05.2023).

TRT HABER, (2022). <https://www.trthaber.com/haber/gundem/bayraktar-kizilelmaya-adim-adim-ilk-testibasariyla-gecti-709484.html>. (Erişim Tarihi: 27.08.2023).

TRT HABER, (2022). <https://www.trthaber.com/haber/gundem/turkiyenin-gokyuzundekibasari-imzasi-yerli-ihave-sihalar-464449.html> (Erişim Tarihi: 27.08.2023)

Tokatlı, S. G., (2022). Klasik Realizm ve Neorealizm Kuramının incelenmesi: Devlet Kavramına Yönelik Analiz. Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11 (21), 122-141.

TRT World, (2022a) <https://www.trtworld.com/magazine/selcuk-bayraktar-t%C3%BCrkiye-transforming-to-a-technology-developing-nation-60434> (Erişim Tarihi: 14.09.2023).

TRT World, (2022b). <https://www.trtworld.com/europe/countering-turkish-drones-major-concern-for-greece-report-60411> (Erişim Tarihi: 14.09.2023).

TRT World, (2020). <https://www.trtworld.com/video/others/decoded-turkeys-drone-power/5f90120e46e7130017c16ccf> (Erişim Tarihi: 18.09.2023).

Turkish Aerospace Industries (TAI), (2013). www.tai.com.tr/en/department/uav-systems (Erişim Tarihi: 19.08.2023).

Türkiye Gazetesi, (2013). <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/ekonomi/artik-misira-turk-silahi-yok-66916> (Erişim Tarihi: 03.07.2023).

Tsaryuk, M., (2023). <https://sputniknews.com.tr/20230823/rusyada-ozel-ucak-dustu-1074880030.html> (Erişim Tarihi: 20.09.2023).

Uçkaç, A., (2019). Neoliberalizm ve Küreselleşmenin Eğitim Üzerindeki Etkisi. Mülkiye Dergisi, 43(4), 785-809.

Ulu, A., (2020). <https://manaramagazine.org/2020/12/power-from-above-why-turkey-is-increasing-its-use-of-drones/> (Erişim Tarihi: 18.09.2023).

US Joint Planning and Development Office (JPDO), (2012). NextGen UAS Research Development and Demonstration Roadmap. JPDO, Washington, DC 80pp.

Undersecretariat for Defence Industries, (2011). UAV roadmap (2011-2030) document. UDI, 148.

Varlık, B., A., (2019). Zeytin Dalı Harekâtı Hakkında Politik ve Askeri Değerlendirme. Merkezi Strateji Enstitüsü, 1-17.

Vural, T., (2015). Özelleştirme Kavramının Yerel Yönetimler Açısından Değerlendirilmesi. Maliye Araştırmaları Dergisi, 1(1), 19.

Manen, H., Gehrke, T., Thompson, J., Sweijs, T., (2021). Taming Techno-Nationalism: A Policy Agenda. Hague Centre for Strategic Studies (HCSS).

Velazquez, N., (2021). <https://www.geopoliticalmonitor.com/turkish-drones> (Erişim Tarihi: 14.09.2023).

Soest, C., (2015). Democracy Prevention: The International Collaboration of Authoritarian Regimes. European Journal of Political Research, 54(4), 623–638.

Wang, Z., (2014). The Chinese Dream: Concept and Context. Journal of Chinese Political Science, 19(1), 1–13.

Weck, J., (2007). The legal status of private military contractors. London School of Economics and Political Science, 01-04.

Wendt, A., (1992). Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics. The MIT Press, Vol.46, 391-425.

Wolfers A., (1952). “National Security as an Ambiguous Symbol”. Political Science Quarterly, Vol. 67, 481-502.

Wulf, H., (2007). Privatizing and internationalizing violence, The Economics of Peace and Security Journal, 2(1).

Yalçinkaya, H., (2006). Özel Askeri Sektörün Oluşumu ve Savaşların Özelleşmesi. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 61(3), 247-277.

Yılmaz, T. O., (2018). Türkiye-Afrika İlişkilerinin Güvenlik Boyutu: Türk Savunma Sanayii ve Afrika. TDA, 120(237), 41-66.

Yılmaz, H. M., Mutluoğlu, Ö., Ulvi, A., Yaman, A., Bilgilioğlu, S. S., (2018). İnsansız Hava Aracı ile Ortofoto Üretimi ve Aksaray Üniversitesi Kampüsü Örneği. Geomatik Dergisi, 3(2), 129-136.

Yılmaz, S., (2007). 21'inci yüzyılda güvenlik alanının yeni sivil aktörleri: özel askerî şirketler ve kontratçı firmalar. Güvenlik Stratejileri Dergisi, 3(06), 43-70.

Yiğit, E., Yazar, İ., Karakoç, T. H., (2018). İnsansız Hava Araçları (İHA)'nın Kapsamlı Sınıflandırılması ve Gelecek Perspektifi. Sürdürülebilir Havacılık Araştırmaları Dergisi, 3(1), 10-19.

Zabcı, Ç. F., (2014). Yeni Savaşların Gizli Yüzü: Özel Askeri Şirketler. Mülkiye Dergisi, 28(243), 21-48.

Ситдиков, Р., (2023). <https://sputniknews.com.tr/20230703/soygudan-wagner-isyanina-dair-ilk-aciklama-ordunun-yeminine-sadik-kalmasi-sayesinde-basarisiz-oldu-1073116044.html> (Erişim Tarihi: 16.10.2023).

ÖZGEÇMİŞ

Ata KAP, Lisans eğitimini 2013 yılında Anadolu Üniversitesi İşletme bölümünde tamamlamıştır. Yüksek lisans eğitimine Gebze Teknik Üniversitesi, Strateji Bilimi bölümünde devam etmektedir. Aynı zamanda Sakarya Elektrik Dağıtım A.Ş. 'de Çağrı Merkezi Koordinasyon Uzmanı olarak çalışmaktadır.

TEZ METNİNDEN TÜRETİLEN YAYINLAR

Kap, A., Gürpınar, B., (2023). “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı ve Güvenliğin Özelleşmesi”, 7. Lisansüstü Araştırmalar Sempozyumu, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gebze Teknik Üniversitesi, 31 Mayıs – 01 Haziran.

